III
1279

PAULUS S. MOLIN

Românii din Banat

EDIȚIA II-a

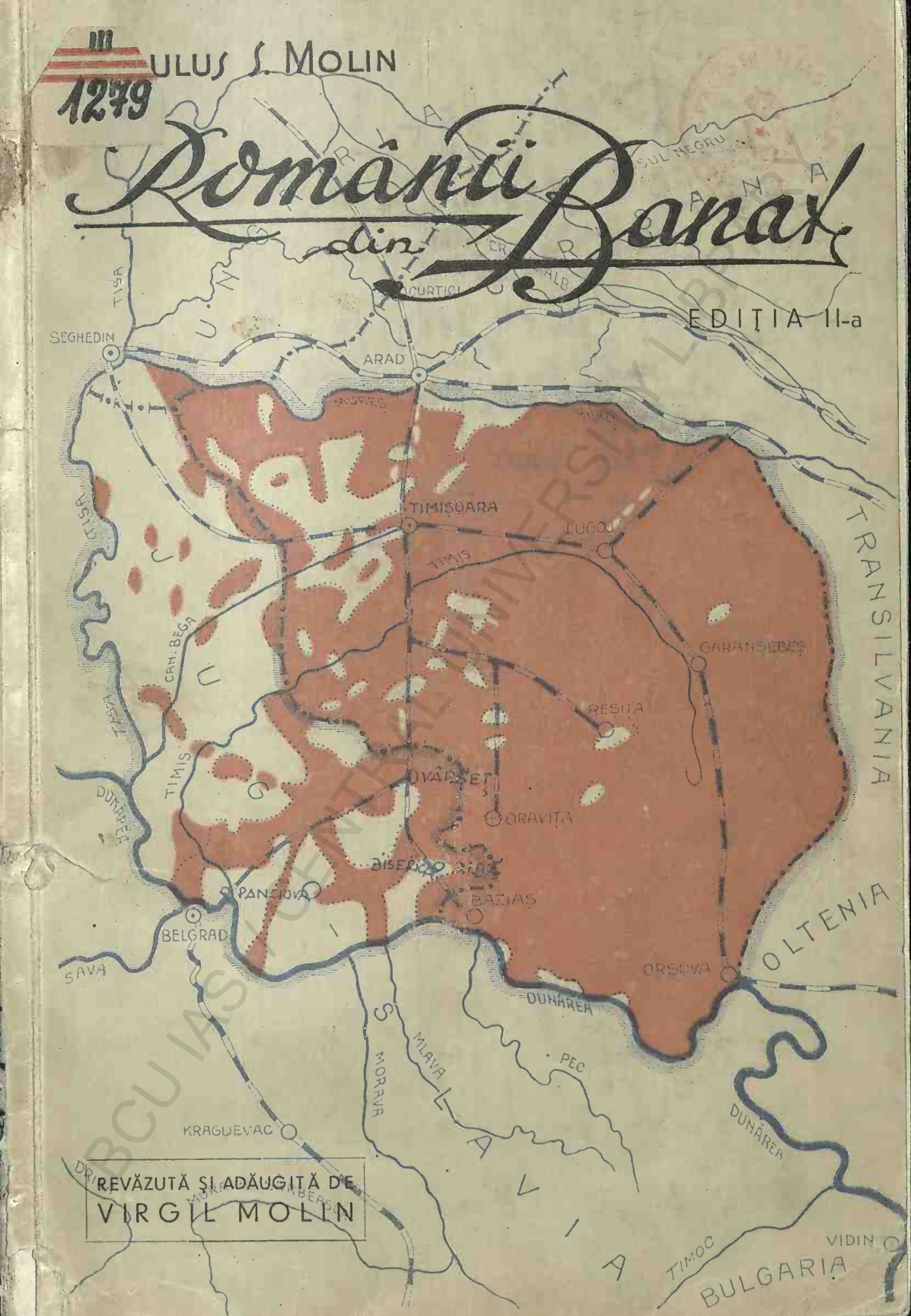

REVĂZUTĂ ȘI ADĂUGITĂ DE
VIRGIL MOLIN

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BIBL. CENTR. UNIV.
M. „EMINESCU" IAŞI
GEOLOGIE-GEOGRAFIE
III-1279

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

M107

FAC. ŞTIINŢI IAŞI * LAB. DE GEOGRAFIE *

ROMULUS S. MOLIN

ROMÂNII DIN BANAT

EDIŢIA II

Revăzută şi adăogită de
VIRGIL MOLIN

126321
B.C.U. - IASI

TIMIŞOARA ŞI CRAIOVA 1932
EDITURA AUTORILOR

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

I. 5569
Bibl. de Geologie-Geografie
I. III-1279.
BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

PREFAȚĂ LA EDIȚIA II-a

Cartea de față, pornită dintr'un articol apărut în prețioasa revistă „Archivele Olteniei", ce are pagini interesante și pentru Banatul nostru, — a luat cu această a doua ediție desvoltarea unui mic volum, prin complectarea necesară și prin introducerea unor noui capitole.

Deasemenea a fost îmbogățit materialul ilustrativ, fără care o lucrare ca aceasta, nu se putea edita.

Fără a avea pretenția unui vast studiu, pe care nu l-ar epuiza decât câteva volume întinse în foile ce urmează am schițat atât cât era necesar, pentru a cunoaște Românul din Banat, sub toate aspectele și în toate preocupările lui.

VIRGIL MOLIN

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

ROMÂNII DIN BANAT

MOTTO:

Sub lumina ha şiereasca
Pă largu pământului
In bătaia vântului,
Firie dulşie omenească
Graiu blând şi cumpătat
Ca în dulşiele Bănat
Numai cred să se găsască.

Vlad—Delamarina

Vorbind de Ardeal sau Transilvania, atât publicul cel mare, cât şi o parte din presa din vechiul regat, de obiceiu înţelege şi Banatul cu Bănăţenii; deşi acestea sunt două provincii deosebite, atât în ceace priveşte tipul, portul, obiceiurile, cât şi desvoltarea lor istorică-culturală.

In cartea de faţă vom face o scurtă descriere a acestor deosebiri, pentru ceice ţin a cunoaşte Banatul cu Bănăţenii.

Banat, în înţelesul adevărat, se socoteşte colţul de ţară dintre Mureş, Tisa şi Dunăre, despărţit de Ardeal prin cununa munţilor Poiana Rusca, peste Poarta de Fier dela Grădişte, la Muntele Mic şi Ţarcu până la Orşova. Teritoriul acesta are o întindere de 28 mii km. p., cu peste 1 ½ milion locuitori şi cuprinde judeţele: Caraş, Severin, Timiş şi Torontal.

In feliul cum se făceau recensementele oficiale în fosta Ungarie, negreşit că Ungurii ieşeau de formă totdeauna biruitori faţă de celelalte naţionalităţi. Banatul însă a fost şi rămâne românesc, după majoritatea populaţiunei faţă de minorităţile conlocuitoare: Sârbi, Nemţi, Şvabi şi Unguri, colonizaţi mai târziu aci. După datele statistice mai vechi, în Banat ar fi: Români 700 mii, Nemţi (Şvabi) 400 mii, Sârbi 250 mii, Ungurii 180 mii, alte naţionalităţi cam 100 de mii, cifre aproximative.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

I. Tipul şi caracterul etnic al Bănăţenilor

Bănăţenii au ochii frumoş',
Iei îs vrednişi sânătoş'
Şî tot natu-i d'omenie
Vlad—Delamarina

Tipul şi caracterul etnic al Bănăţenilor. Românii bănăţeni, deşi au contopit în sine, în cursul veacurilor elemente străine, mai ales slave, totuşi au păstrat

Căluşeri din comuna Vasiova, jud. Caraş

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

tipul roman, prin ce se deosebesc mult de Ardeleni, atât în caracter, cât şi în limbă.

Bănăţenii sunt în genere oameni chipeşi, statura comună 1,60—1,80 m. subţirei şi mlădioşi, la faţă oacheşi, profil nobil şi bine marcat, părul şi ochii negri; cei mai mulţi sunt oameni frumoşi. Dela fire sunt voioşi, prietenoşi şi ospitalieri, ceiace îi face iubitori de petreceri, adese ori păgubitoare; dar sunt şi oameni avântaţi, năvalnici, mai îndrăzneţi ca toţi Românii. De aceste virtuţi vorbeşte trecutul nostru, când eram zid de apărare contra năvălirilor turceşti, în istoria Reg. 13 de Grăniceri, apoi luptele dela Custozza, Königgrätz, în care au escelat regimentele româneşti dela Caransebeş şi Timişoara, cum şi în războiul din urmă, jertfindu-ne totdeauna pentru interese streine. Soldatul bănăţean, şi-a arătat însă virtutea şi ca voluntar, recrutat pentru România-Mare din lagările Siberiei sau ale Italiei. Fiecare sat bănăţean are voluntarii săi.

1. Casa ţărănească

Casa ţărănească, la Românii bănăţeni, e pretutindeni la fel. Zidită în partea dela stradă, sau cel puţin cu frontul la drum; intrarea se face prin curte, *„obor—vorieţ—avlie”,* unde de obiceiu este o tindă *„cindă”, „târnăţ”* (cerdac) dinainte, din care intrăm în bucătărie, numită *„casă”;* aici îi vatra focului, unde se gătesc bucatele, cuptorul de pâine numit *„cuină—cuptoriţă”,* apoi maşina de gătit bucate *„spahert”.* Peste vară, mulţi gătesc bucatele în o altă încăpere aparte din curte, ca să-şi ţină casa curată. In casă sau bucătărie mai sunt vasele de lipsă la gătirea bucatelor. Pentru păstrarea lor (blide, taere, oale, etc., numite aci numai *„vase”*), este armariul numit *„poliţă”.* La partea de către stradă a locuinţei este o odae mai mare numită *„soba mare”* de paradă *„paragie”.* Aici se primesc oaspeţi *„goşcii”,* se ţin fes-

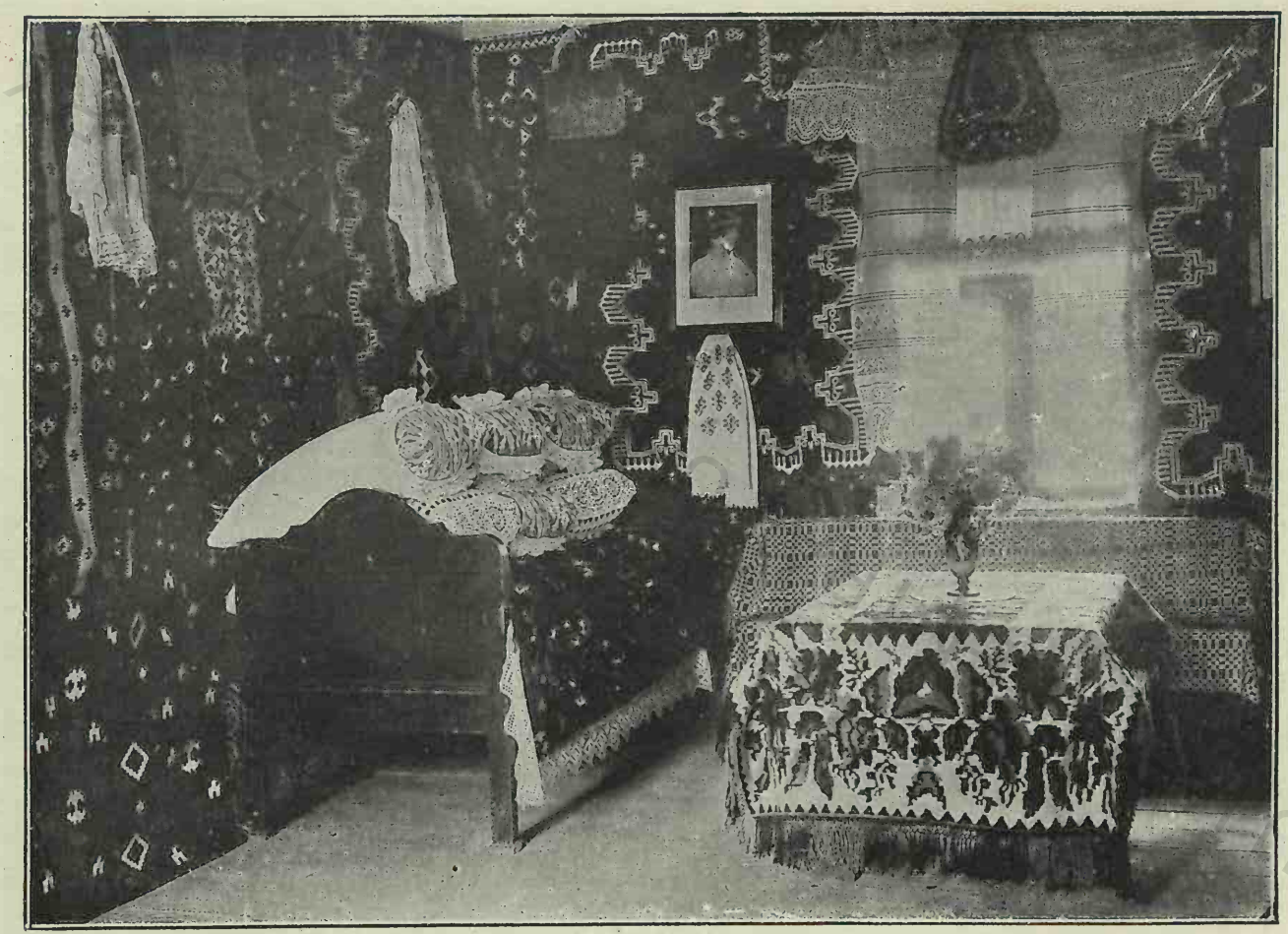

Interior de casă țărănească („soba mare") din com. Ghermăn (jud. Timiș)

Biblioteca de Geologie-Geografie

tivităţile familiare: nuntă, botez, praznic, etc. şi îi de comun mai bine mobilată. Paturi cu saltele umplute cu pae şi perini cu pene ori lână, aşternut cu pături de pânză subţire; iar pentru acoperit sunt strae sau pături „ponevi" groase de lână, ori *„duşeg"* cu pene. Dulapuri sau ormane, în care se păstrează frumoasele ţesături naţionale. Pe lângă paturi este aşezată o bancă lungă cu răzimătoare, *„scamn cu spacie"*. In mijlocul odăii ori *„întră fereşci"* e o

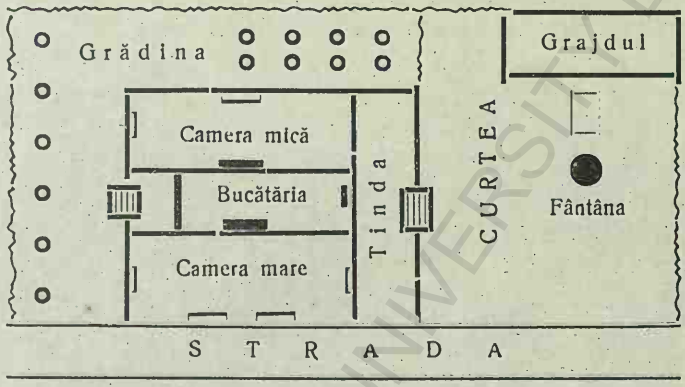

Schiţa unei mici gospodării ţărăneşti.

masă vopsită frumos, iar de o parte şi de alta scaune la fel. Pe păreţi sunt atârnate icoane, poze sau fotografii de ale membrilor familiei şi tablouri naţionale. In multe comune, familii mai cu stare, în locul acestora au introdus mobile scumpe de fabrică. Ici-colea mai sunt încă şi *„cuniere"*, în care atârnă cearşafuri *„şterguri—peşchire"* de pânză, ţesute cu chindisituri frumoase, ce servesc numai la înfrumuseţarea odăii.

In spre curte, ori de către grădină, e odaea mai mică *„soba mică"*, pentru locuit şi de dormit, totcam la fel mobilată. La casele mai noui sunt odăi de obiceiu podite cu *scânduri* (blane) de brad. Multe familii ţin şi odaea aceasta de paradă, locuind iarna în bucătărie, mai ales când au *„sălaşe"* sau *maerişte*, la câmp, unde petrec o parte din membrii familiei. Tinda sau *târnaţul* e dealungul casei, şi-îi destul de largă să cuprindă şi un pat, în care dorm vara copiii

ori vre-un bătrân. Sub casă de comun e celarul, pivniţa, *„podrum”*, în care se ţin iarna legume şi vasele cu beutură. La multe case mai este o încăpere numită aici „cămară” sau *„cliet”*, care înlocueşte pivniţa.

In Banat este o mare deosebire între casele dela „codru” şi între cele dela câmpie sau *„pustă”*, fiind

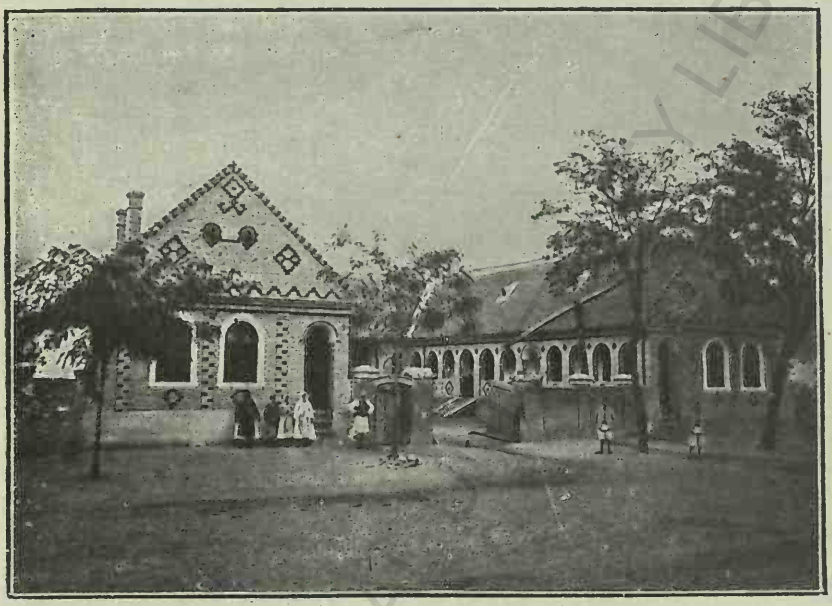

Gospodărie de ţăran înstărit din Banat (jud. Timiş).

unele construite numai din lemn *„bârne”*, iar celelalte numai din cărămidă; toate însă acoperite numai cu ţiglă. Unde însă Românii locuesc în atingere cu Nemţii, au luat forma caselor nemţeşti cu mai multe încăperi. Pretutindeni se caută a avea case mai mari, mai luminoase şi cu multe încăperi.

Curtea îi închisă cu zid, cu pălan de scânduri, ori cu gard de nuele. De multe ori acesta îi înlocuit cu celelalte clădiri economice: grajdiul pentru vite, grânarul sau *hambariul* pentru bucate, şopron pentru cară, coteţe pentru porci şi hoară, etc., cari închid curtea din toate părţile. Din curte nu lipseşte nici fântâna cu cumpănă *„ghiermăn”* de scos apă,

ici-colea înlocuită cu pumpă şi jghiabul *„vălău”* de adăpat vite. In multe părţi, poarta e sub un acoperiş cu casa; astfel intrarea se face printr'un şopron, formă luată dela orăşeni.

In dosul casei e grădina, de rând închisă cu gard de nuele, ori cu pălan de scândură. In grădină e grămada de gunoi, clăi de fân, paie, tulei. La unii e şopronul *„şopru”*, un acoperiş ridicat în 4—6 stâlpi de lemn ori cărămidă, sub care se păstrează nutreţul, ce n'a închepat în podul grajdului; iar în cealaltă parte a grădinii se cultiva legume de tot felul, ori pomi roditori.

2. Nunta la Bănăţeni

Căsătoria tinerilor se proiectează încă dela naştere. Astfel copilul încă de prunc mic, *„scie”* ce fată sau fata ce copil va lua în căsătorie. La vârsta de 15—16 ani, se şi *„pleacă împeţit”*. Dacă tinerii s'au *„înţăles”* deja, şi dacă părinţii s'au ajuns din zestre, să face *„căpara”*, la casa fetei, într'o sărbătoare, ziua or seara, cu care ocaziune, junele îi dă fetei o sumă oarecare de bani: *căpara*. Tatăl fetei serveşte oaspeţii cu băutură, hotărăşte zestrea, ce o dă fetei şi se stabileşte ziua nunţii.

Românii noştri când merg după mireasă, îşi fac un steag dintr'o măramă (cârpă roşie, care însemnează un lucru cel face un Crai). Sub acest steag tinerii invitaţi de mire ca nuntaşi, dintre cari stegarul ţine steagul în mână sus, beau toţi dintr'un păhar apă ori vin, „însemn de frăţie” promiţând că vor sta lângă mire nedespărţiţi până îi vor aduce mireasa acasă, adecă până va fi nunta gata.

Aceştia îşi aleg dintre dânşii trei înşi, pe cari îi numesc „Colăcari” şi-i trimit la casa miresei, ca se ispitească cum stau treburile acolo.

Ajungând solii acolo, află la poarta miresei, care poartă e legată cu un lanţ de fer învălit în pae, o

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

mulţime de oameni stând la pândă (pază) cari ar forma ostaşii miresei crăiasă.

Solii, sau mai bine zis unul dintre dânşii, ajungând la poarta miresei, prin vorbe potrivite cu isteţime, să silesc a ispiti, cum stau trebile aci. Unul dintre oamenii miresei îi răspunde, îi întinde *ploscа*

Nuntă românească din Toracul Mare (Banatul Jugoslav). (La mijloc vestitul lăutar Durăin).

şi bând, îi dă un colac; acela îi dă în schimb altă ploscă, apoi să întorc toţi colăcarii cu colacul la mire, ceia-ce însemnează că lucrurile stau în bună rânduială. Colăcarii întâlnindu-se cu mirele pe calc îl înconjoară de 3 ori, dând prin aceasta de ştire, că toate s'ar afla în bune speranţe.

Atât mirele cât şi mireasa au pe partea loc câte un sătean dintre nuntaşi, care întreabă sau respunde din partea ambelor tabere ocazionale. Acesta se chiamă „Vornic", pe unele locuri *„Gornic"*, iar într'alte părţi „Urătorii", *Şieuş*, Ceauş..

Aceşti Vornici la convenire, după ce şi-au ter-

minat convorbirile descrise mai jos, încă beau un păhar de înfrăţire.

Ajungând solii cu *Şieuşu* mirelui, acesta începe a cuvânta către poporul adunat la poarta miresei:

Ce voe ce veselie!
Ce lucru poate să fie?
Că staţi aici adunaţi
D-voastră iubiţi fraţi!
Căci noi mult loc am umblat
Aşa ceva n'am aflat!
Trei luni sunt de când venim,
Ne uităm şi tot privim,
Dar aşa lucruri tocmite
Incă nu ne-au fost ivite!
Afară fete jucând
Feciorii sărind, strigând,
In casă plâns, desfătare
Tocmai ca la un harţ[1]) mare;
Unde unii învingând
Râd, saltă în al lor gând;
Iar din contră cei învinşi
Stau de durere cuprinşi!
Noi vedem poartă legată,
Dar nu-i mare ridicată!
Lângă dânsa multe gloate,
Stând strânse şi adunate!
Poarta legată cu paie,
Gloata 'n cap stă să ne saie,
Gândind doar să ne îngrozească,
Caii să ni-i prăpădească.
Legată cu lanţ de car,
Ca să umblăm în zadar,
Şi cu funii de fuior;
Au nu v'au fost de noi dor?
Drept aceia vă rugăm
Şi sfat înţelept vă dăm:

1) Luptă, răsboi

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Să fiţi cu noi buni şi blânzi,
Nici nu ne temem de voi,
Măcar suntem trei sau doi!
Ear voi gloată adunată
Ca fel de gătire armată;
Că nici noi nu nis flămânzi;
Că a noastră ceată încă,
E napoi mare, adâncă,
Vine, dar nu cu gând rău,
Să ferească Dumnezeu,
Ci al ei scop bun este,
Cum doar aţi şi prins de veste?

Urmează apoi vorbirile „urătorului" miresei, care să preface că nu ştie ce a zis „urătorul" mirelui, şi caută a-l face ca să se depărteze dela casa miresei; dar aceştia credincioşi mirelui, nu să mişcă din loc, ci începe de nou altul, de astă dată un „Colăcar":

Cinstite vornic de casă:
Spuseşi; mult nu ne pasă.
Ce-ai luat în rău cuvântul
Ce şi *volbură* şi vântul?
Ca să şti că nimica,
Din câte ai spus nu ni frică!
Căci cum vezi nis toţi ca mărul,
Intregi, spunem adevărul.
Tinerul nost crăişor,
Plin de *pară* şi de dor,
S'a sculat de dimineaţă
Şi spălându-se pe faţă;
A luat un bucium mare
Şi-a suflat în trei părţi tare,
Şi-au adunat oaste multă,
Ce de el bine ascultă.
Patruzeci de călăraşi,
Cu cai ce să sparg de graşi,
Pedeştri cincizeci şi nouă;
Oaste tineră şi nouă;
Şi vine cu ea 'napoi,

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Inşirată câte doi;
Ca întorcându-se lin
Să fie suta de plin;
S'au şi mai mulţi, doi ori trii
Precum şi D-ta şti.
Noi prin codri am vânat,
Prin predii lor am intrat,
Prin câmpiile frumoase
Dumbrăvile răcoroase.
Când fu la mijloc de loc,
Stete Craiul nost' pe loc;
Căci zărì urmă de fiară,
D'o sprintenă Căprioară.
Craiul ţinu pe loc sfat,
Cu ai săi ce-a adunat;
Sfetnicii au sfătuit,
Dar filosofii au ghicit:
Că n'ar fi urmă de fieară
Nici sprintenă Căprioară;
Ci ar fi urmă de o zină,
Cu foc şi frumuseţe plină,
Craiului nost' dăruită
De sus; de soaţă iubită.
Atunci Craiul lăsă toate,
Adună a sale gloate,
Şi făcu cu calul roată;
Şi pre noi din oastea toată,
Fund cu cai mai fugaci,
Şi de gură mai *schitaci,*
Ne au trimis mai înainte
Să călătorim ferbinte,
Şi ispitând cu tărie,
Să-i dăm ştire cu trezie;
Noi am venit ca prin vânt
Pre semne, de pre pământ;
Pre a cerului lumină,
Pre raza cea de stea plină,
Şi pe urmă cea de fiară
In toate lături prin ţară,
Pân' la marginea ăstui sat,

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Unde să află un pod stricat,
Şi-am căzut fără ruşine
Sau rupt o blană cu mine,
Căzu şi a mea (nevastă)soţie
Cu asemenea tărie.
Până când noi ne-am sculat,
Urmele s'au astupat.
Eşi o babă sbârcită
Spre a nost folos îvită,
Ne spusă să nu ne pasă,
Să mergem din casă în casă,
Pân' ajungem la ăst' loc,
Unde este al nost' noroc.
Aici vedem multe fete
Ţiţeind pre sub părete,
Multă gloată adunată
Spre ceva mare gătată;
Urma aici m'a adus,
Cum mai înainte v'am spus;
Steaua înc' aici ne lasă
Să ne faceţi loc în casă,
In obor să ne primiţi!

Aici iar răspunde vornicul miresei apărând mireasa; apoi merge alt colăcar al mirelui:

Cinstite Vornic, *deloc* (imediat)
Să-ţi dea D-zeu noroc;
Nu ne lua aşa de grabă!
Şti că graba strică treaba!
Gândiţi că ni-ţi spăria
D'aici a ne depărta?
Dar să şti că ai greşit,
Când asta ai gândit.
Vă spunem mai apriat,
Ca să ştiţi cu adevărat,
Că noi suntem soli crăeşti,
V'am spus c'al nost' crăişor
Cu al vântului dor,
Pre aste locuri umblând
Cu ai săi câţi-va oarecând,

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

A *zăpsit* a fi o ciută
Cuvântătoare nu mută:
Cu cisme roşii încălţată,
Cu ţundră neagră 'mbrăcată,
Moţată la cap şi mare,
Naltă nu tocmai tare.
In curte să ne lăsaţi
Sau ciuta pre loc ni-o daţi
Voiţi de voe a ni-o da?
Ori cu sila-o vom lua!

Din ultimele cuvântări ale acestui „colăcar" să vede hotărîrea lor de a lua mireasa şi cu *sila;* din care cauză *„urătoriu"* miresei, începe blând cu vorbe bune a apăra mireasa, dar văzând că se apropie nuntaşii cu mirele, chiuind şi *„urezând"*, strigând: *„Voe bună! iu! hu! hu!"* şi puşcând cu pistoalele, ne mai având încot'ro, deşchizând poarta zice:

Mergeţi colea toţi în casă!
Căutaţi în cornul de masă,
C'aflaţi a voastră Crăiasă;
Ii ca şi un trandafir frumos
Făcută spre al vost' folos;
E 'npănată împodobită
Cu de toate dăruită
Pentru Craiul vost gătită.

Zicând acestea, îi dă colacul ce-e destinat miresei spre a-l lua ca o cunună pe braţ şi o ploscă cu răchie, din care beau, apoi vornicul mirelui care să consideră ca învingător, zice celor adunaţi acolo, poruncind:

Casele să le 'ncălziţi,
Coşuri cu ovăs gătiţi,
Blidele să le umpleţi,
Dar să nu vă aflăm sumeţi!
Căci Craişorul nostru iatăl vine,
Şi-va cădea tot cu bine![1])

---

1). Comunicată de taica meu octogenarul Sofronie Liuba, învăţător emerit din Măidan, primul folklorist român din Banat, corespondent activ la Chestionarul lui Haşdeu, la Enciclopedia Română ş. a.

La opt zile după nuntă, merg tinerii însurăţei la *„căigană, găigană* sau *calea primară“*, prima dată după nuntă la socri, unde li se serveşte o găigană (omlet-jumări).

Aceste obiceiuri să întâmplă unde căsătoria este legală şi aci să poate vedea din versurile sus citate, cumcă la poporul nostru nuntaşii sunt hotărâţi *„de*

Învăţătorul Sofronie Liuba, folclorist bănăţan (Maidan, jud. Căraş).

voe ori de silă, mireasa trebue să o ducă!“, din care cauză cu deosebire când merg după mireasă într'alt sat, merg cu căruţe şi cu călăreţi mulţi, dintre care nici unul nu merge nearmat.

Cele mai multe căsătorii se fac însă clandestin, noaptea, între copii abia trecuţi din anii de şcoală: 14—15 ani. Aşa numitele căsătorii de probă *(după salcă)*, sau concubinatele, întrec cu mult în număr căsătoriile legale.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

3. Naşterea

Tot timpul cât femeia este însărcinată, *greoanie, ingreonată,* lucrează în casă şi la câmp, alături cu bărbatul în credinţă că-şi uşurează sarcina la facere. Când se apropie naşterea, să duce la biserică şi se cuminecă, spre a fi pregătită pentru cazul morţii din naştere. Când încep durerile naşterii, pentru înlesnirea facerii, să practică mai multe credinţe şi obiceiuri: moaşa sparge un ou proaspăt, în sinul femeii, ce trage să nască, ori pune un ou în spuza focului şi când plesneşte zice tare: Noroc să deie Dumnezeu şi cum o plesnit oul, aşa să plesniască toate relele, toate făcăturile şi pruncul să iasă degrabă şi sănătos din mama-sa. Bărbatul *sloboage* (descarcă) o puşcă peste casă zicând: Cum s'a slobodzât puşca, aşa să se sloboadă muierea mea şi să nască uşor, etc.

Dacă naşterea întârzie, i se descântă de: *Deochiat, De întorsură,* etc. Pretutindene să crede, că bărbatul petrecând în apropierea muierii născânde, îi uşurează suferinţele şi grăbeşte actul naşterii, etc.

Indată-ce pruncul s'a născut, moaşa-i taie buricul pe un *răstău* de corn, ca să fie tare ca cornul, binecuvântându-l să trăiască mulţi ani cu bine şi sănătate, etc. Face *molitvă* la preot şi-l scaldă în apă sfinţită, înfăşându-l în scutecile şi faşia anume pregătite. De un capăt al faşiei, atârnă ca talismane contra spiritelor rele: o *custură,* un ghioc, o legătură cu tămâie, praf de puşcă, usturoiu, etc. In a treia seară dela naştere vin Ursâtorile să-i urseze *„ursâta-ursâtoarea-soarcea“,* sau viitorul nou-născutului. Până la botez, copilul nu să lasă singur în casă, ca să nu-l fure spiritul rău. Mama petrece mai mult lângă dânsul. In tot timpul acesta moaşa şi rudele o provăd cu mâncare. Botezul se face în prima sau a doua Duminică după naştere, cu ospeţ mare, cu care ocasiune, se adună daruri şi bani dela meseni pentru nou-născut.

Nume de botez.

Bărbăteşti: Adam, Achim, Aurel, Costa(ndin), Cornel, Coriolan, Damaschin, Dimitrie, Eftimie, Emilian, Filip, Floria, Gheorghe, Gligorie, Ion, Ilia, Iosif, Iacob, Mihai, Nicolae, Nichita, Octavian, Pavel, Păun, Pau, Pătru, Romulus, Savu, Ştefan, Simion, Traian, Trăilă, Timotei, Trifu, Vartolomei, Valer, Vasile, Virgil, Zaharia (Zăria).

Femeieşti: Ana, Alba, Aurelia, Brânduşa (Buşa), Carolina, Cornelia, Domniţa, Eva, Emilia, Elisaveta — Saveta, Elena, Floarea, Ghila, Gheorghina, Ileana, Ioana, Icoana, Iuliana, Lina, Lucreţia, Livia, Măria, Mândra, Mura, Petra, Rachila, Rucsanda, Ruja, Silvia, — Sofia, Siminica, Teodora, Valeria, Victoria, Veturia, Zâna.

La Paşti şi la Crăciun, finu merge *cu colac la nunaş;* adecă îi duce *prinosu:* colacu şi ouă roşii, ori colacu şi *lopăciţa* (şuncă), cu care ocaziune nunaşul îl reţine la prânz.

Copii mici până ce sug se ţin în leagăn, care decomun e făcut de un tâmplar. Leagăn făcut din scoarţe de teiu, rar să mai întrebuinţează. Mamele de astăzi îşi poartă pruncii sugători numai pe braţe, la piept şi nu în leagăn, pe cap, sau în spinare ca mai demult.

4. Copilăria

Dacă copilul are o creştere normală şi e ferit de cele multe boale, încă dela vârsta de şase ani, ajută părinţilor la economia casei: păzeşte vitele, le adapă şi alte treburi spre folosul lor. Fetiţa poartă în braţe fratele mai mic, îl nutreşte şi grijeşte ca şi o mamă, îngrijeşte de hoare, cât timp părinţii sunt la munca câmpului.

Seara se adună copii din vecini, cu toţii la un loc, unde se joacă: *d'ascunsu, sau cucu, d'a baba-oarba, d'a huliu sau cloţa cu puii,* etc.; iar în serile lungi de

iarnă, nainte de culcare, părinţii ori vr'un bătrân, le spun diferite poveşti, ghicitori şi frământături de limbă, ca:

Mănuşâţă frântă
Şinie mi ci-o frânt?
Popa dân Ilova.
Hai la lejie
Să mi ţ-o lejie
Cu nouă toiejie.
C'un bât d'alun,
C'unu dă gorun,
C'un crâstăviecie
Tup![1]) dă păriecie.

Unii-minii,
Doui-pinii.
Strugu-rugu,
Pişiorugu.
Una-maga,
Tăbăşaga,
Trandafira, —
Cicoşa.

Pârşiu pucie a puncie
Puncia pucie a pârşi,
Pârşiu treşie puncia
Puncia treşie pârşiu.

Ho! Bou breaz bolobreaz,
S'or mestecat boii bolobrezănilor
Cu vaşile bolobrescilor.

Şăgie cărămidariu pră cărămidărie,
Şâ vorbeşcie cărămidăreşcie.

Cum ce chiamă?
Soarbe-dzamă!

---

1) *Tup* = exclamare, semn când loveşte păretele cu mâna celui ce-i cântă.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Cum ce strâgă?
Mămăligă!
Cum ce baie?
Bucălaie!

GHICITORI.

Şie-i şiumel-şiumelşi?
Şie nu poace sta în cuniu?
Ou!

Dă şie duşie cânile osu 'n gură?
N'are straiţă!

Am patru fraţi într'o chimeşă îmbrăcaţi.
Sâmburii din nucă!

Am o iapă albă,
Dă coadă o duc,
Dă coadă o aduc?
Cofa!

Dâla noi păn la voi,
Tot capecie dă oi?
Bolovanii!

Dâla minie păn la cinie
Tot dzălie mănunţălie?
Furnişilie!

Nişi afară nişi în casă
Nişi în şeri nişi pră pământ.
Fereastra.

5. Tinereţea

Copii astfel crescuţi, după-ce au trecut din anii şcolii, ajunşi acum în anii tinereţii, fac deja primii paşi spre calea vieţii. Acum din glumele nevinovate de altă-dată, se deşteaptă visurile tinereţii: visuri de dragoste, de dor, de fericire. Toată gama aceasta a

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

tinereţii şi a dragostei dela prima trezire, până la pasiunea adâncă, îi invederată în cântece de dor, de jale, la joc, la sapă, la coasă, la şăzătoare, etc.

Feciorul îndrăgostit îşi exprimă sentimentul cântând aşa:

Dragă-mi cu şinie-m jioc
Că miroasă a bosâioc,
Dragă-mi cu şinie-m săr
Că miroas'-a colopăr.

Fata-i răspunde:

Dragu-mi băgiţa-l băl,
C'o gură dă apă-l spăl,
Dar pră al negroni
Nişi c'o majă dă sopon.

6. Jocuri (Dansuri)

Jocurile sunt publice. Vara, la sărbători, jocul se face în stradă, decomun naintea bisericii. Iarna se dau concerte, împreunate cu teatru, după-care urmează bal sau joc. Acestea se ţin la *birt,* ori la Casa naţională, unde există.

Jocuri obişnuite sunt: *Hora,* se joacă de mână în cerc. Dibaci ori stângaci, jucătorii se contopesc în cercul horei; sau în forma unui şarpe, în care găseşti supremaţia conducătorului isteţ la joc, ori a aceluia, care plăteşte mai bine fiindcă *„jioacă naince"* [1]). *Lugojana* sau *De-doi* [2]), *Măzărica, Ardeleana, Pe loc* etc., se joacă în părechi de câte doi. Mai demult se

1) *Naince,* joc foarte uzitat în Banat. Jucătorii se inşirue în părechi: un om cu (1—2) femeie, după cel ce joacă nainte, care are câte 2—3 fete ori neveste la dreapta şi la stânga sa. Jocul, după o arie specială, se face în cerc deschis, mergând tot înainte: doi paşi la dreapta, doi paşi la stânga şi de câte două ori bat cu piciorul în loc.

2) *De-doi,* şi *Lugojana,* este un joc special, numai în Banat, jucat în general de un bărbat şi o femeie, adese-ori de un bărbat cu două femei. La un moment dat, femeea este învârtită o dată sau de două ori, pe sub mână; apoi se lasă mlădioasă în braţele bărbatului, făcând ambii învârtituri vertiginoase şi într'o parte şi într'alta, fără a pierde ritmul jocului.

BOLYAI COLLEGE UNIVERSITY LIBRARY

jucà pe la nunţi: *Hora Cuscrilor* sau *Perina*. Bărbaţi şi femei, se sărută reciproc, pe o perină în mijlocul cercului de jucători; apoi numai de bărbaţi: *Iedera, Piperiu, Raţa, Cârligu, Leuca,* etc., la care se cântà şi viersuri potrivite:

Să jiucăm iăgera,
Iăgera, — iăgera!
Pră supt mieri,
Pră supt pieri,
Iăgera, — iăgera!
Cosiţă, vergiţă — iăgera! etc.

Să jiucăm piperiu, piperiu!
Dar cu şie? Dar cu şie?
Cu capu (nasu) dă pământ,
Piperiu, piperiu, etc.

Pe loc

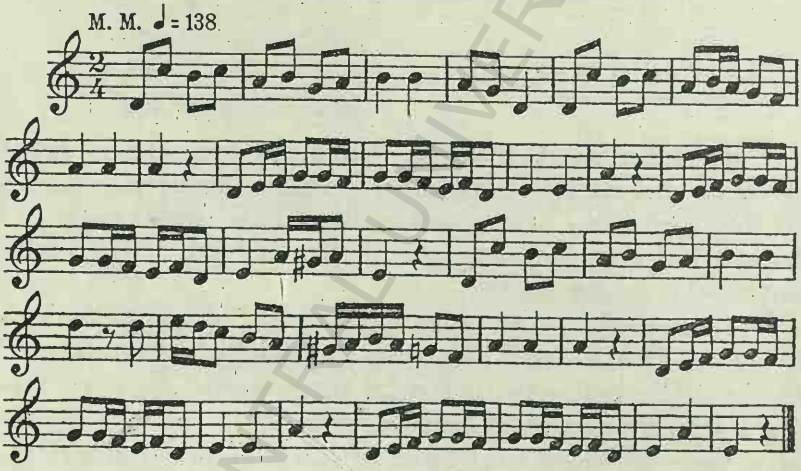

Tu nu vreai
Tu nu vreai
Ce-ai iubit să iai? (bis.)

Ba io! Ba io!
Ba io vreau
Ce-am iubit să iau! (bis.)

2

Mândruliţă din Bănat
Mândruliţa mea!
Nu gândi că te-am uitat
Mândruliţa mea!

Că de te voi uita eu
Mândruliţa mea!
Să mă bată Dumnezeu
Mândruliţa mea!

Din colecţia N. Lighezan prof. de muzică la liceul din Oraviţa.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Chiituri la joc public, — fiindcă exprimă mai mult batjocuri şi ură —, nu se prea obicinuiesc; ci numai la nunţi şi petreceri private, unde-i lumea veselă şi bine dispusă.

Bănăţence în horă la „Maial". (Serbarea Primăverii în luna Mai).

Unul începe a strigà:
Hop! Hop! Hop! Dzâ ţâganie! Dzâ păn' mânie, hop.
Că mândruţâ-i parie binie, hop!

Altul:

Astă mândră bine-m jioacă, hop!
Mi se parie că-i cam şchioapă, hop! hop!
D'ar fi şî băgiţu şchiop, hop!
Atunşi să ce uiţ la jioc, hop! hop!

Uiu, iu, iu! Fată bătrână,
Dar la jioc dracu ce mână?
Fata maichi-i lucrătoarie, hop!
Doarme dzâua în pişioarie, hop! hop!
Şî la lucru-i pică mucu, hop!
Dar la jiocu-i cumu-i focu, hop! hop!

Mărita-m'aş-mărità, hop!
Pita n'o sciu frământà, hop! hop!
Pră *lopari* n'o pot punie, hop!
Până n'o lieg c'o funie, hop! hop!

Dă pită ar fi hai şî hai, hop!
Dar nu sciu făşie niş mălai, hop! hop!
Şî dă pită n'ar fi hibă, hop!
Dar nu şciu făşie mămăligă, hop! hop!

7. Boale şi leacuri

Deşi poporul bănăţan este convins, că în cas de morb numai medicul poate ajuta, totuş nu să poate desbrăca încă, de credinţa deşartă în descântece şi vrăjituri. Astfel sunt descântece:

De *Albeaţă* în ochi, cu un fir de mătură. De *Brâncă,* se scrie brânca pe hârtie, se unge cu untdelemn în care s'a pus un scorpion şi să lipeşte pe partea umflată. Se descântă cu un fir de mătură în rachiu, în care s'a pus iederă şi busuioc. De Bubă, se descântă în apă neîncepută, ori în răchiu, în care s'a pus tămâie, praf de puşcă, nouă boabe de grâu şi nouă căţei de usturoi. De *Deochi* se descântă cu fir de mătură, în apă neîncepută în care se stâmpără 3 cărbuni, după descântecul repetat de 3 ori. Sau se descântă cu o lingură la brâu, suflând adeseori peste cel deochiat şi lingându-l cu limba pe frunte. *De întâlnit* sau *buturit* şi *De întors* sau *Intorsură,* — se descântă cu un fir de mătură, în apă neîncepută, repetând descânecul de câte 3 ori în 3 zile. Bolnavul făcându-şi trei cruci, gustă de 3 ori din apa descântată, apoi o aruncă între drumuri. Să întoarce cămaşa bolnavului de nouă ori, până ce să descântă. De *Soare sec* să descântă în apă neîncepută, cu nouă aschii dela buciumul unde se taie lemne şi cu nouă petricele dela râu.

De dragoste se descântă în apă neîncepută, trasă

BCU CLUJ / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

pe trăgună, cu floarea soarelui şi cu oglinda. *De luarea urmei,* se descântă numai Marţa, cu o mătură, un cuţit şi o aţă câtu-i statura bolnavului. *Turtele* sau *cinstele,* se fac Lunea şi Joia, de *slastă* (de dulce); Miercurea şi Vinerea cele de post, sau *cinstele albe.*

MEDICINA POPULARĂ. *Argint-viu (Mercur).* La otrăviri cu mercur, fie pe cale digestivă, fie prin alifii cosmetice, se pune *pră abure.* Se aruncă într'o căldare cu apă rece, rând pe rând, nouă pietri înroşite în foc. Bolnavul stă deasupra căldării acoperit cu o pătură şi trage în gură aburul produs până ce năduşeşte bine. După tratament, în apă pe fundul căldării, trebuie să se observe boabe mici de argint-viu.

La buboanie se pune ciapă friptă în unt, ori turtiţe de ciară. Bube dulci pe faţă, se vindecă cu alifie din cenuşe de coade de dovleac cu unt dulce. Colica, ceai de istmă, romaniţă, pelin, amăreală, etc. Diaree: vin în care s'a fiert floare de stiavă, ceaiuri din coajă de stejar, băi de şezut din fiertură de coajă şi frunze de stejar, oţet de prune cu usturoiu, etc. Dropică: ceaiuri din rădăcină de pir, ienupăr, coada calului, măsteacăn, rădăcină de boz, brad, etc. Dureri de ochi: jaleş, romaniţă, muşeţel, foi de nuc, de molură sau chimen, fierte în apă, spală şi curăţă ochii. Dureri de urechi: picături din suc de busuioc, din ciapă, gintură, baie de aburi din muşeţel ori flori de nalbă. Sifilis, *canc, freanţ, frentuş.* Bolnavului *i se dă fum* sau se pune *pră fum de ţârnăbur;* o amestecătură de otrăvuri, de mercur, şoricică (sărişică) şi cinober dela fărmăcie. Tratamentul acesta e foarte periculos; de aceia i-se şi aplică bolnavului în ultimul stadiu şi de multe ori îi împreunat cu moartea. Trei zile şi trei nopţi cât i-se dă fum, bolnavul, nu are voie a gusta ceva, chiar nici apă. Dacă poate suporta foamea şi setea *scapă;* dacă nu: *moare!* Gălbinare: ciaiuri din oman, cicoare, fumăriţă, păpădie, etc. Gâlcii: gărgară cu fiertură din coajă de stejar, frunze de jaleş fierte în vin, ceapă friptă în spuză, pusă caldă pe gâlci; ori se suflă ţiperig pisat

în grumazi. Curgeri de sânge din nas: se trage în nas, ceai făcut din părul porcului ori din coajă de stejar, oţet, piatră acră, etc. Febră, răceli şi răguşală: se face baie în flori de fân ori se pune pe aburi, ceaiuri din flori de teiu şi soc. Răni şi răniri de tot-felul: arnică puse în spirt, comprese din ciapă crudă, foi de pătlăgină, brusture, etc. Friguri: ceai din frunze de frăpsăniţă. Dureri de măsele: se scot viermii din măsele cu băi de abur în care s'au pus măsălariţă, muşeţel, jaleş; ori gargară din apă cu oţet în care s'a fiert frunze de stejar. Viermi sau limbrici: se ia rădăcină de ferigă.

8. Moartea

Când bolnavul *„trajie să moară"* să îmbracă în hainele *(ţoalele)* de moarte; i-se pun lumânările în mâni. După-ce i-a ieşit sufletul, se aşează pe masă, ori pe o scândură *între fereştri.* In cele mai multe locuri, bolnavul moare în haine de rând şi numai după-ce s'a scăldat, adecă s'a ţinut în apă rece, până ce a înţepenit, mortul se îmbracă în hainele de moarte.

PRIVEGHIU. Mortul nu se lasă singur în casă, ci se păzeşte ziua-noaptea, de către neamuri şi vecini, ca să nu intre diavolul în el şi îl face *muroniu.*

MURONIU. Dacă mortul a fost în viaţă om rău, *„păgân la inimă"*, încă se face *muroniu,* de aceia îl vrăjeşte cu o secere, cântar, câlţi, etc.; ori îi bate un *pironiu* în inimă fiind încă pe masă sau pe scândură.

ZORILE[1]). In dimineaţa zilei hotărâtă pentru înmormântare, se cântă (strigă) *„Zorile"* la casa mortului. Atât viersurile, câte şase întrebări şi şase răspunsuri, cât şi melodia de jale, cântate în răvărsatul zorilor, au un efect deprimător, aşa că toţi câţi le aud încep a plânge.

---

1) *Cântarea Zorilor,* e un obiceiu parţial al Românilor din Banat, restrâns numai la ei. In celelalte provincii româneşti e necunoscut (G. Coşbuc: Din ale neamului nostru, pag. 4).

Zorilor, surorilor,
Mândrelor, voi zânelor,
Ce aţi întârziat,
De n'aţi revărsat,
D'astă dimineaţă
Ca ieri dimineaţă?
Ori aţi adormit
De v'aţi zăbovit?

Am întârziat
De n'am revărsat,
Nu c'am adormit
Când am zăbovit,
Ci c'am aşteptat
Până ş'a luat,
Mortu iertăciuni
Dela oameni buni,
Dela părinţi şi fraţi
Cu jale lăsaţi.

Zorilor, surorilor,
Mândrelor, voi zânelor,
Ian grăbiţi voi de ziliţi
Şi pe Nicolae îl întâlniţi,
Apoi bine să faceţi
Pre el napoi să-l întoarceţi,
L'astă lume luminată
De Dumnezeu bun lăsată,
La vânt, ploaie şi la soare
Şi la apa curgătoare,
La fraţi, surori şi la mamă
Care pre el cu dor îl chiamă.

Bine că noi vom grăbi,
Şi *deloc*[1]) că vom zili,
Dar cine în lume că poate
Să împlinească doruri, toate.
Ce *ursita* a *ursit*
Şi 'n lume s'a 'nplinit,
Rămâne nestrămutat

1) imediat, îndată.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Chiar şi pentru împărat,
A plânge putem şi noi
Dimpreună cu voi.

Plângeţi şi voi codrilor,
Mândre pădurilor.
Plângeţi şi voi apelor,
Dimpreună petrelor.
Plângeţi dobitoacelor,
Dimpreună lemnelor.
Plângeţi şi voi munţilor,
Şi voi mândre văilor.
Plângi lună şi tu soare,
Când omu din lume moare.
Plângeţi şi voi patru vânturi,
Din toate patru pământuri.
Plângi o lume şi alină,
Oara cu suspinuri plină;
Căci o stea iar a căzut,
Şi din lume a trecut!

Auzite în comuna Mâniom la moartea tânărului Nicolae Stângu.

BRAD sau PRAPORE. La mormântul tinerilor, pe lângă cruce, se pune adese-ori şi un brad sau prapore, împodobit cu năfrămi în formă de steag.

POMANA. Cât stă mortul în casă, i-se dau turtele sau *„turciţele"* de pomană: dimineaţa şi seara; la care să chiamă copii din vecini. Tot-atunci se începe *„isvoru"*, adecă se aduce apă de pomană, dela un isvor, de către nouă fete de şcoală; purtând fiecare *o bocală, o lumânare de ciară, un guler nou de pânză şi un ban.* O parte din ceice au petrecut mortul la groapă se adună la casa mortului, unde li se dă beutură şi mâncare de pomană. La şase săptămâni şi la anul, i se fac mortului părăstase la biserică: colivă, trei colaci şi trei lumânări.

TĂMÂIAREA MORTULUI. Dela înmormântare, trei zile se face dimineaţa, cu care ocazie, se fac şi descântece sau vrăjitorii contra muroilor. De-aci na-

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

inte, tămâierea celui mort în floarea vieţii, să face ani de zile, în fiecare seară. Pentru ceilalţi morţi în fiecare Duminică şi sărbătoare între orele 8—9 dimineaţa; sau cu ocazia unei înmormântări, fiecare femeie merge la morminţi, ducând o oală cu jar şi o sticlă cu apă ori vin, pentru tămâiarea morţilor.

ISVORUL MORTULUI. Se aduce 40 de zile dela moarte, apă de pomană, în casă ori la un vecin, care apoi sub numirea de *„isvor dă apă"* se *„sloboage"*, cu un ceremonial deosebit, la un râu, ori la isvor, într'o zi de *Moşi*.

DOLIU. *Jalea, jelitu,* ţine din partea bărbaţilor 3-8 zile, umblând cu capul descoperit. Femeile în genere poartă cârpe şi cătrinţe negre ani întregi.

Vezi: Descântece Liuba-Iana şi «Contribuţiuni la Etnografia Medicală a Olteniei» de dr. Ch. Laugier, care cuprinde un bogat material folkloristic colecţionat în Oltenia, aproape identic cu folklorul din Banat.

9. Zile de repaos şi de sărbători

Credinţe şi obiceiuri de sărbători.

IANUARIE - GERARIU. Anul nou, Sân-Văsâiu, este ceriul deschis. Facerea pe parte spre a se vedea data, ursita fetelor la măritat. Se fac fermece şi vrăjitorii de dragoste la fântâni şi la isvoare în noaptea de Sân-Văsâiu. Botezul sau Boboteaza. Apa sânţită la Botez (Iordan), nu se strică şi este lecuitoare şi curăţitoare de păcate. Sânti-Ionu, a doua zi de Botez. In unele sate să prăznuie — sâmtuie de patron al casei. Dela Sânti-Ion se moaie iarna, dacă Sân Micoară (6 Dec.) *„a venit cu cal alb"*, cu zăpadă. Sân-Petru de iarnă şi Atanasiile, se serbează cu nelucrare, de ameţeli la cap, boala rea, la copii cei mici. Trei-Ierarşi, se sărbează de ologeală.

FEBRUARIE-FĂURARIU, *„ăl cu frâmbiile tari"*, (alusiune la gerul aspru dela începutul lunii). Mărtinii de iarnă, trei la număr. Intâmpinarea Domnului sau Mărtinul cel mare se serbează cu nelucrare

contra lupilor. Ziua ursului, când iese ursul din peşteră. Dacă-i soare şi îşi vede ursul umbra, *se bagă* (intră) denou în peşteră şi are să mai ţină iarna încă şase săptămâni; dacă nu-şi vede umbra *(îi nouoros)* se sparge iarna. Moşii din Sâmbăta Lăsatului de carne: se dau cotoroage (piftii) de pomană morţilor şi se *slobod* isvoare de apă pentru cei morţi. *Săptămâna Albă,* între Lăsatul de carne şi cel de brânză. Marţi, Joi şi Vineri sunt zile necurate, deci nu se lucrează spre a ferì pomii de omide şi viermi. *Lunea curată,* după Lăsatul de brânză sau *Lunea vaselor,* se spală toate vasele de bucătărie (cu leşie) spre a le face de post. Marţa turnului: se împuşcă o cioară ori ţarcă, se scoate spânzul de leac, se pun *Caii lui Sân-Toagier.*

MARTIE sau MĂRŢIŞOR. *Baba Dochia,* cap de primăvară: se pun *Babele,* care ţin 9 zile. Facerea apei de dragoste cu apă de neauă din Mărţişor. *Sâmţii* sau Moşii: se dau „Sânţi sau Brânduşi" de pomană: colăcei unşi cu miere, în cari s'au făcut 40 de împunsături cu o ţeavă de soc. Buna-Vestire: se afumă împrejurul curţii şi a grădinii spre a alunga şierpii şi omidele. Vine cucu şi cu rânduneaua, „care fac să fugă neaua". Floriile: se scot afară pe prăjini straiele, pături şi alte haine noui, spre a se aierisi. Salca adusă dela biserică e bună de dragoste. Copii atinşi cu salcă dela biserică, sunt feriţi de friguri şi cresc mai repede. Joia Mare *(Jioimari).* Se fac *luminişche* cu surcele de alun acasă şi la morminţi. Pentru focul morţilor se dau *lemnuşălie* de pomană. Se dau colăcei cu poame ori boabe de fasole, de pomană morţilor. Se slobod isvoare de apă pentru cei morţi. Sâmbăta Mare, sau Sâmbăta Paştilor: se roşesc ouă de Paşti.

APRILIE, PAŞTILE. Cine se naşte în ziua de *Paşci,* îi om norocos. Cine moare la Paşti, merge d'adreptul în raiu, fiind raiul deschis. Se dau oauă roşii de pomană. Lumănarea aprinsă la înviere se păstrează în casă, fiind bună de multe leacuri. Marţi la opt zile după Paşti e *Mătcălău* sau Marţa morţilor:

se dau pomene la morminţi, se face înfrăţirea feciorilor şi a fetelor: *fraţi de cruce, fetele-mătcuţe.*

1 MAIU, se pune *Păuiu (păhui)* la casă. *Todorusalele* sunt zâne, care la Rusale joacă cu *Sân-Toagerii.* Inălţarea Domnului, Ziua eroilor, iese preotul şi poporul cu lithia (crucea) la câmp şi face rugăciuni pentru cei morţi în războiu şi pentru roadă bună. *Rusaliile,* sunt zâne, care joacă cu Sân-Toagerii noaptea pe sub arbori şi pe lângă tufe; de aceia nu-i bine a dormi sub arbori şi spre a fi feriţi de ele se poartă boz şi leuştean la brâu. Peste cei bolnavi de Rusalii, joacă *Căluşierii* sau *Căluşenii.* Vineri după Rusalii nu se lucrează, spre a fi feriţi de tresnet.

IUNIE. *Vartolomeiu,* care face de se întoarce frunza în teiu şi seacă rădăcina la grâu. Se sărbează cu nelucrare de frica tresnetelor, de grindină şi vifor.

IULIE. Mărina şi Sân-Mărghita joacă naintea soarelui pe ceriu. Păliile, surori a lui Ilie: se sărbează spre a fi ferit de foc. Sânt-Ilie şi Sânt-Ilii: se sărbează contra viforului, volburii şi de tresnete. Pârliile trei zile după Sânt-Ilii, asemenea se serbează cu nelucrare de tresnete. Pantiliile la şapte zile după Sânt-Ilii: se sărbează cu nelucrare spre a fi ferit de arsuri şi febre.

AUGUST. Sânta Marie-Mare. In multe comune, numeroase familii sâmtuie sau prăznuie Sânta Mărie de patroana casei. Tăierea Capului... *Crucea-mică:* se începe postul crucii *(postul negru),* dela cruce până la cruce (29 Aug.-14 Sept.).

SEPTEMBRIE. Sânta Mărie-Mică, se duc rândunelele. *Ziua Crucii, se încheie postul crucii. Mioiu,* cu Vara lui Mioiu, timp frumos până la Vinerea-Mare, Nunta berbecilor. Mulţi sântue Mioiu de patron al casei.

OCTOMBRIE. Vinerea-Mare. Mulţi sâmtuie la Vinerea-Mare. *Luşiniu,* se sărbează cu nelucrare, contra lupilor. Moşii de Sân-Medru, cad totdeauna Sâmbătă nainte de Sân-Medru. Se dă grâu fiert de pomană. La Sân-Medru se pune frigul şi se fac morţii muroni.

NOEMBRIE. Arhanghelii (Mihai şi Gavril). In multe comune se prăznuie de patroni ai casei. Mărtinii de toamnă, se sărbează trei zile cu nelucrare contra lupilor, se prăznuiesc de patroni ai casei. Lăsatul postului de Crăciun, începerea şezetorilor. Andreiu: se ung cu aiu sau usturoiu uşile, ca să nu intre muronii noaptea în casă.

DECEMBRIE. Barbara, Sava şi Sân-Micoară (s. Nicolae) sunt trei zile rele de bube, de aceia se sărbează cu nelucrare. Sân-Micoară cu nea (zăpadă) şase săptămâni va fi aşa.

Ignatul cu tăierea porcilor. Ajunul Crăciunului. In dimineaţa de Ajun îmblă *piţereii*[1]) cari strigă:

Bună dzâua lu Ajiun,
Că-i mai bun' a lu Crăşiun,
Că-i cu miei, cu purşei,
Cur[2]) copii după iei.
Dă-ne poame că ni foame,
Dă-ne nuşi că-s mai dulşi,
Dă-ne alune că-s mai bune.
Dă-m colacu şâ cârnaţu,
Să mă duc la altu.

Dacă nu li se dă nimica, atunci poftesc gazdei:

Câce cunie pră casă,
Atâţa căcăţ pră masă,
Bureţ pră părieţ,
Beşâni pră prăjâni[3]).

Mai demult umblau şi fete mari *în „Ciura-Leşa"*, (Kirie-eleison?), cu o găleată cu apă sfinţită *(Molitvă)*, din casă în casă, stropind cu chită de bosoioc şi urând:

---

1) Numele de *„piţerei"*, se derivă dela cuvântul peţire, poftire felicitare, de bine-voire.

2) Cur curi-cure = alerg, alergi, aleargă, fug, fugi, fuge. Să aude numai în Banat şi este sinonim cu italianul: *cori('ncoa).*

3) *Beşâni pră prăjâni*, aluziune la cărnurile de porc (oşmeie oşmuri) afumate, care să păstrează în cămară aninate pe rude (prăjini) spre a fi în aer şi ferite de pisici

Şiura leşa, măgăreşa,
Sâtă rară ieş afară,
Sâtă giasă tună-n[1]) casă,
Spic dă grâu până-n brâu,
Oi lănoasă, vaşi lăptoasă,
Gazda să fie sănătoasă!

Notă — De-atuncia ni-a rămas zicătoarea: *„âmblă d'a şiura-leşa"* pentru fetele ori femeile, care umblă fără rost din casă în casă.

Pentru focul morţilor, se dau săracilor lemne de pomană la Ajun.

CRĂCIUNUL. Moşii de Crăciun, se dă de pomană *„colacu şâ cârnaţu"*. Dacă s'a tăiat porcul în Ajun, se face mâncarea naţională, indispensabilul *„Borândău"*, din sânge şi carne, fierte cu puţină făină de porumb, până-ce se îngroaşe, din care asemenea se dă de pomană. La Crăciun e ceriul deschis, cine moare atunci, merge în raiu. Se fac fermece la fântâni şi la isvoare, de dragoste, pentru roada câmpului, de noroc, etc. Se pun paie pe masă sub măsaiu, din care se face cuibul găinilor, ca să oaue şi clociască mai bine.

10. Credinţe deşarte şi superstiţiuni

Credinţele şi obiceiurile vechi moştenite dela strămoşi s'au păstrat aci mai bine ca ori unde.

Dracii, cu *muronii, priculişii,* ori *picurişii, strâgonii* şi *vârcolaşii,* precum şi *dzânele,* — cu supranumele lor de *sfânce, miluice* apoi *dzâlelie bunie* şi *dzâliele rălie, haluiturilie,* şi *năprăciturilie, Caii lu Sântoagier* şi *Rusaliile* ori *Rusalele* şi *Todorosalele,* etc., producte ale fantaziei din perioada prunciei omeneşti, după credinţa poporului, sânt cauze a tuturor răutăţilor din lume, ca boale între oameni, în vite, nerodirea pomilor, câmpului, şi altele.

Contra tuturor acestora, omul se luptă cum poate, prin rugăciuni şi farmece, observând anumite rân-

1) tună'n = întră în casă. Aluziune: sâtă rară, închipuie sărăcia; sâtă giasă (deasă), belşug de bucate.

dueli consfinţite de uz, crezând în superstiţii şi recurgând adesea la vrăjitorie, cu descântece şi farmecile *aducătoare de sănătate* şi noroc.

Fiindcă la începutul primăverii, cu *lăsatu postului dă Paşci,* cad cele mai multe sărbători, care *trăbuie păzâcie* vom publica unele credinţe şi datini din Banat asupra acestor zile.

Dzâlilie sunt muieri, — *babe bătrâne,* — care ne ajută să ajungem la vr'un bine oare-care, dar care pot şi să *ne strâşie,* dacă nu le *păzâm,* după cum sunt *dzâlie bunie* şi *rălie.*

Zile bune sunt: *Sfânta Maică Duminecă, Maica Luni, Maica Miercuri, Sfânta Maică Vineri* şi *Maica Sâmbătă.*

Zilele rele sunt: *Maica Marţi* şi *Maica Joi,* în care nu se lucrează după apusul soarelui, spre a fi ferit de îmbolnăvire, ori altă pacoste.

Mercurea şi Vinerea *să postăscie* pentru *iertarea păcacelor.* Cel ce posteşte şi Lunia, se vindecă de ori-ce boală şi *i se isbândesc toate.*

Sfânta Maică Duminecă îi dela Dumniedzău sfântă lăsată.

Sfânta Maică Vineri îi mai mare între zile. Nu să coace pâine, nu să spală rufe, nu să mătură în casă, pentru a nu o supăra, căci altfel ne înbolnăvim. Când cineva *a grieşât şâ a lucrat în dzâlie oprice* se bolnăveşte; atunci *trăbuie să-ş dăscâncie şi să-ş facă turta dzâlielor* sau *şinstălie* (cinstele).

Zile rele mai sunt toate zilele din *Săptămâna Marie,* săptămâna primă din postul Paştilor, când *să pun Caii lu Sân-Toager,* căci Luni îi *luneiu,* Marţi îi *conveiu,* Miercuri îi *Miercurea strâmbă-încheiată,* Joi îi a *năcurată (a iepelor),* Vinerea *nu să lucră nişiodată,* Sâmbătă-îi *Sâmbăta morţilor* şi *Sântoagieru al marie (Sâmbăta cailor).* In aceste zile nu se lucrează deci.

Caii lu Sântoagier îşi arată puterile de Marţi dela amiaz, după lăsatul de brânză, şi ţin până Marţia următoare: trei zile caii mari şi alte trei zile caii orbi şi şchiopi. Aceşti cai sunt spirite rele, nevăzute,

şi atacă pe cei ce lucrează în zilele pomenite, rupându-le o mână, un picior, ori sucindu-le gura. Câte odată se arată în chip omenesc, ca feciori frumoşi, cu copite de cal. Ei îşi răsbună adese-ori asupra oamenilor, mai ales asupra femeilor şi fetelor, *când acestea greşăsc dă lucră pră dzâlilie cailor*. De aceea, în zilele acestea, mai ales la *Sântoageriu al marie*, nimeni, nici om, nici muiere, n'ar îndrăzni să pună mâna pe vreun lucru, dă frica cailor şi mai tot *natu* ştie să-ţi povestească o întâmplare îngrozitoare, ce s'a petrecut în satul vecin (nici când în satul-său), cu aceşti cai ai lui Sântoagier.

Astfel se povesteşte, ci-că mai demult, trei fete torceau pe Sântoageri în şezătoare la o moară, unde aveau rând de măcinat. Deodată se trezesc cu trei feciori în casă. Una dintre ele văzu copitele şi coada de cal, la cel ce se apropiase de ea, şi îi pică în minte că 's Caii lu Sântoagier. Atunci se prefăcu că i se gată caieru din furcă şi că trebue să se ducă acas' după torsură. Fiind bănuită de cei trei că nu se va mai reîntoarce, ea le întinse capătul *brăşirilor* (brâne), cu care era încinsă, de care să o ţină legată. Dar fata, de cum mergea, se descingea mereu, până ce s'au gătat brânele... Atunci a dat fuga acasă, unde a povestit cele văzute. Acum cei trei văzându-se înşelaţi, pe cele două fete le-au jucat pân' ce le-au omorât, iar maţele lor le-au înşirat după fusul şi roata morii. După aceea au alergat la casa fetei celei scăpate. Acolo au început a striga cu vorbele cele mai frumoase, să le deschidă; dar cei din casă s'au făcut a n'auzi. Atunci au chemat vasele de casă, ca să le deschidă ele. Cum toate însă erau întoarse cu gura în jos, nu s'a aflat nici una. Numai *hârbu* (opaiţ, un fund dela o oală spartă, în care se pune grăsime şi o feştilă de bumbac, ce se folosea altă dată la luminarea caselor, până nu era cunoscut petrolul şi lumânările) a sărit dela locul său, să deschiză, dar a fost pe loc călcat cu picioarele de cei din casă, şi astfel au fost scăpaţi de cai.

In cutare comună un locuitor, mergând în ca-

pul serei la oi, zice că s'ar fi întâlnit în drum cu caii lui Sântoagier, cari l'au călcat, de s'a cunoscut o vreme, vânătăeile de copite pe corpul său. Tot acolo a fost o femee, căreia, fiind că lucrase odată pe Sântoagier, în tot anul i s'a încleştat mâinile pe cât timp ţin caii. In altă parte, spun că o femee a lucrat *pră cai, Luni la ieşâtu lor*. Ca o muere bărbată, s'a sculat de dimineaţă, a început a ţese cântând şi nebănuind nici un rău. Mai târziu aducându-i aminte vecinele că-i sărbătoare şi nu să lucră, până seara s'a şi bolnăvit, a devenit paralitică, i s'au încheiat mâinele şi picioarele, i s'a sucit gura, a căzut la pat şi a zăcut o vreme lungă, pân'ce cu rugăciuni şi descântece s'a vindecat. A rămas însă *cu pleană* (defect); aşa, în fiecare an *pră Cai* cât ţin Sântoagerii bănăţeni, i se strâmbă gura şi să încheie mâinele. Exemple de aceste credinţe, am putea aduce multe, din fiecare localitate locuită de Români; tot-atâtea cazuri de auto-sugestiune.

Multă supărare mai căşunează oamenilor pe zilele acestea, şi adevăraţii cai. Bietele animale, fie că au odihnit o săptămână întreagă, fie că se văd de nou acum în primăvară, ori liberi, ori chiar la trăsură, aleargă, zburdă, lovesc cu picioarele, răstoarnă trăsura, desigur tot puşi la cale de caii lui Sântoagier! De aceia, după credinţa poporului, nu-i bine a se căra în trăsură, nici a umbla mult cu caii pe zilele acestea, *până nu trec şi caii ai orbi*.

Intre multele credinţe şi datini de Sântoagerii ai mari îi şi spălarea capului *(leşiatu, laiu, lăiat, lăiată)* cu leşie de oman sau iarbă mare (Inula helenium), pentru ca să le crească *fecelor* (fetelor) *păru, iar nievestălor să nu lie pişie chica*. Căci se consideră de o mare podoabă a fetelor mari *chica lungă, cosiţa, codz frumoasă*. Bine-i că n'a străbătut şi în popor moda urâtă, de a se purta femeile cu părul tuns! O fată tunsă, *pleaşă*, ori o nevastă cu chică scurtă, *şiupilită*, e ocărâtă şi în cântec: *„N'are trup dă 'nşingătoarie, nişi chică de 'nvălitoarie"*.

La Sântoageri, dimineaţa încă pe întuneric, ca

nu cumva să vadă vr'un animal cu coadă scurtă, fetele luând pită şi sare, se duc prin poeni cu târnăcoape, ca să scoată rădăcini de oman. Unde îl găsesc, după ce l-au căutat mai dinainte, pun pâinea şi sarea de-asupra lui, rostind rugăciunea: *„Oman marie, domn marie, io cie dăruiesc cu pită şi sarie; tu să-mi dăruieşci o coadă marie"*. Scot apoi rădăcina de oman, o fierb în apă şi se spală cu ea pe cap. Aceasta se face, să le crească o *chică, cosiţă, moacă,* frumoasă.

Tot în această zi, dimineaţa, mamele îşi conduc fetele cu ochii legaţi, să nu vadă găini ori pisici, până în grajd, ca să vadă mai întâi coada cailor ori a vacilor, cu care îşi dau pe cap spre a avea un păr lung.

Mai demult bătrânii, când mergea la peţite, căutau fata la unghii şi la chică, să afle de ce soiu îi. Azi abea ne-a mai rămas în popor credinţa, că vaca bună de lapte pe coadă se cunoaşte. Dacă n'are smoc de păr în vârful cozii, n'are nici lapte şi să târguie cu greu. Târgul de fete însă azi se face mai uşor, căci: *„Sucile mărită slucile; miile mărită gubăviile"*.

Tot în legătură cu primăvara sunt şi unele credinţe despre *Baba Dochia şi Sâmţii 1 şi 9 Martie,* cap de primăvară. La Baba Dochia se pornesc Babele, adecă vreme schimbăcioasă cu ploaie, vânt, zăpadă, care ţine până la 9 Martie; la această dată *iesă Babile şi să pun* (vin) *Moşii... Moşii dau cu boţâlie în pământ să iasă caldu şi să tunie* (între) *frigu.* Vremea-i încă schimbăcioasă, că-s *priminelilie până la Alexii,* 17 Martie, când se intră în primăvară *Alexa îi omu lu Dumniedzău, dar năravu i-e cam rău.*

Dăm aci pe scurt o legendă bănăţană despre Baba Dochia. Ci-că odată Dumnezeu cu Sf. Petru, trecând printr'un sat, văd o nevastă tânără, că spală lână la râu plângând şi suspinând. Dumnezeu fiindu-i milă de ea, o întreabă de ce plânge. Nevasta răspunse: Cum să nu plâng, când soacră-mea m'a trimis la râu, să fac din lână laie (neagră) lână albă. Eu, din făcut de ziuă o spăl şi nu mai albeşte. Atunci Dumnezeu i-a întins o chită de ghiocei, zicându-i:

Na asta şi o dă soacrei tale. Soacra, care se numia Baba Dochia, cum vede ghioceii, îşi aduce aminte de primăvară, ia caprele şi se urcă cu ele la munte. Acolo însă dă de vânturi mari, cu ploi şi zăpadă, care o udă până la piele. Douăsprezece zile, cât ţine *lăpoviţa*, ea schimbă 12 cojoace aduse de acasă; în a 13-a zi însă îngheaţă şi ea şi caprele, prefăcându-se în bolovani de piatră. Urmele acestora se văd şi azi de cei ce umblă prin munţii Simnic, hotarul comunei Bozovici, judeţul Caraş.

Adăogăm aci şi câteva alte *Credinţe* şi *datini:* Cu apa din urzici, acum fierte întâi la Baba Dochia, se scot purecii din casă şi se trimit la vecini. La *Sâmţi* se dau *Moşi de pomană,* se aprind gunoaie şi se zgândără focul, ca mai de grabă să vină căldură. In luna aceasta nu-i bine să-i zici purecelui pe nume, ca să nu te *mânşie pureşii,* şi se face „untură de dragoste" cu puiu scos de Marţi din luna lui Mărţişor.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

II. Imbrăcămintea

Imbrăcămintea comună bănăţenilor, cu toate deosebirile după sat şi loc, e numai românească, adecă: cojoc ori şubă, cămaşă şi ismene; iarna pantaloni

Port bănăţenesc.

şioareşi şi opincile. Haina din afară e *şuba căbăniţa* burca (ţundră) din pănură de lână albă, sau *vânătă,* colorată şi înflorită cu şinioare *bârnaş,* care se poartă pe vreme ploioasă sau când nu-i frig. E o mantauă largă şi lungă mai până la glesne, ce se închieptoară

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

la grumaz cu o copcie, iar la guler, pe spate e prins un petec pătrat *glugă,* care le vreme rea se poate trage peste cap. La drum, bănăţenii aruncă aripa dreaptă a şubei peste umăr, ca să nu-i împiedece în mers şi să le fie mâna liberă. O astfel de şubă se

Alt port bănăţenesc.

poartă numai la lucrul câmpului, ori după vite, fiind şuba în timpul din urmă înlocuită cu *căputu,* o haină scurtă în forma paltonului orăşenesc, însă din postav destul de fin ţesut şi lucrat în casă. Pentru iarnă e cojocul mare alb păcurăresc, *păclia,* ori cojocul cu *clini* la spate, galbin boit şi înflorit cu şinioare pentru oameni mai bătrâni, sau cojocelul, *mânecari* scurt, de abea ajunge la genunchi, boit galben şi tivit cu piele de box, pentru tineri şi oameni mai de seamă.

BOTANICAL INSTITUTE LIBRARY

Peste cămaşă totdeauna se îmbracă iarna un pieptar, *folari,* din piele de miel, iar de primăvara până toamna îi un pieptar „clintuş-chintuş-laibăr" din pănură de lână, (ce se închide la mijloc ca o vestă), albă ori vânăt albastru, colorat şi înflorat cu şi-

Cum se poartă în plasa Răcăşdiei.

nioare. Mijlocul e încins cu *„brăşiri"* de obicei, iar mai rar cu o curea.

Cămaşa bărbătească ajunge la genunchi, dar nici când mai scurtă ca la ardeleni, şi se vâră iarna în pantaloni. Cămăşile sunt după forma nemţească, cu guler ridicat pe lângă grumazi, ori îndoit în jos; pieptul înfrumuseţat cu diferite chindisituri *înpistrit,* iar mâ-

necile se încheie cu nasturi în manjete *pumnaşi*. Cămăşi cu mâneci largi, fără pumnaşi şi fără guler, abia dacă mai poartă păstorii ori vre-un om mai vechiu. Ismenele sunt largi, din pânză de cânepă ori bumbac. Pantalonii, numiţi *şioareşi*, se poartă numai iarna; ei sunt mai largi de cât strâmţi, făcuţi numai din pănură de lână lae, ori mai fin ţesuţi şi coloraţi sau *vâneţi*.

Bărbaţii poartă pe cap vara pălării şi iarna căciule *clăbiăţă*. Pălăriile sunt cu marginile mai înguste, din păr ori de pâslă. Pălăriile de fabrică, cumpărate dela târg, sunt foarte mult purtate de Românii bănăţeni. Căciulile, clăbieţele sunt numai din piele de miel albe ori negre şi *ţuguiate* şi se poartă răsfrânte cu vârful înainte, ori la o parte. Peste vară mulţi poartă şi pălării de paie.

Părul capului e tuns scurt. Plete lungi ori păr retezat pe frunte, ca mai demult, nu se obicinueşte decând cu cătănia.

Deşi încălţămintea comună e opinca, totuşi foarte mult s'au răspândit bocancii şi ghetele orăşeneşti, mai cu seamă din răsboi încoace. In opinci se poartă obiele de pănură colorate, ori un fel de ciorapi numiţi şioareşi, făcuţi tot din pănură ca obielele; iar în ghete şi bocanci sunt ciorapi cumpăraţi ori din lână împletiţi. Opincile se leagă *încalţă* în *nojiţă* cu curele, cu care mai demult se înfăşura pulpa piciorului mai până sus.

La femei cămaşa se compune din *şiupag*, un fel de pieptar de jumătate deschis la piept, făcut după forma jupoanelor nemţeşti. Aceasta se leagă „inşinjie" peste mijloc cu brâne sau *brăşiri* înguste ori mai late şi de diferite colori. Mai demult femeile se purtau *înşinsă* cu brăciri în colori naţionale, dar au fost oprite de stăpânirea streină. Cămaşa de toate zilele e numai din pânză de cânepă ori de bumbac. Peste poale să încinge dinainte cătrinţa din lână ţesută, sau înflorată cu mătase, ori *sucna* de pânză colorată dela dugheană; iar dinapoi tot cătrinţă ori opreg. Femeile mai bătrâne poartă numai cătrinţe simplu

colorate *pră bătrânieţă*. In părţile Almăjului din fosta graniţă militară, să poartă obicinuit opreg dinainte şi opreg dindărăt: *chiţele cu şiucuri*.

Invălitura, *învălitu-legatu* capului la femei diferă după vârstă şi loc. Peste săptămână dearândul *îm-*

Port bănăţenesc din regiunea Almăjului (jud. Caraş).

brobodează capul cu o năfrană, cârpă de dughian, mai simplă ori mai fină, după etate şi stare. In Dumineci şi sărbători, fetele umblă cu *capu gol*, însă îşi împodobesc pieptenătura ca orăşenele. Femeile, nevestele tinere îşi învălesc capul cu năfrămi scumpe, iar cele mai bătrâne poartă numai năfrămi de rând, ici colea *conşiu* şi *fachiu*, ambele semn de cinste şi bătrâneţe. Năframa românească originală de pânză albă, se poartă numai vara la lucrul câmpului.

Astăzi, în unele părţi, portul naţional s'a schimbat în aşa măsură, că sate întregi nu mai dau îna-

inte, chiar se sărăcesc cu moda. Aşa în Duminéci şi sărbători vezi ţăranii cu pălării fine de pluş, haine de postav dela oraş, cu ghete de lac şi jambiere englezeşti, etc.; iar femeile înţoţonate cu bluze, laibere, năfrămi, şorţuri şi poale de mătasă, după moda nemţească. Totuşi în anii din urmă, de după Unire, pretutindeni se observă o tendinţă mai pronunţată pentru portul naţional: şube vânăte înlocuind căputul de postav, cămăşile înflorate cu diferite chindisituri colorate, înlocuind poalele de mătase, iar pânza de cânepă şi panură de lână, se ţese din nou în casa bănăţeanului.

«Almanahul Banatului» e o lucrare de sinteză anuală, cuprinzând articole, date, fotografii, etc. relativ la tot ceeace priveşte Banatul. Editura Virgil Molin ‹Scrisul Românesc› Craiova.

III. Hrana Bănăţeanului

FAC. ŞTIINŢI IAŞI * LAB. DE GEOGRAFIE *

Se ştie că *hrana naţională* la Românii de pretutindeni e mălaiul şi mămăliga. La Românii bănăţeni, acestea se mănâncă mai rar, fiind înlocuită cu pâne, *pită* de grâu, ori de secară, la locuri mai sărace. Pânea se face numai dospită, se coace în *ţest,* un cuptoraş de tuciu, în care se coace pâinea şi mălaiul la locurile dela codru, unde se mănâncă pâne şi mălai. La câmpie sau la pustă, unde se mănâncă numai pâine, aceea se coace în cuptor şi mai multe deodată. Pâinea aceasta se ţine mai mult şi e mai sănătoasă şi mai gustoasă. Tot din pâine dospită pentru praznice şi pomene se fac colaci, *colaşi* împletiţi în diferite forme. De câte ori se coace pâine, se mai fac *lipini* umplute cu brânză, cu lictar de prune, ori se fac *turcie fripcie în untură.* In Dumineci şi sărbători, din făină mai albă, se fac colaci sau cozonaci, cu zahăr, ouă, brânză, lictar şi *scoverzi,* (clătite), etc. Mămăliga se mănâncă numai proaspătă, *caldă,* cu brânză ori cu lapte.

Pâinea ori mălaiul se mănâncă totdeauna cu legume, *fiertură* ori *dzamă,* care-i indispensabilă în fiecare zi. Legumea se face de dulce *de slastă* ori de post; adecă se prăjeşte puţină făină în untură ori în oleu, rântaş numită aici *prăjitură de slastă, — de post.* Cu legume se consumă multă carne afumată, ori slănină — *clisă.* Carne proaspătă se mănâncă fiartă ca tocană, *papricaş* ori *carnie friptă supt ţăst,* cu cartofi, lângă care se pun şi acrituri: castraveţi, ardei, pipară, patlagele *părădăici,* sfecle cu hrean. Vara pentru lucrătorii de câmp numiţi *argaţi, năimiţi, năimitori,* pe lângă plată mare se gătesc totdeuna din

bucatele cele mai bune, parte ca să fie *gazda lăudată*[1]), parte ca să mai vină şi de altă dată la lucru.

La Românii bănăţeni, e foarte lăţit obiceiul, luat dela Nemţi, ca la sărbători, praznice, nunţi, botezuri, etc., să se mănânce *tăieţei* în supă de carne de vită ori de hoară, apoi carnea cu sos de pătlăgele, hrean, indispensabilele sarmale. — *sarme,* carne friptă cu cartofi şi *şieva dă fănină* (cozonaci). Cafeaua şi ceaiul, se beau rar şi numai de oameni morboşi. Beuturi obicinuite sunt: rachiul, răchia caldă = ceaiul românesc şi vinul, de care bănăţeanul are din belşug, totdeauna din *agru* său propriu. Berea se bea mai cu seamă vara la sărbători.

In Banat mai fiecare familie are un „Sâmt" la care îşi serbează praznicul sau patronul casei. Atunci să sâmtuie, adecă *să prăznuie* la care să invită vecinii, prietenii şi neamurile şi îşi petrec cu mâncări şi beuturi, rugându-se *sfântului praznic* să-i ajute gazdei, apoi pentru sănătatea familiei, pentru vite, pentru roadele bune, etc. Praznicul ţine pe unele locuri câte 3 zile, cu care ocaziune se fac cheltueli mari. Tot asemenea costisitoare sunt în Banat: pomenele, nunţile şi ruga sau *negeia.*

„Ruga", „Negeia" se ţine odată cu sărbarea Hramului bisericii şi la carea se invita rudele („goşcii") din satele vecine. Pentru rugă se fac pregătiri încă din bună vreme. Se văruiesc casele, se îngrijesc de alimente să fie din destul, se fac haine şi costume costisitoare, etc. Membrii Reuniunei de cântare şi muzică, fac instrucţii şi repetiţii pentru concertul şi reprezentaţia teatrală, ce se va aranja la Rugă. Sărbarea se anunţă prin pocnete de treascuri (pivile), cari bat cât durează slujba bisericească. Două zile, cât ţine ruga, o bucurie şi veselie comună, umple inimile tuturora, tineri şi bătrâni, care se manifestă mai vârtos în după ameaza zilei la jocul din curtea bisericii. Acestea ni le descrie destul de plastic plugarul bănăţan Aurel Novac în versurile sale: „Ruga dela Vasiova".

1) *Gazda căşii* = stăpânul casei. In Banat, proprietarul unui imobil, (casă, pământ etc), este gazdă dă bine De-aci cuvintele: *bine, biuşag, găzdăşie, blagă, avuţie,* pentru avere mare.

Ruga dîla Văsiova [1])

In dialect bănăţan.

Năince dă dzîua Cruşii
La sînta Mărie-Mică
Cându-i cucurudzu copt
Şi s'o pârjolit la chică,

După zăconul ăl vechi
Îi rugă la noi în sat,
Tarie mândră şi frumoasă
Cum nu-i alta în Bănat

Şapcie sacie vin s'o vadă
Şi să spun'apoi anumie,
C'aşa rugă nu să află
Dă-i îmbla ori cât pră lumie.

Că dă şiei aşa frumoasă
D'acă vreţi să sciţi şi voi
Ascultaţi dar să vă spun
Cum merg trăbile la noi:

Epitropi cu chinezu [2])
Tât' „antista comunală" [2])
Cu Nicuţa lui Gâşcoane
Şi cu Mitru lu Măhală,

Cum o l'oat-o cam de Mercuri
Nu or'măi avut ogină
Ba eu cried c'or stat săraşi
Fără prîndz şi fără şină.

Iei să caucie pîntru scaunie
Iei banda [3]) s'o căpărască
Iei să caucie dă conţesie [4])
Iei dă tăţi să se 'ngrijească,

Ş'apoi să vorbim cum trăbie...
Bieţi uoameni s'or trugit
Ba şî noapciea cu lâmpaşu
Spun că or bogicăit.

Foastăni [5]) ăi pîntru scaunie
I-or adus dîla Tucman
leară bieşche [6]) prăsupt foastâni
Le-o dat Bloju şi Ţuşcan

Dă pivă şî ălealalcie
Câcie or mai trăbuit,
Chinezu şi cu antistia
Or umblat, s'or îngrijit,

Pont la două dup-amează
Paita [7]) dă cu piva mare
Sămn că ruga să înşiepe
Să grăbească fie-ţarie

Tăt la două după-amează
Odată cu puşcătura
Vine Laie cu lăutaşii
Pornind hept dăla Măgura

Măi întâi, aşa-i zăconul
Merg girept la Pop'ocasă
Să opresc chiar sub fereastră
Şi îi trag dălie dă masă.

Trincheldu [8]) dăloc li-e pică
Fîn-că fac Popi plăşiere
Măi puţîn suta de Lei...
Pentru vin şi pentru bierie

Atunşi Lae sămn făşie
Şi păşesce un paş năincie
Tuş ... şi lăutaşi strigă
Să trăeşci Domn Părincie

Când fişorii s'or astrâns
Ş'o venit şi Nicolae
Numai rabdă, dăloc strîgă
— Marşu să-l înciepi mă Lae.

---

1) *Ruga-Nedeie.* Rugă se zice în părţile dela codru. *Nedeie* se zice în părţile dela şes (pustă) şi se vede a fi luat cuvântul dela Sârbi.

2) *Vasiova,* comună rurală in judeţul Caraş cu 1200 locuitori Români gr ort.

2) *Chinezul* = *primarul,* antistia comunală primăria comunală

3) *banda* = muzica.

4) *conţesia* = permis de joc.

5) *foastăni* - blăni (scânduri) groase.

6) *bieşche* = butoaie goale.

7) *paita* = prieten, frate, poreclă pentru gardianul comunal

8) *trincheltu* = bacşiş

Dăloc după piva mare
Lumia'nşiepe să s'adunie
Şi tăt natu-şi caută scamnu
Şi la loc mai bun să punie

Vinie lumie vinie ţară
Dîla noi şî din dăpărcie
Pân'-s'astrîng dă bună samă
Cam câ-ţi 's în şapcie sacie

Vin cocoanie vin şî domni
Ca o marie tăt s-adună,
Că bietul chinez lo urmă
Mumăi poacie cu ha bună.

'N-tăcie părţilie aleargă
Iese foc din iel, schinciei
Iaca vin iar nişcie goşci [9])
Şi nu-s scamne pentru ei

Că copii-s plini de draşi
I-s cu boaiă, să fac proşci
Cuprind scaunilie d-arându
Şie li-e pasă lor de goşci?

Lu străjanui [10]) *porînşieşcie*
Scaunie mă! să cauţi din foc.
Când odată eac-augie...
Vinie Popa, faşieţi loc.

Hora mândră să înşiră
Popa jioacă'n fruncea iei..
Iear ficiorii bat pământul,
Dă îţ ies din iel schincei

Trajie Laie de nu-i glumă
Iear Mitruţ lu Costa Iova
Strîgă până răguşeşcie:
Nu-i rugă ca'n Văsiova!!

Trajie Laie, iar fişorii
Jiocă tăţî cu veselie
Hora tătă se înşiră
In lanţ mândru prin avlie. [12])

Tăţi chiciţi ca nişcie cineri
Chimieş albie pigluicie [13])
Unii cu obielie roşii
Alţi 'n şijmie vicsuicie.

Unii cu pieptari mândrie
Alţi 'n laiberie de habă
Cà ghingieşci că scoşi cu toţi
Baş acuma din uiagă [14])

Ieară fiecilie, o Domnie,
Tarie mândru-s îmbrăcacie
Cu flori mândre la urechi
Şi cu chiţălie la spacie.

Tăligenţa [15]) *românească*
Dă pră sacie, din oraş
Stă grămadă adunată
Lângà Laie, la doi paşì

Domnu Prota, [16]) *domnu Opria*
Domnu primpretor Viţian
Petrică, Marcu, Popovici
Profesorul Perian

Mioc şi Nicolaevici
Directorul nost Ciorman
Birăescu şi Renoiu
Neica Niţu Dolorean

Bosică cu Stancovici
Dom Catone şi Zgriban
Şi cu Gaşpar ăl de jos
Şăful dâla aizănban [17])

---

9) *goşci* = oaspeţi.
10) *străjanu* = gardian.
12) *avlie* = curtea biserici.
13) *pigluice* = rufe călcate.
14) *uigă* = sticlă.
15) *tăligenţa* = inteligenţa proeminenţa (cărturarii) satului
16) Protopopul Mihai Gaşpar al Bocşei — Montane.
17) *Şăfu dîla aizânban* = Şef de gară, (drum de fier.)

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Tàţi în fracuri şi ţălindări [18])
Tàţi în ţoalie dă păragie [19])
Lângă iei făin imbrăcacie
Stau cocoanelie alături

Mai văzuta-ţi aşa paori? [20])
Inşepie prota să vorbiască
Aşa jocuri minunacie?
Aşa ruga românească?

AURELIU NOVAC
în port naţional din comuna Vasiova jud. Caraş.

Mândră rugă, dzâc cu toţi,..
Eară Doctor Popovici
Dzişie 'n glumă către Marcu:
Şie mai fiecie [21]) *pră aişi!!?*

Dascălu Jurca fălos
Dând mâna cu fie carie
Măi c'o tăbărât
Lăudând ruga 'n guramarie.

Răgicând cu fală lula [22])
Cu chimişu [23]) *dă un cot —*
Faşie către Doloreanu:
Vedzî şcolarii mei şie pot!

---

18) *ţălinduri* = joben.
19) *ţoalie de păragie* = haine de paradă.
20) *paori* = plugarii.
21) *fiecie* = fete.
22) *lulă* = lulea.
23 *chimiş* = ţeavă de lulea.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Dinapoi un Domn ş'o Doamnă
Să miră să tot cruşieşcie
C'aşa jiocuri n'or vădzut . . .
Şi vorbiesc tăt ungurieşcie.

Să apropie să vadă
Trăgând după ia un şliep[24])
Tăt dzîşie Doamna mirată
Neză ... Pista, jáj de szep.[25])

Dincolo în parcia-laltă
Lângă uşă sub castan
Două sătre[26]) *cu dulşieţuri*
Pricălmaier şi Tuşcan

Doi şăgârţi dă ţucărpiecări[27])
Nu mai stau pre loc un pic,
Num'-aleargă şi tot strîgă:
„Afenştrul trai Lei an ştic."[28])

Laie trajie tot mierieu
Goşcii vin şı să adună
Că bietul chinez la urmă
Numai şcie un'să-i pună

Nu mai poacie bietul om
Un să pun'- atâta sâlă[29])
Că stau tăţi înghesuiţi
Ca răipelţiî în cieşîlă.[30])

Hora mândră să sfârşăşcie
leară lon a lui Moş Nică
Mai şierie-o Argeliană
Şi la urmă-o Mădzărică.

Dă doi, Sârba şî 'nvârtita
Ş'apoi ear o Mădzărică
Nu d-afiecia[31]) *este rugă*
Şi-i sâmtă Mărie-Mică
. . . . . .

Dar şiă criegieţi şinie poacie
Tăcie-acum să vi lie spună
N'aş găta cu poviestîta
Pră cum cried, nişi într'o lună.

Tăcie am să vi-le spun
D-om fi 'n paşie la alt-an
Pân' atunci vă rog sa sciţi
Că şi io's Văsiovan . . .

Prăgăcită, pigluită—
Ca să fie, cipărită
Dă un alt Văsiovan:

AUREL NOVAC ţăran

Reprodusă din „Almanachul Banatului" pe 1929 (R. şi V. Molin. Tip. „Scrisul Românesc" Craiova).

---

24) *şliep* = trenă la rochie
25) Neză.. Pista, jaj de szép. = Vezi Pişta, cât e de frumos! (jocul).
26) *sătre* = corturi.
27) şăgârţi dă ţucărpiecări = ucenici de cofetari.
28) *Afenştrul trai Lei an ştic* = plăcintă cu mere, trei lei bucata!
29) *Sâlă* = aglomeraţie.
30) *răipelţiî în cieşîlă* = chibrituri in cutie.
31) *d-afiecia* = nu înzadar.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

IV. Ocupaţiile

OCUPAŢIILE. Românii bănăţeni sunt plugari *„paori, paore, păoriţă”* (dela nemţescul Bauer), adică ţărani, numindu-se singuri astfel chiar şi aceia cari locuesc la oraşe (Lugoj, Caransebeş, Oraviţa, etc.); foarte puţini sunt între dânşii, cari n'au pământ şi casă. Inainte de 1848, Bănăţenii, deşi aveau proprietate individuală, erau iobagi, afară de grăniceri, cari erau organizaţi milităreşte. Cu revoluţia din 1848, iobăgia s'a desfiinţat, iobagii şi-au câştigat deplina libertate. La început Românii bănăţeni, avură de luptat cu multe greutăţi; cei dela codru, unde agricultura nu-i atât de rentabilă, cei dela câmpie (pustă) în luptă economică cu Nemţii, au pierdut mult. Totuşi au rezistat, şi cu încetul, luând pildă dela Nemţi, în lucrarea mai raţională a pământului, la creşterea vitelor, cultivarea pomilor şi a viţei, etc., azi sunt bine situaţi.

Meseriaşi şi comercianţi români în înţelesul cel adevărat al cuvântului, până azi nu am prea avut. Am avut numai plugari-meseriaşi şi plugari-comercianţi. Tot ce avem azi la sate sunt cojocarii, ici colea bărdaşi, câte un rotar, faur, etc. Aceştia însă îşi esercită meseria mai numai iarna, căci peste vară sunt ocupaţi la lucrul câmpului. Numai pe lângă oraşe mai aflăm o clasă de meseriaşi, şi aceia de tot slăbită, în urma concurenţei ce o fac meşteşugarii streini. Adevărat este că ţăranul iobag, care făcea robota, era cu desăvârşire atârnător de *„Domnul de pământ-Spăhie”*, şi nu putea să fie nici meseriaş, nici comerciant. Cu acestea se ocupau numai oameni liberi ori priveligeaţi, ca Sârbii şi Grecii sau Macedo-Românii, anume aduşi după eliberarea Banatu

lui de sub Turci. Aceşti coloni privilegiaţi au fost cu timpul nimiciţi de Ovrei. Le-au rămas însă numele, căci în Bănat, comerciantul e numit numai „*Grec*". Sub domnia ungurească, comerciul era făcut numai de streini, mai ales de ovreii maghiarizaţi, cari, favorizaţi de stăpânire prin acordarea diferitelor licenţe, au acaparat tot comerciul. Să sperăm însă că aceste vremuri grele, prin cari am trecut şi ne aflăm încă azi, se vor îndrepta spre bine, pentru desvoltarea comerciului şi a industriei naţionale.

Bănăţenii, urmând pilda Ardelenilor dela Sibiu cu „Albina", înfiinţează în Timişoara la 1885, prima bancă românească „Timişana", cu un capital societar de peste 20 milioane lei. La sate s'au înfiinţat chiar şi câteva bănci săteşti şi cooperative.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

V. Industria casnică la sate

Atât la munte cât şi la câmpie, în fiecare casă, cinstea femeilor bănăţence este de a avea războiul de ţesut pânză, covoară, straie şi alt material pentru îmbrăcăminte (ţoale).

Bănăţence la lucru, în comuna Banloc, jud. Timiş.

Războiul pentru ţesut e făcut din lemn şi are următoarele părţi: două *„scenghere"* sau *„natre"* cioplite în pătrat (le dăm numirea cunoscută în graiul bănăţanului de la munte, nota aut.), şi încheiate pe patru picioare de o înălţime de cca. 50 cm. La mijloc războiul este legat prin o *„vergeauă"* de fier. La capete au opritoare pentru *„suluri"*. La mijlocul războiului sunt două *„cocăi"*, pe acestea se sprijineşte *„crucelnicul"* ce ţine *„iţele"* şi *„brâglele"* (jugul); în brâgle este băgată *„spata"* cu dinţi de lemn fixaţi cu

sfoară între *„procilă”* (marginele spetei) şi *„băbiţele”* de la margini, cari ţin spata ca să nu se descompună.

Brâglele au următoarele părţi constituitive: jug şi „policioară” legate prin două sfori numite „fiulare”. La partea dreaptă a femeiei care ţese să află *„cinzaica”* şi un fus, regulatorul sulului pe care să adună materialul ţesut şi să numeşte *„zatcă”*.

Sub bâgle, la pământ sunt *„tălpiţele”* — ca la un pian — legate cu sfoară groasă de *„fuşieii”* iţelor. Jumătatea de războiul de ţesut, cea de dincolo de „brâgle e numită „spaţ”, iar cea dela iţe până la sulul din faţa femeiei care ţese se zice *„natră”*. Partea întregitoare e *„suveica”* în care se află un *„sfârcel”*, ajutor pentru ca *„ţeava”* cu *„băteala”* să fie trecută prin *„rost”*.

Fetele până *„sînt de şcoală”* învaţă a toarce, a „năvădi”, a „scărmăna” lână, iar când *„ies din şcoală”* învaţă în serile de iarnă „la război”, sau să facă *„chei”*, *„ciurătură”* să „împistrească gulere, *„pumnaşi”* şi „pră piept” la cămăşi. Lucrează în *„ghierghief”* la *„chiţele”* ori oprege; căci fata care nu ştie „lucru din casă” cu greu să mărită.

Cânepa şi lâna sunt materialele pentru industria casnică a bănăţeanului. Cânepa e de două feluri: de vară şi de toamnă. Cânepa să zmulge din pământ se leagă în *„mănuşi”* sau *„mănunchi”* şi se aşează în bălţi ori pe malul vr'unui râu. Locul acesta în numesc „topile”. Acolo cânepa stă 12—14 zile ca să se *„topească”*. După ce astfel preparată, se întinde pe garduri la soare şi se usucă, este bătută în *„proţap”* cu un *„năbonic”*, — o sabie de lemn tare. După o asemenea bătaie *„pozdările”* cad jos, iar fuiorul rămâne în mână. Pieptenatul se face cu *„drâglu”* (un piepten cu dinţi lungi de fier). Din acest pieptenat bănăţanca scoate patru feluri de fuioară: fuiorul bun, *„stupa”*, „câlţii” şi *„drugăloşii”* adecă firele cele mai groase.

Din fuiorul subţirel şi stupa bună se toarce pentru *„urzeală”* şi *„băteală”* în pânză bună de cămeşi

şi alte albituri ori covoare numite *„ponevi"*. Din cel gros ţese saci şi învelitoare de trăsuri românca.

Lâna se fierbe pentru a se scoate grăsimea *usucu* şi a-o curăţi. După aceia se uscă întinsă pe *„prăjini"*. E apoi scărmănată şi după aceia pieptenată. Din piep-

„Olarii din Biniş" la târgul mare din Timişoara.

tenătură se alege ţăranca cu trei feluri de lână: cu *„păr"* meză şi *„canură"*. Din canură se torc fire mai groase pentru şubă, căbăniţă, cioareci, obiele şi stranie (straie).

Amintim aci despre iscusitul meşteşug al olarilor dela Biniş şi Sasca Română, cari colindă satele şi târgurile cu mărfurile lor, ca şi Moţii Ardealului.

Vezi R. S. Molin: *Moţii Banatului*. (Tip. Scrisul Românesc S. A. Craiova).

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

VI. Etnografia Banatului

Dă credinţă ş'a lui faptă
Bănăţeanu ăl frumos
Totd'auna i fălos
«Tu şie ieşci?» Dă-întrebi, ce-aşceaptă
Dă la-ori care băieţan:
„Bage, — io mis Bănăţan!!"
O fi vorba lui gireaptă

Vlad – Delamarina

In Banatul trunchiat de astăzi, cât ţin dealurile şi prin văile râurilor Beghei, Timiş, Poganici, Bârzava, Caraş şi Nera, până în linia Timişoara—Vârşeţ—Baziaş, poporaţiunea rurală îi curat românească. Numai pe ici-colea sunt risipiţi Unguri, colonizaţi de curând. Nemţii sunt aşezaţi la oraşele Lugoj şi Caransebeş, sau în locurile montane: Oraviţa, Bocşa, Reşiţa, etc.

Valea Begheiului, dela Coştei peste Făget la Mureş, apoi Valea Bistrei la Caransebeş, e românească. Numai la cele 2—3 stabilimente industriale: Rusca Montană, Ferdinandsberg şi Nadrag, sunt puţini Nemţi; iar la coloniile Szapary, azi numit Ţipari, satul lui Bethlen (Bethlenhaza), etc., anume înfiinţate să maghiarizeze, sunt Unguri. Românii aceştia sunt la tip ca cei din Valea Streiului, trupeşte şi sufleteşte mai aspri ca ceilalţi bănăţeni. Vorbesc rar, sunt mai răbdurii şi se îndestulează cu puţin. Atât portul lor, cât şi limba vorbită, se deosebeşte în ceea ce priveşte rostirea vorbelor.

Localităţi mai însemnate în Valea Begheiului, sunt: Făgetul, aşezat pe ambii ţărmi ai Begheiului. Are judecătorie de Ocol, pretură, Ocol silvic, Perceptoratul regesc, cartea funduară, staţiune a căii

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

ferate Lugoj-Ilia-Murăşană. Locuitori (2000) majoritate sunt Români, cari se ocupă cu agricultura şi creşterea vitelor, Târguri mari de vite şi comerţ destul de viu.

Port naţional pe Valea Haţegului.

Igazfalva, comună mare locuită de colonişti unguri.

Marginea, lângă linia ferată şi şoseaua spre Ardeal, cu fierăstrae şi moară. Tot pe lângă Begheiu mai spre munţi, sunt comunele Curtea şi Tomeşti, cu mine de fier şi fabrică de sticlă.

In Valea Bistrei şi pârâul Ruschiţa, aflăm Ruschiţa şi Rusca-Montană (3000 loc.), cu topitoare de fier şi mine de fier şi marmoră.

Mărul şi Poiana Mărului (1200 loc.), mare fabrică de cherestea şi cu vestitele „mere bistrence", ce se trimit în depărtare spre Timişoara şi Vârşeţ. Pe linia căii ferate Caransebeş-Haţeg, sunt comunele: Iaz, Obreja (2000 loc.), Ghimboca, Ferdinand,

Cireşa şi Vama-Marga, toate vestite pentru cultivarea pomilor, mai ales cireşilor; aşa numite cireşe de Caransebeş se exportează şi în străinătate.

In Valea Timişului, cele mai însemnate centre româneşti, sunt Lugojul şi Caransebeşul. Aceste două

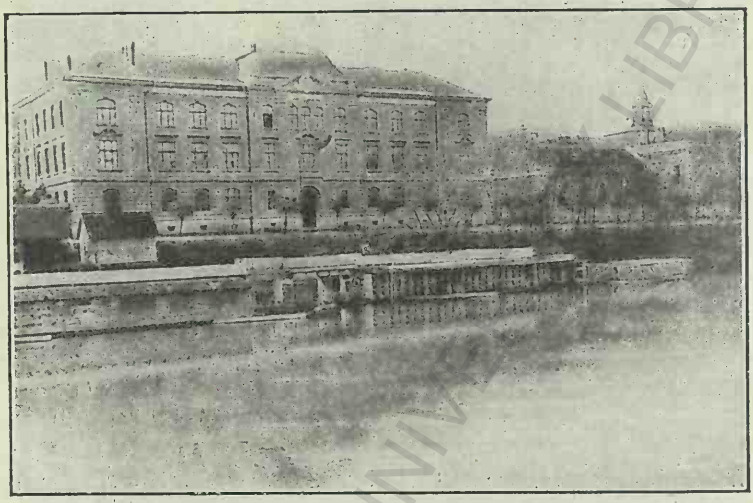

Liceul „Coriolan Brediceanu", pe malul Timişului la Lugoj.

oraşe împreună au avut rol însemnat în istoria Banatului. La Lugoj s'a ţinut în 1848 marea Adunare Naţională, în care fruntaşii Românilor bănăţeni au cerut Libertate, Frăţietate, Egalitate şi despărţirea bisericească de Sârbi. Astăzi Lugojul ca şi în trecut e scaunul judeţului Severin, sediul unui episcop român unit şi un izvor nesecat de însufleţire naţională, de unde peste jumătate de veac s'au condus luptele politice purtate de Românii bănăţeni contra stăpânirii ungureşti.

Dela Lugoj spre Timişoara, cum şi în Valea Pogăniciului peste Buziaş la Gataia, neamul nostru e stăpân peste aceste părţi, cu toate că stăpânirea streină, prin colonizări de Unguri la Izgar, Vegvar-Tormac şi Nemţi la Bacova, Nichişoara şi Maureni (Moritzfeld), aduşi din lume, au căutat să ne sfărâme.

Dela Lugoj spre Timişoara, pe lângă Timiş, sunt comunele Silha (3000 loc.), Coşteiu Mare (1500 loc.), unde se află stăvilarul cel mare, care abate apa Timişului în Beghei, Topolovăţul-Mare; iar spre Caransebeş, pe lângă linia căii ferate sunt comunele Lu-

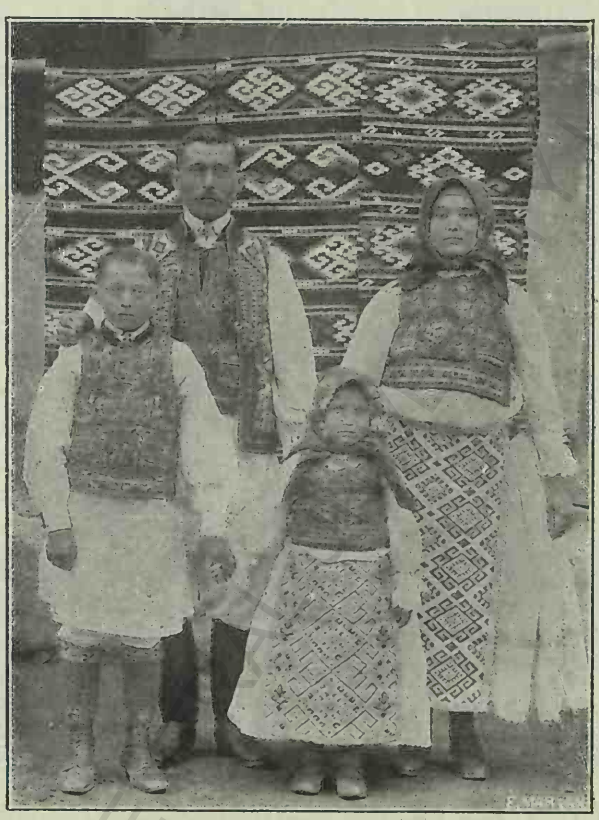

Port din Topolovăţul Mare (jud. Timiş).

gojel, Gavojdia (1500 loc.), de unde duce cale ferată industrială, spre topitoarele de fier dela Nadrag.

Sacul (1200 loc.), cu pretură, Căvăran cu fabrică de var, Prisaca, Zagujeni şi Jupa, unde sunt ruinele cetăţii romane Tibiscum; iar peste Timiş e Tapia (Tapae), unde a învins împăratul Traian pe Daci. La Ruieni se vede aşa numitul „Turnul lui Ovid".

Caransebeşul, oraş aproape românesc, 8500 loc., cu episcopie veche greco-ort., care cuprinde mai toţi Românii din Banat, are cele mai vechi institute culturale mai înalte, ca Institutul teologic şi pedagogic, care

Port dela Caransebeş (jud. Severin).

sunt de peste cinci decenii un focar nestins de lumină şi cultură pentru întreg Banatul românesc. Iar ca sediul Comunităţii de Avere a fostului regiment de grăniceri rom., hotărăşte caracterul întregei poporaţiuni dela Caransebeş la Orşova şi Valea Almăjului la Bozovici. Grănicerii fiind lungă vreme militarizaţi, deci crescuţi în aspra disciplină ostăşească, spiritul de ordine îi stăpâneşte şi acum. Această înrâurire a făcut apoi, ca grănicerii să se deosebească mult de

a se împreuna, spre a opri trecerea Dunărei prin aceste locuri, formând astfel strâmtoarea *Cazane—Porţile de Fier*. Dela Orşova la Baziaş, duce o şosea bine întreţinută, spre Biserica-Albă-Vârşeţ în Jugoslavia. Populaţia pe ambii ţărmi ai Dunărei, în majoritate românească. Aci aflăm localităţile: Grădina-Veche şi Nouă. Pe malul sârbesc e *„Tabula Traiană"*, o inscripţie romană, săpată în stânca muntelui, la a: 100 d. C. în care se spune că împăratul Traian, a deschis un drum pe aci.

IMP. CAESAR DIVI NERVAE F.
NERVA TRAIANVS AVG. GERM.
PONTIF. MAXIMVS TRIB. POT. III.
PATER PATRIAE COS. III.
MOT (ibus ec) C ISI (s) AN (coni) BV (s)
SVBIAT (is viam pate Fecit).

Dubova cu peştera Veterani 20 m. lungime şi 15 m. nălţime. Incepe apoi pe Dunăre în sus spre Baziaş, adevărata strâmtoare (150—170 m. lărgime şi 70 m. adâncime) numită „Cazane" (Clisura); iar spre Orşova — Turnu-Severin, defileul „Porţile de Fier", partea cea mai periculoasă a fluviului.

Tisoviţa cu mine de cărbuni. Şviniţa şi Drencova localităţi, unde opresc vapoarele N. F. R.

Moldova-Veche (Mudava), port. In apropiere e insula Moldova, care aparţine României, cu stânca Babacai (6 m.).

Moldova-Nouă, centru comercial administrativ şi cultural pentru Clisură, cu urme de mine exploatate încă de pe timpul Romanilor. Foresterie şi viticultură însemnată a U. D. R. Locuitorii sunt Olteni sau Bufani.

Baziaş, port însemnat, unde opresc vapoarele N. F. R. Ultima staţie de cale ferată pe linia Vârşeţ-Timişoara.

Localităţi mai însemnate în Valea Almăjului, sunt Bozoviciu lângă Nera, cu pretură, Judecătorie de Ocol, Oficiu P. T. T. Locuitorii((4000) sunt numai

Români şi se ocupă cu creşterea vitelor. Bănia şi Rudăria, cu mine de fier. La Rudăria e locul naşterii înflăcăratului naţionalist Eutimie Murgu dela 1848 şi a învăţatului profesor istoric Dr. Ion Sârbu.

Din Lugoj spre Bocşa în Valea Bârzavei şi dela Caransebeş peste Reşiţa la Oraviţa, în Valea Caraşului, unde poporaţiunea română e cea mai veche,

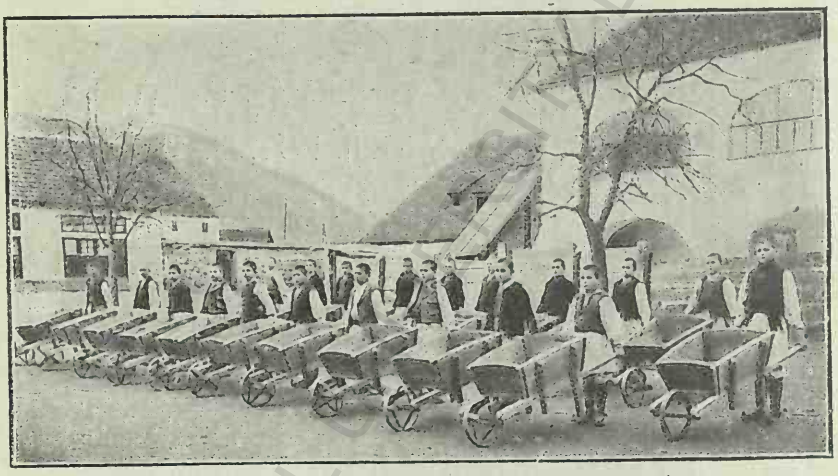

Elevii şcoalei de meserii din Bozovici.

mai compactă şi mai selectă, s'a păstrat firea romană în tip, limbă şi obiceiuri, mai bine ca ori unde; însă şi aici sunt deosebiri uimitoare, mai ales în ceiace priveşte firea şi portul. Pe când Românii din Valea Caraşului sunt oameni voinici, harnici şi stăruitori, Bocşenii, numiţi „Codreni" sau „Suseni" (dela Bocşa spre N.), sunt în genere oameni mai oacheşi, mai mărunţi şi nu aşa de avântaţi ca Orăvicenii, cheltuitori şi iubitori de petreceri şi lux. Centre de viaţă pentru poporaţiunea acestei părţi, sunt: Oraviţa, capitala judeţului Caraş, apoi Bocşa şi Reşiţa.

Dela Bozovici, străbătând romantica regiune Poneasca, peste Staierdorf-Anina, ajungem în Valea Caraşului, la Oraviţa Montană. Aici e prefectura ju-

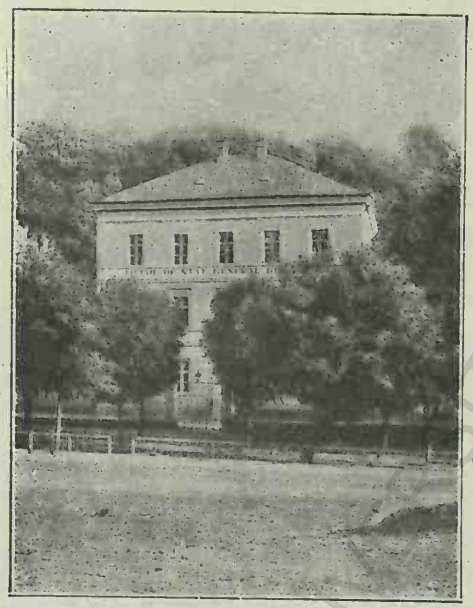

Liceul „General Drăgălina“ din Oravița (jud. Caraș).

Vechea mânăstire „Călugăra“ din munții Orăviți.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

deţului Caraş, tribunal, Judecătorie de Ocol, administraţie financiară, liceu, direcţiunea U. D. R., Oficiu

Teatrul din Oraviţa (jud. Caraş).

P. T. T. Teatru, cel mai vechiu din ţară, etc. Locuitorii (9500), sunt Români şi Germani.

In apropiere sunt comunele Ciclova Română şi Montană (6000 loc.), cu mânăstirea Călugăra şi fa-

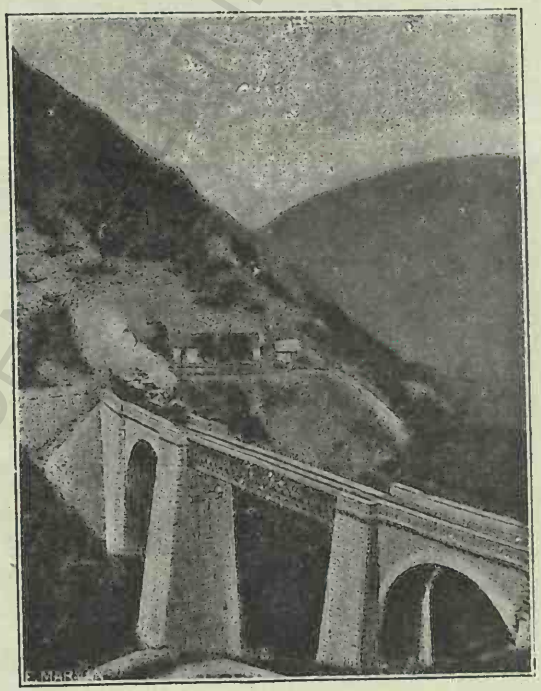

Viaducte între Oraviţa şi Anina.

BCU IASI / CENTRUL PENTRU ZIBRARI

brică de bere. Marila, loc vestit de vilegiatură şi sanatorii pentru tuberculoşi. Staierdorf-Anina, cu mine bogate de cărbuni şi fabrici pentru prelucrarea fierului. Maidanul (1300 loc.), cariere mari de *„piatră moale"*, stalactite şi stalagmite, apoi piatră de granit-sienit, din carea s'au cioplit treptele Sf. biserici a încoronării de!a Alba-Iulia. De aci începe urcuşul

Ţărani bănăţeni cu vite la târgul din Vrani (jud. Caraş).

căii ferate Oraviţa—Anina, care trecând printr'o regiune sălbatică, peste cinci viaducte şi 14 tunele, se poate numi Semeringul bănăţean.

Pe lângă râul Caraş, sunt comunele: Cacova (2200 loc.), cu pretură şi târguri vestite, Greoni (2000 loc.), Ticvaniul Mare (2100 loc.), locul naşterii înflăcăratului naţionalist bănăţean Nicolae Tincu Velea, Broşteni, toate comune mari curat româneşti. Pe aici se cultivă multe legume, mai vârtos varză, ardei şi castraveţi.

Răcăjdia (3000 loc.), cu pretură. Vrani (2000 loc.), Vrăniuţ (1600 loc.) şi Mărcina (2000 loc.), co-

mune mari şi bogate. Mai departe de Oraviţa Montană se află Sasca Română şi Sasca Montană (4000 loc. olteni), Judecătorie de Ocol şi carte funduară cu mine de aramă şi plumb. Loc plăcut de vilegiatură.

Pe graniţa sud-vestică a Banatului românesc, cu Jugoslavia, toate comunele sunt curat româneşti ca: Iam (3000 loc.), Varadia-Arcidava (2000 loc.), Co-

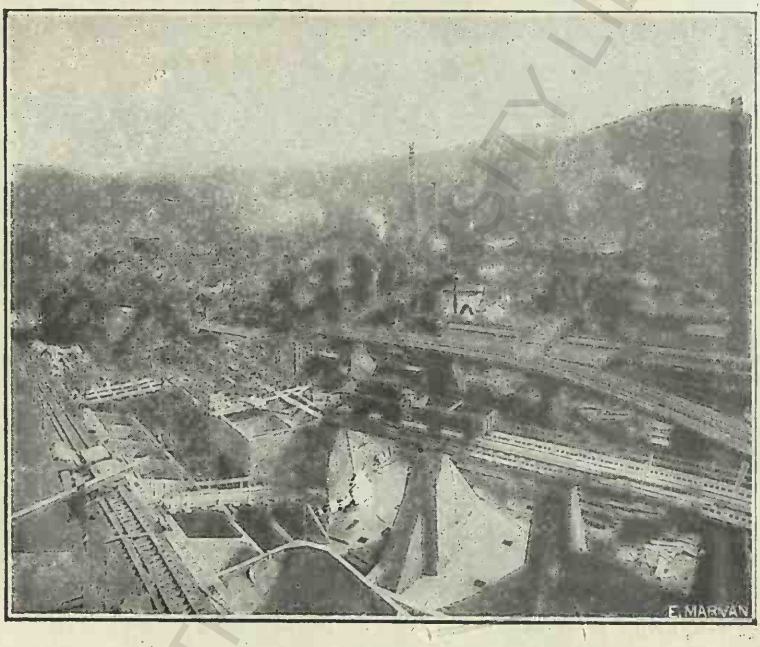

O vedere parţială asupra Reşiţei.

moristea (1500 loc.), Laţunaşul, Stamora Română, ş. a.; afară de două şvăbeşti: Jamul mare (3000 loc.) şi Moraviţa, punt de vamă spre Vârşeţ.

Iar pe linia ferată Oraviţa-Berzovia sate româneşti sunt: Forotic, Surducul-Mare (Centum Putea), Docleni, Binis, (Olari). La Tirol sunt colonişti Nemţi din Tirolul austriac, iar la Fizeş (Sălcuţa), sunt Români şi puţini Unguri.

In Valea Bârzavii localităţi mai însemnate, sunt: Bocşa Montană (3600 loc.), cu pretură, Judecătorie de Ocol, carte funduară, oficiu P. T. T. Loc de vile-

giatură cu un sanatoriu vestit. Vărării mari la Colţani, mine de aur şi fier cu urme foarte vechi. In apropiere e Văsiova cu mânăstirea Godinova, ţiglării, ferestrae şi moară de foc la Bichiştin. Târguri vestite la Neuverk — Buza Turcului, cu ruine de cetate veche. La Ocna de Fier şi la Docnecea (3500 loc.),

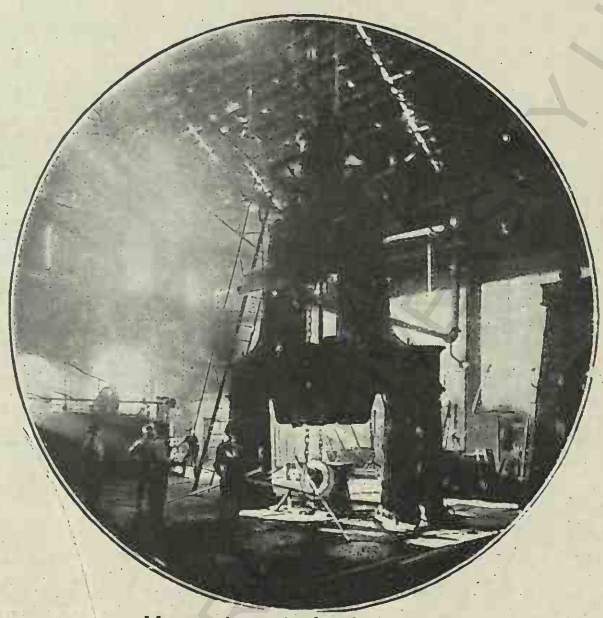

Munca în uzinele dela Reşiţa.

sunt mine de fier, aur, argint şi plumb, cariere de marmoră albă şi loc plăcut de vilegiatură. Locuitorii sunt majoritate Români — colonişti olteni.

Tot lângă Bârzava, însă între munţi, e Reşiţa (20.000 loc.), oraş renumit pentru fabricele sale: topitoare de fier, uzine, fabrică de locomotive şi de tunuri, etc. Aici e direcţiunea societăţii Reşiţa U. D. R., în apropiere sunt comunele: Doman, Cuptoare-Săcula şi Lupac, cu mine bogate de cărbuni.

Pentru vizitatorii Reşiţei, cei ce au timp, jurul

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

este foarte atrăgător prin frumuseţile naturale. Chiar vizitarea numai a oraşului, nu întregeşte tabloul, ce trebuie să şi-l formeze oricine, despre acest colţ minunat al ţării.

Sunt o mulţime de localităţi interesante.

Dela Reşiţa, cu trăsura sau cu automobilul, se

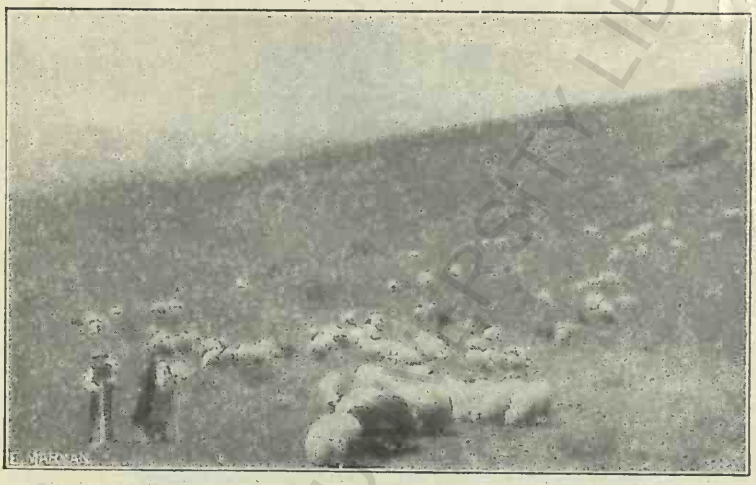

Cu oile la poalele Semenicului

poate ajunge în trei sau două ore la Văliug, comună situată la poalele muntelui Semenic, între codri de brazi. Localitate căutată de cei cari doresc aer vindecător. Drumul peste Cuptoarea-Secul, mereu înălţându-se prin codri frumoşi, se pare foarte scurt. Al doilea drum, — să cere permis dela Ocolul Silvic, — duce pe valea râului Berzava, este mai lung; dar e încântător. Mereu pe lângă malurile râului cu ape repezi, cu cotituri nenumărate, trecând pe lângă bazinul cel mare dela Breazova, în patru ore cu trăsura, ajungem la Văliug.

Din Văliug se poate întreprinde urcarea muntelui Semenic, pe vârful căruia se află „Lacul Vulturului" cu apă foarte rece şi de unde pornesc spre Nord Timişul, spre Sud Caraşul. Urcarea nu este

anevoioasă şi între timp să poate face popasuri în casele de adăpost. (Schutzhaus).

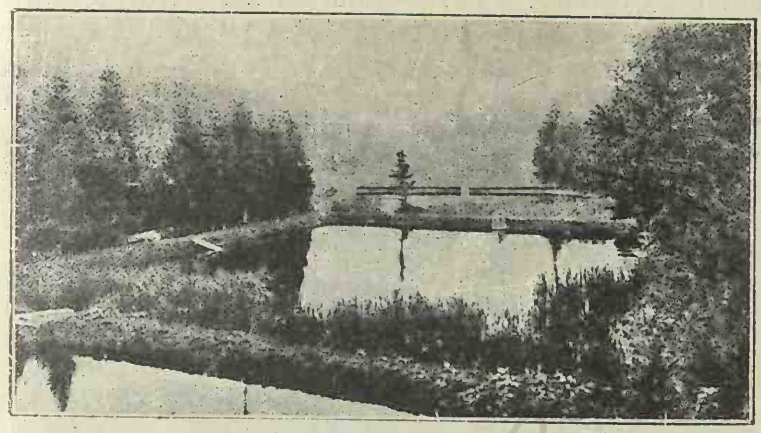

Lac din împrejurimile Reşiţei.

Dela Văliug să poate continua drumul peste „Klause", unde este o vilă minunată a Societăţii. De

Pădure în munţii Reşiţei.

aci apoi pe drumul pitoresc spre Staierdorf-Anina, două ore cu automobilul. In acest drum să găseşte eleşteul — pişcina — dela Băhui (Băui), într'o împrejurime, pentru care în străinătate, vilegiaturiştii plătesc lei-aur, şi totuşi aici e mai frumos.

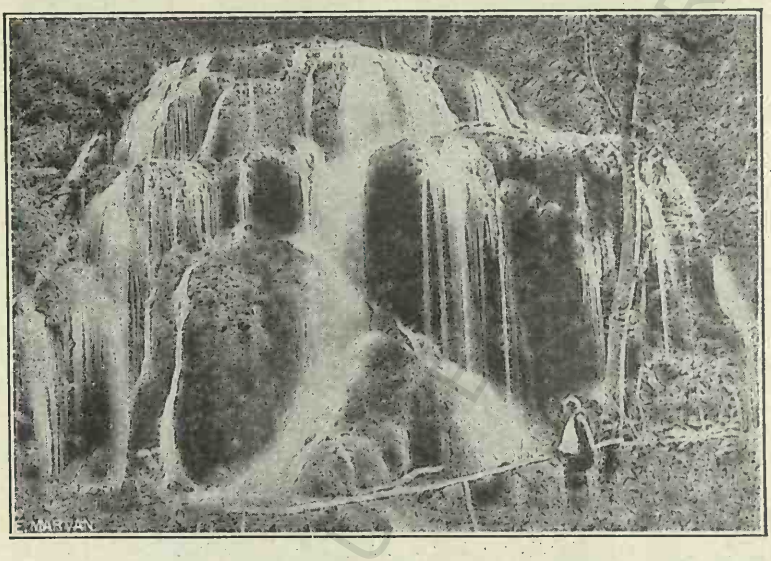

Cascada „Ochiul Boului" lângă Croşova

Din Reşiţa la Anina-Staierdorf, să poate ajunge şi pe alt drum, tot bine întreţinut. Acest drum trece dealuri, prin văi cu regiuni încântătoare ca: Comarnic, unde este o peşteră frumoasă de stalactiţi. Timpul de parcurs trei ore cu automobilul. [1]).

La Staierdorf e loc de vilegiatură renumit, având în nemijlocită apropiere Sommerfrische şi Marila, cu o mulţime de vile moderne în mijlocul codrilor de brazi, ca sanatorii pentru tuberculoşi. Staierdorf este situat la 629 m. supra mării, 565 m. supra Dunării, 30°2 long. estică şi 45°3 lat. N. La început erau abia câteva case pentru lucrători şi funcţionari. Azi comuna e frumoasă şi căutată în timp de vară. Dela Staierdorf-Anina prin pitoreasca vale Poneasca-

1) Vezi *Monografia Reşiţei* de Gh. Molin.

Coronini, peste Bozovici la Iablaniţa-Mehadia sau Teregova.

Dela Reşiţa spre S., la isvoarele Caraşului, se află o insulă mică în mijlocul mării de Români, — cele şapte sate craşoveneşti: Craşova, Iabalcea, Nermet, Lupac, Vodnic, Rafnic, Clocotici, ai căror locui-

Port craşovenesc

tori numiţi *craşoveni* ori *cârşoveni,* dela ţinutul care-l locuesc, sunt vreo 7000 suflete, de origine balcanică şi se deosebesc de Români, atât prin tip, limbă şi port, cât şi prin religie, fiind româno-catolici. Intre ei vorbesc un dialect specific slav, care nu-i nici sârbesc, nici bulgar curat; la târg, ori în armată, cu streinii vorbesc numai româneşte. Craşovenii sunt oameni voinici, însă rezervaţi, închişi şi neîncrezători. Portul lor diferă cu totul de al Românilor. Cojocul şi pieptarul au decorări triunghiulare din piele de miel negru, la mâneci, piept şi spate. Cămaşa şi încălţămintea e la fel cu a Românilor. Femeile în loc

BOLYAI UNIVERSITY LIBRARY

de poale şi cătrinţe, au o învelitoare scurtă (fotă) din pănură de lână de coloare neagră, cu care se înfăşoară strâns împrejur; iar pe cap au un conciu bine ridicat.

Pe linia căii ferate Reşiţa-Timişoara, aflăm localităţile Bocşa Română (3000 loc.), unde e cea mai

Clădirea Cooperativei „Tovărăşia Plugarilor" din Bocşa Română.

mare fabrică de unelte agricole din ţară şi reparatură de vagoane a U. D. R. Jidoviniu (1200 loc.), Berzovia de azi — Berzobisul Romanilor, e locul unde a avut împăratul Traian prima luptă cu Dacii; aici se face legătura căii ferate cu Oraviţa. Ghertenişi, comună românească, la Maureni sunt Germani, iar la Gataia sunt Români şi Unguri; aci e legătura de cale ferată spre Buziaş-Lugoj sau spre Vârşeţ. Voitec (2000 loc.), Români şi Germani, asemenea e staţiune însemnată a căii ferate Timişoara-Baziaş şi Reşiţa.

In spre Timişoara sunt: Jebel, Păduricea Timişeni. Lângă Ciacova e Obăd, Ghilad (2500 loc.) Petroman (2000 loc.), Giulvaz (1000 loc.), Cebza (1500 loc.); iar pe graniţă: Banloc (2500 loc.), Togir (1000 loc.), Foeni (1500 loc.), Cheeia Romăna (1500 loc.), ş. a., toate comune mari româneşti.

Timişoara cu 100.000 loc., e capitala judeţului Timiş-Torontal lângă canalul Bega. Sediul autorităţilor civile şi militare, numeroase institute de învă-

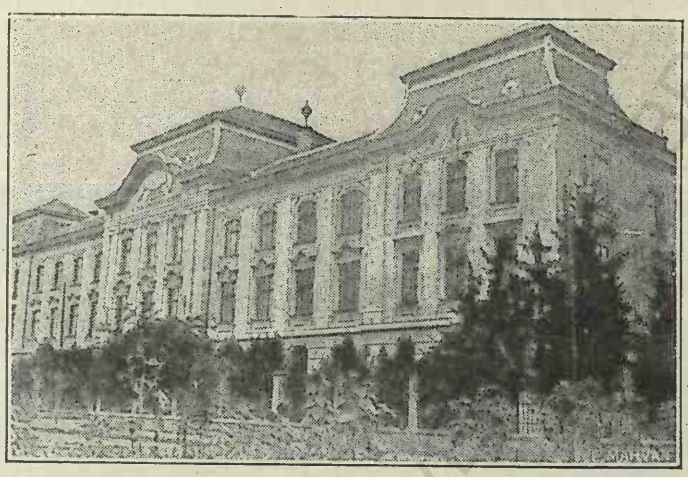

Liceul de băeţi „Diaconovici-Loga" din Timişoara

ţământ, fabrici mari, morării, etc., comerciu întins de bucate şi târguri mari de vite mai cu seamă de

Teatrul Comunal din Timişoara (reclădit în 1928).

cai, centru mare al căilor ferate. In apropiere sunt punctele de frontieră Jimbolia spre Seghedin şi Modoş spre Jugoslavia.

In fine sunt Românii bănăţeni, cari trăesc în Banatul robit, dincolo de linia Timişoara-Vârşeţ pe câmpie sau la Pustă. Aceştia sunt Români de baştină, ori colonişti din Oltenia, sau ca oieri veniţi mai târziu din Ardeal. Aşezându-se printre Sârbi şi Nemţi, au întemeiat sate mari şi bogate, ca Satu Nou cu 8000 loc., Petru-Vasila cu 6000 loc., Uzdin 10.000 loc., Mărcovăţ, 2000 loc., Sân-Mihaiu, Mărghiţa-mare, Tora-

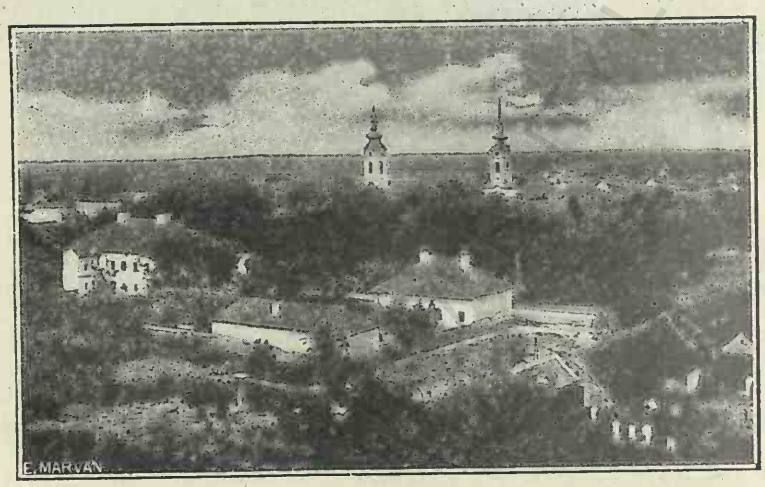

Satul românesc Alibunar pe câmpia întinsă şi mănoasă a Torontalului rămas la sârbi.

cul-mare şi cel mic, Alibunar 3000 locuitori, Deliblata 2000 locuitori, Cubin 1200 locuitorri, Nicolinţ 1500 loc., Seleuş 3000 loc., etc., Migraţiunea oierilor ardeleni şi bănăţeni din Caraş spre nisipiştea „Pesăc" dintre Deliblata şi Cubin, s'a continuat până în timpul din urmă. Aceşti oieri toamna s'au coborît cu vitele (oi şi cai) la pustă; primăvara s'au suit iarăşi la munţi. Cu toate asupririle vremurilor trecute şi amestecul de popoară între care trăesc, ei şi-au păstrat până astăzi firea şi limba românească. Ne îndoim de viitor, gândindu-ne că vor sucomba sub jugul de fier ce-l duc sub Sârbi, jug, care va să fie cu mult mai greu ca cel unguresc.

In Banatul-jugoslav, trăiesc aproximativ 160 mii

Români. Nucleul forţelor româneşti îl formează massa Românilor conştienţi din jurul Vârşeţului. Problema lor vitală este foarte simplă: *„Păstrarea fiinţei naţionale"*. Două necazuri covârşitoare îi apasă. Nu au şcoală românească şi nu au dascăli români! Din 42 şcoale primare, confesionale române, câte au avut înainte de 1918, azi abia mai sunt 23 şi acestea etatizate. Din 126 învăţători şi 84 învăţătoare, câţi au avut în fosta Ungarie, azi abia au 23 învăţători şi 9 învăţătoare: în total 32 învăţători; prin urmare nici câte un învăţător la sat, având 42 sate curat româneşti.

Iată cum îşi deplâng soarta, în cântecele lor triste, aceşti năpăstuiţi fii ai românismului înstrăinat:

Graiul nost'acuş să stânge
Poate 'n clocot, — poate 'n sânge
Cărţile vor să le 'nschimbe,
Avem dascăli ruşi, cărţi sârbe
Vino Mamă[1]), vin
Să ne vezi cum trăim!

Din «Almanahul Banatului» 1929.

Sârbi, afară de 2—3 comune de lângă Dunăre, aproape nu mai sunt în Banatul românesc de azi. Ei sunt resfiraţi dela Vârşeţ spre Panciova şi Chichindamare în Banatul robit. Portul lor se deosebeşte de al Românilor, purtând mai tot anul pantaloni de pănură albă, strâmţi şi înfloraţi cu arnici. Cojocul scurt, cu clini la spate, asemenea e înflorat cu mătase şi nu cu şinioare ca la Români; iar în picioare poartă opinci sau cisme. Femeile poartă numai fuste nemţeşti şi se încalţă cu cisme ori ghete. Ele torc şi ţese la război ca şi Româncele, producând adesea păturí sau scoarţe numite *„cilimuri"* adevărat artistic lucrate.

Şvabii, numiţi aici numai Nemţi, locuesc mai cu seamă la oraşe şi în jurul Timişoarei spre Mureş; iar Ungurii în puţine colonii risipiţi ici-colea. Şvabii sunt oameni tăcuţi, păstrători, muncitori şi de omenie. Ei iubesc ordinea şi curăţenia; iar în cultură întrec pe ceilalţi conlocuitori Români, Sârbi şi Unguri. Şvabii

1) Aluziune la Ţara-Mamă.

Port şvăbesc de sărbătoare din comuna Paniova jud. Timiş.

Ţărani înstăriţi din comuna Ticvaniul-Mare, jud. Caraş. (Port de prin anul 1890).

Sofronie Popa şi soţia sa Măria născ. Cimponeriu, cari ş'au testat averea lor Bisericii şi pentru sporirea natalităţii

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

au fost totdeauna o pildă bună pentru Românii bănăţeni, nu numai în lucrarea mai raţională a pământului, cât şi în creşterea vitelor, etc. Portul lor e numai civil sau orăşenesc.

De o desnaţionalizare a Românilor de aci 'nainte nu mai poate fi vorbă, când *tot natu* e cuprins de o

Cula Vârşeţului (Turn de veghe).

mândrie naţională că îi în România Mare. Dacă nu s'au stins Bănăţenii până acum, contopindu-se în alte neamuri, teamă ni-e însă că vor pieri de aci 'nainte prin păcatul nesporirei, adoptând mai peste tot sistemul de doi copii, mai ales în Valea Caraşului şi în părţile unde sunt amestecaţi cu Sârbi şi Nemţi. Cauzele acestui rău social-naţional, sunt unele condiţii de viaţă uşuratică, ca luxul şi risipa fără margini; apoi dorinţa de a ajunge la o mai mare bună-stare materială, prin păstrarea intactă a averii, ceia ce nu ar fi posibil având mai mulţi copii, deoarece Românul bănăţean nu-şi dă copilul la meserie.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

VII. Bogăţii naturale

Şie mândreţuri prîn câmpie!
Şie dă holge cu rod bun!
Creşce prunu lângă prun
Şî struguri frumoş' în viie!

Vlad—Delamarina

BOGĂŢII NATURALE. Banatul nostru e un colţ de rai, binecuvântat de Dumnezeu cu toate productele naturii. Are munţi bogaţi în codri şi minerale, cu dealuri potrivite pentru pomi şi vii şi un şes (pusta) mănos pentru cereale. Astfel deosebim trei regiuni naturale: 1. Regiunea muntoasă; 2. Regiunea deluroasă; 3. Regiunea şesoasă sau pusta.

Regiunea muntoasă o formează Carpaţii bănăţeni, numiţi şi Carpaţii orientali, ce despart Banatul de Ardeal şi vechiul regat. Se întind până la Dunăre şi acopăr aproape întregi judeţele Caraş şi Severin. La N. se ridică munţii Poiana Rusca, între râurile Bistra, Beghei şi Timiş, cu vârful Pageşul 1380 m. şi Rusca 1359 m. Mine şi fabrici de fier sunt la Nădragu şi Rusca Montană. Cariere mari de marmoră la Bistra, Mărul şi Ruschiţa. Intre Bistra, Timiş şi Cerna, se întind cei mai înalţi munţi (fosta graniţă cu vechiul regat), cu vârfurile: Muntele Mic 1806 m., Ţarcu 2100 m., Godianu 2230 m., Gugu 2300 m.; iar în romantica vale a Cernei e Domocletul 1190 m. cu Băile Herculane, scalde termale de renume european.

Din Valea Timişului şi Nera spre V. se întind Munţii metalici cu Semenicul 1450 m.; iar din Valea Nerei spre S. până în Dunăre sunt Munţii Almăjului: Craina şi Clisura, formând între Drencova şi Orşova strâmtoarea Cazane şi Porţile de Fier. Aici se gă-

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

sesc bogatele straturi de cărbuni de peatră dela Reşiţa, Secula, Doman, Anina-Staerdorf, Berzasca-Eibenthal. Mari cantităţi de fier sunt la Ocna de Fier, Reşiţa, Dognecea, Bocşa, Bănia, Rudăria, etc., cu renumitele stabilimente industriale pentru topirea şi prelucrarea fierului dela Reşiţa şi Anina (peste 8000 lucrători). Mine de aur, argint, aramă şi plumb sunt

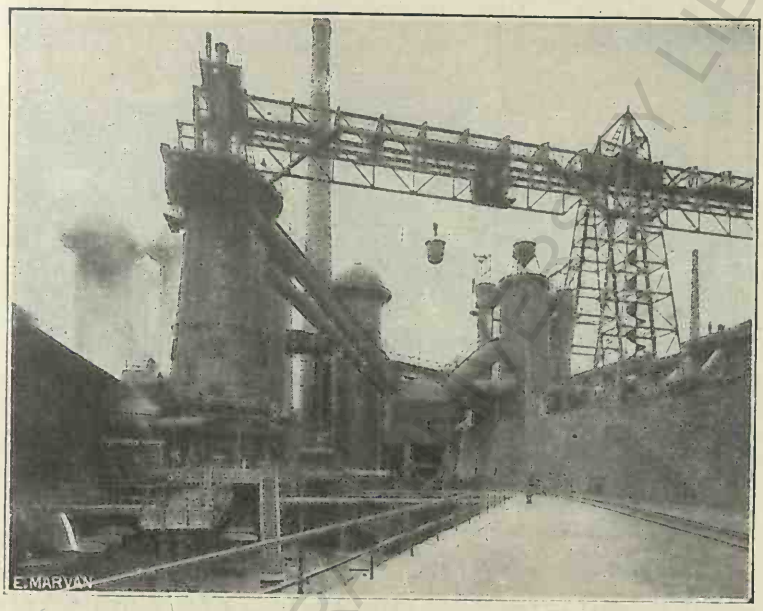

Furnalele înalte la Reşiţa, mândria industriei româneşti.

la Dognecea, Oraviţa, Ciclova, Sasca şi Moldova Nouă; azi însă nu se mai esploatează, iar topitoarele sunt deja nimicite. Afară de acestea se mai află cariere mari de peatră, de Granit şi Banatit la Maidan, Dolomit la Brădet; apoi foarte multă peatră de var, cuptoare de var de calitate escelentă, ce se exportează peste întreg Banatul.

Regiunea deluroasă o formează ultimele ramuri ale Carpaţilor bănăţeni, care se întind spre V. şi cuprind judeţele Caraş-Severin şi o parte din Timiş. Partea aceasta e formată din dealuri şi coline lutoase-văroase, bine aşezate şi foarte roditoare în ce-

reale, poame, livezi mari de pruni în Caraş şi Severin şi podgorii cu vii la Biserica-Albă, Vârşeţ, Silagi, etc. Aci aflăm vestitele isvoare de apă acră dela Buziaş.

Ţinutul şesos (pusta) se întinde la V. regiunei dealurilor până la Tisa şi cuprinde întreaga parte vestică a Banatului între Timişoara-Vârşeţ până la

Canalul navigabil al Begheiului la Timişoara.

Tisa şi cursul inferior al Mureşului. Teritoriul acesta, după scrutările geologilor, odinioară fusese un lac mare, până când apele vechiului Danubiu nu puteau resbate barierele Carpaţilor balcanici dela Porţile de Fier. Numai după rumperea acestui perete despărţitor, a căreia complectă efectuare a cerut un timp îndelungat, apele lacului s'au scurs, lăsând sistemul fluvial de azi (Beghei, Timiş, Bârzava, Caraş şi Nera), ce traversează mănoasa câmpie banatică, compusă din argile şi loessuri, pe alocurea cu depozite mari de nisipuri, ca Nisipiştea dela Deliblata-Cubin, numită şi pusta sau deşertul dela Deliblata, având o suprafaţă de peste 400 km. p. Pe alocurea lăsând mocirle, ca cea dela Allibunar-Panciova, de o întindere foarte mare, azi deja canalizată, din carea s'a exploatat

mult timp salitru, sau numeroasele mlaştine de pe lângă Tisa, care la secetă sunt acoperite cu o bogată eflorescenţă de sodă şi salitră, iar în timpuri ploioase se transformă în adevărate lacuri. Insă spre a mări terenul prielnic agriculturii, fosta stăpânire austriacă, încă din secolul trecut s'a văzut îndemnată a seca bălţile şi mocirlile; prin canalizarea Begheiului, făcându-l tot-odată navigabil, a Timişului şi Bârzava, a pus stavilă inundărilor acestor rîuri, iar pentru promovarea comerţului, s'a trasat mai târziu o întinsă reţeauă de căi ferate, prefăcând astfel Banatul în adevărat Canaan al ţării.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

VIII. Dialectul bănăţean

Banatul nostru de azi, cea mai frumoasă şi mai bogată parte a „Daciei felix" de odinioară, cuprinde cel mai select tip de rassă romană, fiind „un cuib de „unde se romanizează treptat celelalte provincii ro- „mâneşti, cuibul descărcându-şi mereu prisosul, ră- „mânând totdeauna plin"; iar limba, „care pe baza „individualităţii teritoriale se caracterizează printr'un „conservatism dialectal" (Hajdeu, Etym, Magn. Rom.), e o formă de evoluţie, condiţionată de timp şi împrejurări, a limbii latine vulgare: limba poporului.

Nefiind filologi, pentru a intra în sistematice amănunte, ne mulţumim a nota aici o seamă de particularităţi fonetice şi lexicale ale dialectului bănăţean. Aceste particularităţi îi dau un caracter mai unitar şi mai pronunţat de cum este cel ardelenesc. El are graniţe bine limitate între Mureş, Tisa, Dunăre şi Valea Haţegului, şi-l aflăm deopotrivă vorbit dela Arad la Panciova şi dela Ecica (lângă Tisa) la Orşova.

Astfel, pentru verbul auxiliar: *A fi* (eu sunt), bănăţeanul are o formă de conjugare cu totul deosebită. Aşa: Prezintele la Indicativ: *Io mis* şi *Io misăm.* Tu *ieşci, Iel îi, Noi nis* sau *Noi nisăm, Voi vis* sau şi *Voi visăţi, Iei îs.* Acelaş verb, la Viitor Indicativ: Eu voi, Tu vei, El va, se conjugă cu omiterea lui *v.* Aşa: Sing. Io *oi,* Tu *îi,* Iel *o* şi Iel *a.* Plur.: Noi *om,* Voi *îţ* şi Iei *or* sau *ar.*

In Banat foarte adeseori se aude verbul auxiliar: *A voì* (vreau, vrere) în înţeles condiţionat. Aşa: *De aş fi avut timp veniam la tine, mă vream abace* (abate) *pră la cinie* (tine).

Pentru verbele regulate: Scriu, zic, dau, pun, duc, la Perfectul simplu aflăm forma veche: *scriş, dzâş,*

duş, puş, dgegi, etc., iar verbul *a râde* are numai forma reflexivă: *Io mă râd, Tu ce râdz, Iel să râdgie, Io m'am râs, Tu ce-ai râs, Iel (iăl) s'o râs,* etc.

Consonantele *t, d,* urmate *i, e,* se pronunţă: ti = *ci,* di = *gi,* te = *ce,* de = *ge,* de ex.: tine = *cinie,* ticneală = *cicneală,* odihnă = *ogină,* credinţă = *creginţă,* lapte = *lapcie* frate = *fracie,* verde = *vergie,* crede = *criăgie,* vede = *vieăgie;* ge, gi se schimbă într'un sunet ce se pronunţă aproape ca *ji,* d. ex.: fugi = *fuji, fujie,* înger = *înjier, înjiăr,* lege = *liăjiă, lăjie,* ger = *jiăr, jieăr, jier;* ce, ci se schimbă într'un sunet cese pronunţă aproape ca *şi* d. ex.: Ce faci? = *Şie faşi?;* z se pronunţă *dz* de ex.; frunză = *frundză,* brânză = *brândză,* Dumnezeu = *Dumniedzău.*

Consonantele *m, n, l,* urmate de *e* sau *i,* [1]) se pronunţă cu ton muiat, d. ex.: scaun = *scamn, scamnie,* lemn = *liămn, liămnie,* pâne = *pânie,* bine = *binie,* vie = *vinie, vinieă;* cui = *cuniu, ursoniu, strâgoniu, muroniu, valiă, văli, calieă, căli* în loc de căi, văi.

Alte deosebiri fonetice mai sunt: Vocala *e* se aude ca precedată de un *i* (scurt) şi se pronunţă aproape *eă,* d. ex.: *iăpureă, ieăpure, liemnie;* iar *ă* se pronunţă *a* curat numai în locurile montane, între colonişti olteni (numiţi *bufeni)* şi în părţile de către Severin, de exemplu: camaşa în loc de *cămaşă,* barbat în loc de *bărbat,* pacat în loc de *păcat,* etc. Tot acolo şi vechea prepoziţie, *pre* este înlocuită cu *pe.* Vechiul diftong *ea* a dispărut, fiind înlocuit cu *ia,* o = *oa*: *doamnă, oauă, doauă, oară bună* = oră bună, ceas cu noroc; *ă â* asemenea se păstrează întregi, de ex.: strein = *străin,* necaz = *năcaz,* noroc = *năroc,* ţigan = *ţâgan,* sănătos = *sânătos,* ţiţine = *ţâţâni,* etc.

Deosebire morfologică: articularea substantivelor se face fără *l,* De ex.: *omu, copilu,* în loc de omul, copilul; sau cu lu înaintea numelor, d. ex.: *lu Ion, lu Pătru, lu copilu, cânile lu Ion, copilu lu veşinu.*

Cel care soseşte de peste graniţele Banatului, şi ar poposi la casa bănăţanului sătean, aude din gura casnicilor numiri de familie, pe cari unele nu le înţelege. Aşa de ex.: *Tătuţă, tuţă,* îi zice bănăţa-

---

1) Ne având caracter grafic corespunzător pentru *i scurt,* ce obvine după *n, l,* spre a demonstra că este a se pronunţa cu ton muiat, am pus i întreg.

nul de multe ori la părintele său, la tatăl său. Mamei îi zic copii şi miţă, *mămiţă, mumă.* Soţii îşi zic: *bărbat, bărbăţel, nevastă, muiere, muieruşcă.* Copiilor: *copilaşi, copilandru, copiloni, fişior* (fecior) *fişiorandru* (feciorandru), *fată, fătuţă, soruică* (soră) *sorioară,* iar *ciacia, bacea, nienea,* pentru fratele mai mare.

Taica este tata părinţilor. *Maica* e mama părinţilor. Tata-mare este fratele mai bătrân a părinţilor dacă locuiesc mai multe familii la-olaltă. Mama-mare este nevasta fratelui mai bătrân. Tata-mic, sau mama-mică fratele mai tiner. *Ceica* este mătuşa. *Uina* sau *uiniţa* este soţia fraţilor şi verilor părinţilor, deci nu este mătuşa înrudită prin sânge.

Taica moş este numit străbunicul. *„Făşâu“* sau *„făşâi“* sunt doi săteni cari au de soţii două surori.

„Tătăişe”-le sunt soţiile a doi fraţi. *Cuscru, cuscră,* îşi zic părinţii cei ce ş'au căsătorit copiii.

Nunaş este naşul, *nunaşă* naşa care botează şi cunună.

In afară de consideraţiunile de mai sus, cari se referă la dialectul bănăţean în genere, fireşte că există diferenţieri (nuanţări) de dialect, după felul de rostire, mai în fiecare sat.

Limba poporului şi nuanţele dialectale după cântece, balade şi legende

Pentru cine voieşte să cunoască temeinic limba, caracterul şi viaţa sufletească a bănăţanului, dăm aci câteva poezii poporale.

DE DOR:

La fântână, la izvor,
Să 'ntâlnieşce dor cu dor,
Să sărută până mor!

Măi băgiţă băgişior,
Nu-m trimece atâta dor,

Prră gurile tuturor!
Şie mi-ţ vino tu cu iăl
Că eşci cinăr-cineriăl,
Io mis fată dăzmierdată,
Nu mis cu doru 'nvăţată.

Doru mieu ş'a dumitale,
Facă-l Dumiedzău o floarie:
O floarie mirosâtoarie,
S'o port dzâua la chieptoarie,
Unge inima mă doarie.

Doru-mi dă mândra, dor,
Şî dă dor îm' trag să mor,
La trei dzâlie să mă scol.
Să mă scol la trei dzâlie
Să văd mândra cum să ţânie.

DE DRAGOSTE:

Dragostea dân şie-i făcută?
Niş dân mieră niş dân pieră,
Şie-i dân budză subţâreliă,
Dân clipitu ochilor,
Şî dân strânsu mânilor.

Dă n'ar fi ochi şî sprânşenie
N'ar mai fi păcace grielie,
Ochii şî sprânşenilie,
Alea fac păcacilie.

Mândro dă dragosta noastră,
O 'nflorit un măr în coastă;
O 'nflorit şî o rogit,
Cât noi mândro ni-am iubit;
O 'nflorit şî s'o uscat,
Când noi mândro ni-am lăsat.

Mândra părăsită blestemă aşa:

Şinie iubăscie şî ţânie,

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Dumniedzău să-i gieie binie,
Că-i om cum să cuvine.
Şinie iubiăşcie şî lasă,
Nu l-aş mai vegia cu casă.
Aibe casa cucului,
Şî ogina vântului.
Că nişi cucu n'are casă,
Şî nişi vântu n'are masă.

DE JALE:

Ieu mă duc doru-m' rămânie,
Mândra-m' plânjie după minie,
Ieu mă duc, mă duc!
Că duşmanii s'or înmulţât,
Nu-i mai modu dă trăit,
Ieu mă duc, mă duc!
Tu ce duşi bagie, săraşie,
Dar cu doru tău şi-oi faşie?

Faşie-ci mândruţo binie,
Că mai iest voinişi ca minie,
Şî la stat şî la îmblat,
Budză moi dă sărutat.
Şî la ochi şî la sprânşenie,
Şî la budză subţârelie;

Iovan Iorgovan şî şărpiele

(Baladă – Fragment)

Sus pră Şierna-n sus,
Mulţ voinişi sor (sar) dus,
Şî toţ sor (sar) răpus.
Dar o (a) mai rămas
Un Rumân viceaz:
Iovan Iorgovan
Braţ dă buzdugan,
Cu un căluşăl
Ca ş-un vulturel.
Doi câni micucei
Tarie sprinceniei.
Iel să prăumblà
Şî să prăpurtà
Şî să făloşà,
Păn la vadu Dunări
La podu Ruşăvi.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Când pră Şierna-nsus
Cam pră supt ascuns
Calu şî-l jiucà,
Săjeţ aruncà,
Câinii-ş sumuţà,
Iel căm audzà,
Dar nu prişipeà,
Ori cât măi şiuleà;
Nu pucea alejie,
Nu pucea nţălejie,
Dă-i glas muieresc,
O-i glas omeniesc,
Că Şierna mujià,
Codru răsunà,
Iel că mi să ntorşeà
Şî Şierni dzâşeà:
Inşiată Şierno nşiată
Apa mia lăudată,
Că io ce-oi şinstâ
Şî ce-oi dărui
C-o furcă arjinţâtă
Cu fuior învălită,
Sîngură o toarşe
Sîngură o dăstoarşe.
Şierna-l audzà
Dar nu vrea să şceà.
Atunşi Iorgovan
Braţ dă buzdugan;
Iar să ntorşeà
Şî Şiernii grăià:
Inşiată-nşiată
Şiena mia lăudată,
Că io ce-oi şinstâ
Şî ce-oi dăruì,
C-o şciucă d-aur
Cu ochi dă bălaur!
Şierna-l ascultà
Şî pră loc âm stà,
Dă nişi nu urlà
Şî nişi nu mujià.

Iovan Iorgovan
Braţ dă buzdugan,
Glasul prişepeà
Şî-l cunoşceà
Că nu-i omeniesc
Şe-i muieresc.
Deloc nu măi stà
Calu-ş încălecà
Munţii că-m treşeà,
Şărpele-l vegeà
Dă spaimă fujià,
Dar iel îl gonià,
Şierna mi-o treşeà,
Şî-l ajunjià.
Şărpele sceceà
Ş-aşa-i grăià:
Iovan Iorgovan
Braţ dă buzdugan,
Cu şie bine
Vini tu az la mine?
O dor-că gângeşci
Să mă prăpăgieşci?
Ce rog viu mă lasă
Şî ce dù acasă.
Dă mi omorâ,
Mort mai rău oi fi.
Capu mi s-o mpuţâ
Viermi sor spori
Muscă or slobozâ
Care-n veac o fi.
Boii dâla jiug,
Caii dâla plug,
S-or otrăvi
Dă muscă or muri.
Ba şî calu tău,
Care-i ca ş-un zmău,
Să va otrăvi,
Dă musc-o muri!
Şărpe afurişîce,
Ţara-oi învăţà

BCU CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Şî m-o ascultà
Fum ca să facă
Şî dă muscă scapă;
Calu-m n-o pierì
Dar tu mort i fi.
Finc-am audzât
Cum ai prăpăgit,
O frumoasă fată,
Cu gura-ţi spurcată!
Iovane Iorgovan
Braţ de buzdugan,
Când am vădzut bine
Că tu vini la mine
Fata am lăsat-o
Şî n'am vătămat-o.
Ce rog viu mă lasă
Şî ce dù acasă,
Că capu meu
Mort o fi mai rău!

Iovan Iorgovan
Braţ dă buzdugan,
Sabia-ş trăjeà
Şî mi-o învârceà,
Pră şărpe-l lovià
Dărăpe-l făşià,
Şierna o sânjerà;
Dar capu fujià,
In Dunăre-s dà,
Dunărea-l primià
Şî-l aşcungeà,
Intr'o peşceră rea.
Acolo să mpuţà,
Muscă slobodzà,
Mare rău făşià,
Boii-i otrăvià,
Caii-i muşicà,
Plugurile-opria!

Legenda: Trei fece dă mpărat dâla scăpătat, sor (sar) dus după flori în codru Şiernii, (Mehadia - Băile Herculane). Acolo a mai mică şî mai frumoasă so (a) rătăşit şî o durmit în codru. Ale doauă sor (sar) dus ş-or lăsato acolo. Când so trezât gimineaţa, ia o înşieput a strâgà după surori; dar nime no audzâto făr numa cucu şî niş iăl no vrut so scoată la drum. Atunşi vine un şărpe mare (bălaur), să ncolăşieşce pră după ia so mânşe. Fata ţâpă dă spaimă, strâgă, să vaită, păn-şie o auge Iovan Iorgovan, care baş venià călări şî cu doi câni după iăl pră Şierna nsus. Treşie Şierna, omoare şărpele şâ-i taie capu. Dar capu apucă pră apa Şiernii către Dunăre, unge s'ascunge întro peşceră. Aşi capu să mpuce şî dân iăl iesă musca otrăvită, care prăpăgieşce primăvara vicele. Iovan Iorgovan scoase fata la drum, vrea so ia dă muiere (nevastă, soţie); dar ia-l oprieşce, păn şie şor de sama, că poace or (ar) fi neam (fraţi), căs copii dă mpărat dâla scăpătat[1]).

1) Notă: Scăpătat, sfinţit de soare = Apus-Vest.

In afară de poezia populară bănăţeană, inspirată de însuşi poporul, ai căreia autori se pierd în anonimitatea satelor, Banatul a avut şi versuitorii lui cunoscuţi în literatură, tocmai prin forma dialectală, ce au adaptat-o pentru creaţiunile lor. Astfel Victor *Vlad-Delamarina* şi Gheorghe *Gârda,* rămân ca un specific interesant în literatura românească.

In poezia „Singuru păcat" de Victor Vlad-Delamarina, ce reproducem mai jos, demonstrăm cele spuse aci. Poezia aceasta exprimă şi întreaga sinteză a sufletului bănăţean:

Sub lumina ha şierească
Pă largu pământului
In bătaia vântului,
Firie dulşie omenească,
Graiu blând şi cumpătat,
Ca în dulşiele Bănat
Nu mai cred să să găsască!

Şie mândreţuri prîn câmpie!
Şie, dă holgie cu rod bun!
Creşcie prunu lângă prun
Şî, struguri frumoş' în viie!
Bănăţenii-au ochi frumoş',
Iei îs vrednişi sănătoş',
Şî tot natu-i d'omenie!

Cum răsună 'n ghies pădurea,
Dă glas dulşie dă şiimpoi,
Ori dă fluier dă la oi!
Dar audzitu-s'o p'aiurea
Că săcieanu lucrător,
Ca 'n Banat să cânce 'n cor?
Pun rămaş — că: nicăiurea!

Dă creginţă ş'a lui faptă
Bănăţanu ăl frumos
Totd'auna i fălos!
„Tu şie ieşci? Dă-întrebi ce-asceaptă

Dă la-ori care băieţan:
„Bage-io mis Bănăţan!"
O fi vorba lui gireaptă.

P'ângă tece ăstea bune,
Care îs pă la Bănat
Ieste ş'un micuţ păcat,
Nu vă râgeţ, — dar l-oi spune.
Farba şi albelele
Strâcă bănăţenile
Ca pă flori o uscăşiune!

O trăsătură specifică a caracterului bănăţeanului este *ironia*. Işi manifestă această ironie în special faţă de orăşeni, pe cari îi socoteşte „niemţi proşci". Chiar românul orăşan, îmbrăcat cu port orăşenesc, e pentru sătean „niamţ", sau cel puţin în „ţoale niemţeşci".

O poezie dialectală, cu subiect de ironie la adresa orăşenilor, adecă a „Domnilor", e poezia ce urmează:

Prîntră domni

Ion Curea-Lugoj

Moşu Ion d'o săptămână
Una 'ntruna poviestăşce
Tot minuni dîn Cimişoara,
Şî la tăţ, câţ întâlniăşce:

Cum s'o dus cu pui şi oauă
La „majuru" lu niepotu,
(Că dă vrei să nu ce muşche
Cânile, astupă-i botu...).

— „Măi, cum triăşie şî să schimbà
Tot şi-a fost în vriămia viăche;
Chiar şî cătănia astădz
Ii o floare la uriăche!"

„Unji o ţâră unge trăbe

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Şî dă nime nu-ţ măi pasă,
Iar dă-i smintă, nu ce ciăme:
Vinie moşu „plin d'acasă...".

„Aşa-i fain!... Dar las' că-i binie
C'ajunşăi, astfiăl, măi dragă
Să mă car şi ieu ca domnii
Cu mărşîna, dzîua'ntriagă!"

„Ş'am vădzut apăi atâcea,
Că ş'acù parcă mi-e griaţă:
Am văzut pră ţug o doamnă
Cu un slut dă câine'n braţă".

„Dîntr'un cufăr scoas' o flaşă
Da cu cafă, — şie mirare
'N loc să bià, comegia naibii
Să'mbià ca fata mare!..."

„Ş'apoi frace drag' ascultă,
Şî dă-ţ mint, să dzîşi că-s hulă,
Am vădzut baş ieu cu ochii
Că io scos şî lui ţădulă..."

„Când colo la Cimişoara
Iac' o triabă şi mai faină:
Ştăţioniu ăla marie
Ii făcut tăman în tăină".

„Ari-atâcea porţ c'oiagă,
Mişi şî mari, încât ţî frică
Iară lumia tră' să iasă
Prîn fundoanie, pr'a măi mică...".

„Dup' amiadzăţ, când vădzui ieu
Şî cum stă, şî cum porniăşce
Lictărişu, sau trimvaitu
Cum îi dzîşie rumăniăşce",

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

„Sus pră iăl! Dar viedz, niepotu
I-acolo dă astă toamnă,
Şî mi-o spus să prind curaua
Să nu cad prăstră vr'o doamnă...".

„Fac aşa, şî pliacă'ndată,
Dar ierà să mă globiască:
Isic' am prins baş dă curaua
D'unge-l faşie să porniască!..."

„Ii cu mult măi iut ca trinu,
Insă nu mă mir, măi Ioanie
Tră să fie-o ţâr' măi iuce
Când nu duşie văgăoanie".

„Dar dă niămţi ăşcea, frace
Chiar ş'acu mi-e dă mirare:
Cum pot, oare, bace-i Doamnie
Dzîua'ntriagă să să care",

„C'amieţăşci în iăl, trăznil-ar
Ca'n „vârciş", dă-ţ pliacă balie,
Iară iei mierjiau într'una
Până'n gial, şî iar la valie...".

„Sara, numişia, majuru
Şî cu doamna dzîşi-aşà!
— „Noa, tu moşulie acuma
Mierji cu noi la „şină — mà".

„Ieu lie mulţămiăsc odată
Apoi iar — sci cum să faşie:
Ba că am „şinat" dă vriăme,
Ba că mis sătul — dar paşie".

„Iaca miărjem la căfană...
Când colo să viedz minunie:
Nişi o masă, numa scamnie,
Şî pră iălie, plin dă lumie...".

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

„Ni-aşădzăm. Să stâng îndată
Lictărişurile toace
Şî d'odată un bălaur,
— Să nu criedz, că-ţ mint niepoace",

„Baş năincea mică să punie
Tăt culcându-să pr'o coastă,
Ş'apăi când căscà din gură
Făşia baş ca banda noastră".

„D'apăi işică nu-i aiăvia,
Şi-i făcut la fortograf,
Pră o pândză care-io chiamă
Parcă „şină-tu mă graf...".

„Iară hăl' al dă s'auge-i
Un clavir şie nu să viăge
Iac' aşa spunia măjuru,
Ăi! dar şine-l poace criăge !"

Ş'arătară'n urmă, doamnie,
Domni, copii — bătui-ar cruşia!
C'adurmii şi nu şciu frace
Şi-or măi fi făcut atunşia".

„Ş'apoi ăşcea nu-s nimica,
Dar vădzui dup'aia şiăva,
Incât m'am cruşit, măi oameni,
Findc'acu fù baş aiăvea!"

„Am vădzut la doamnie tunsă
— Cum ce văd acu pră cinie —
Douănind, taman ca omu!
Şi'm dzîşăi atunşia'n minie:"

„Măi, la domni atâta mince-i
Câtă apă ţînie şiuru
Când şi doamnilie fac d'aşcea
Chiar şi doamna lu majuru!...

«Semenicul» No. 3. Lugoj.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

IX. Religia

Creştinismul la Românii Bănăţeni, ca cei dintâi colonişti ai lui Traian, datează de pe vremea Romanilor, dovadă ne sunt numele sfinţilor, cari au suferit martiriu pentru Cristos, chiar în Dacia ca s. Eustatiu s. Mercuriu, s. Nichita zis Romanul. In primii trei secoli, cum religia creştină era asuprită şi persecutată în întreaga împărăţie romană, abia după declararea ei de religie a statului, se va fi putut organiza în privinţa disciplinei şi a cultului. Chiar se ştie despre existenţa unei eparhii în părţile acestea; căci la Sinodul ecumenic dela Niceea (325) a luat parte şi un episcop din Dacia Traiană. La început biserica română din Banat, atârna de metropolitul Sirmiului şi de patriarchul Romei. Mai târziu întreaga biserică română din Dacia trece sub patriarchul din Constantinopol[1]). In timpul acesta (1054), urmează şi despărţirea bisericii apusene de cea răsăriteană şi introducerea limbii slavone în biserica orientală, care mai bine de 700 ani a *„înăduşit gândirea românească"*.

Faţă cu uneltirile şi tendinţele ierarchice şi politice ale Sârbilor asupra Românilor din Austria de pe acele timpuri, istoricul bănăţan N. Tincu Velea, fost profesor la teologia sârbească din Vârşeţ, ca un bun cunoscător a acelora se pronunţă astfel:

„Biserica greco-română orientală, cum s'a întemeiat ea sub împăratul răsăritului Marele-Constantin, ajunse a fi instrumânt în mânile voitorilor de rău; prin comuniunea cu Bulgarii, fu dânsa sfâşiată, îm-

1) N. T. Velea face amintire în Istoria bisericească, despre existenţa chiar şi a liturghiei românesci pre la anul 1100, ce ne adevereşte cartea intitulată: Sazavo Emmauskoe sveatoe Blagovestovanie. (Evanghelicul din Monastir Sazavo Emm aus in Boemia, tipărit în Praga p, XVII Nota 12.

Biblioteca de Geologie-Geografie

părţită şi elementul limbei româneşti se umplu cu slavonisme. Asemene stricăciune aduce bisericei şi limbei noastre în părţile Austrici, acea lovitură în inima bisericei noastre, că după fatalitatea, ce s'a întâmplat cu ea, trecând Metropoliţii ei de Alba-Iulia, Teofil şi Atanasiu la unire şi încorporându-se Bucovina cu casa Austriacă; de atunci încoace, dânsa,

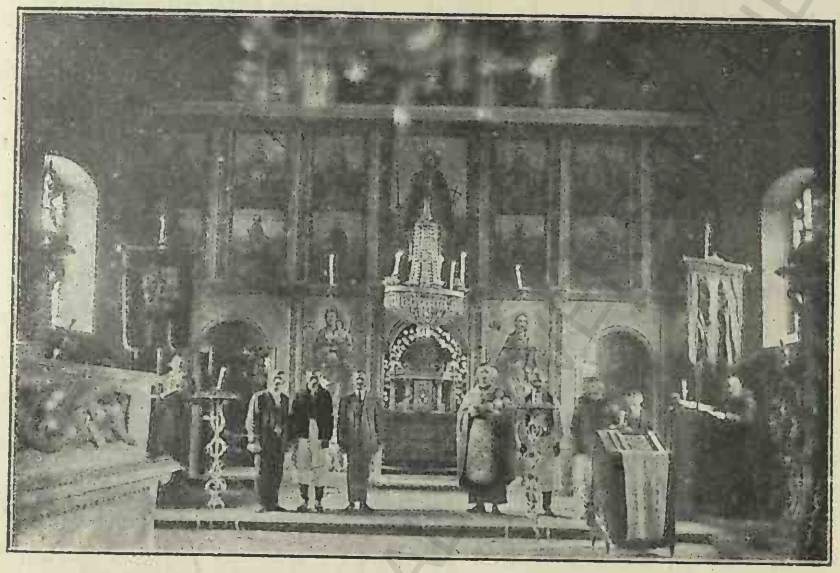

Interiorul sf. biserici din Moldova-nouă.

biserica gr.-română orientală din Austria, cu toţi câţi au rămas credincioşi în sânul ei, nu prin vre-o lege canonică, ci aşa, aducând cu sine nedreptatea acelor tâmpuri ale fanatismului religios, a devenit sub juriziţiunea Mitropoliei sârbesci dela Karloviţ.

Strămoşii noştri austriaci, în necultura lor de atunci, s'au plecat acestei sorţi, au respectat pre noii sei stăpâni bisericeşti şi i-au ascultat, cu înăscuta-le pietate şi cu aşa promteţă şi lealitate, cari bisericanii sârbi, din partea conaţionalilor sei, nicicând nu le au avut în aceiaşi măsură! Românii şi după ce au văzut, că lealitatea lor cu nedreptate li se renumeră, au suferit, au gemut şi suspinele şi le-au suprimat în inima lor cea amărâtă. Răbdarea Ro-

mânilor a produs o cutezare mai sumeaţă la contrarii sei, cari acu mai cu deadinsul, sub mantela religiunei începusă a întrebuinţa pre Români ca instrumente, şi nu fără succes, după ce tâmpurile acele erau mai priinţoase scopului, a căror mahinaţiuni: adecă de a face pe Români renegaţi şi trădători de naţiunea sa! Prin pitoci şi ticăloşi ca aceştia, sârbii cei cu putere şi cu influenţă, nu pregetau, a ademeni şi a vâna pre strămoşii noştri... a ridica între aceştia şi între fraţii lor uniţi, nu numai un părete confesional-despărţitoriu, clădit dela pământ până la ceriu, ci şi o ură neîmpăcabilă, eternă! Aceste toate pentru a desbina pre Români, pentru a-i supune loruşi... şi nu spre mărirea şi înflorirea bisericei pravoslavnice, cum zic ei, — subjugătorii —, ci ca să susţină în Români întunerecul, ca aşa, ca pre o turmă proastă, să-i poată mai bine mulge şi tunde, să-i poată face servitori numai spre înaintarea intereselor şi scopurilor lor naţionale".

Trecând peste istoria bisericei gr. ort. din Banat, dela înfiinţarea statului ungar până la venirea Sârbilor aici, când episcopiile române se contopiră în ierarchia privilegiată a Sârbilor; biserica ortodoxă română peste tot locul şi timpul a fost persecutată.

Pe timpul acela am avut aci *Mânăstiri româneşti* înfiinţate din vechime. Astfel: Mânăstirea dela Mesiciu, de pe coastele muntelui Vârşiecior, de lângă Vârşeţi, a fost întemeiată la a. 1225 de un călugăr Sava, cu titlu de episcop, venit dela muntele Athos[1]). Murava (Semlacul-Mare): 1404. Sân-Giorz: 1487. Hodoş: 1498. Acestea sub domnia Turcilor de 164 ani asupra Banatului, nu numai că au fost tolerate; ci chiar privilegiate: libere de robotă şi dijmă. Azi există numai doauă: la Mesiciu şi la Sân-Giorz ocupate de Sârbi.

La organizarea ierarchiei sârbeşti, Românii din Banat au trei episcopii: în Timişoara cu titlul de Me-

---

1) Felix Millecker: Kurze Geschichte des Banates. Verschetz 2 Auflage 1925.

tropolit, unde era şi biserica şi şcoala românească, Lipova şi Caransebeş, care a fost apoi strămutată la Vârşeţ. Aceasta durează până la anul 1865, când despărţindu-se bisericeşte Românii de Sârbi, cu restaurarea Metropoliei gr. ort. se reînfiinţează şi istorica

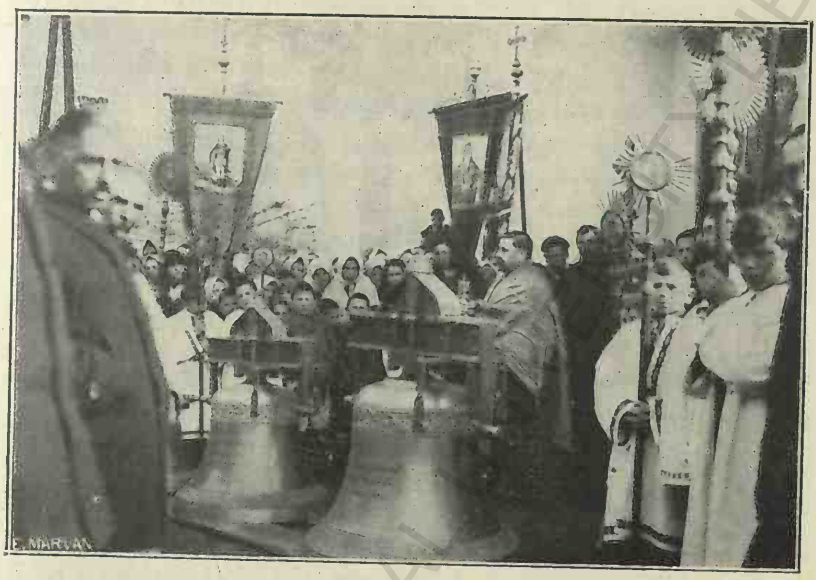

Solemnitate bisericească cu ocaziunea sfinţirei clopotelor din fruntaşa comună Rîtişor din Banatul rămas la Sârbi

diecesă a Caransebeşului, care cuprinde pe toţi Românii gr. ort. din Banat, afară de patru protopopiate de lângă Mureş aparţinătoare diecesei Arad.

Unirea cu biserica papistaşe, a pătruns mai greu în Banat ca în Ardeal nainte de 1848. Unirea în Banat, s'a făcut mai mult din cauza lăcomiei moştenite dela Sârbi, a unor preoţi gr.-orientali, cari sub numele de „Stolă" esploatau poporul, pe când preoţii gr. uniţi, îndeplineau „gratis" toate funcţiunile rituale. De aceea unirea s'a şi lăţit mai întâiu în părţile sărace de către Ardeal, şi numai mai târziu, după înfiinţarea episcopiei unite din Lugoj, s'a estins şi în alte părţi ale Banatului.

La început se mai făcea şi în popor deosebirea între *„unit şi neunit”;* astăzi însă aceia nu mai există, după-ce poporul a ajuns să vadă că credinţa, slujba şi cărţile bisericeşti sunt la fel. Deosebirea confesională, a rămas azi în Banat măr de ceartă, doar numai între acea preoţime, care face propagandă de politicianism, ori pe seama vreunui individ, ce urmăreşte pe asemenea cale vr'un chip de căpătuială.

Bănăţenii sunt oameni bisericoşi, de regulă cei destoinici „cântă în strană, spun apostolu”; însă la drept vorbind, nu sunt destul de religioşi, dovadă concubinatele cele multe, sau aşa numite „căsătorii de probă”, ce întrec cu mult în număr căsătoriile legale; iar tăria credinţei de demult nu o mai au azi.

Şâmţul religios începe să dispară. Biserica-i slab cercetată, din cauza preotului politician, agent al clubului politic. Baptismul progresează zi de zi. Invăţământul în şcoale stagnează din lipsa de învăţători cualificaţi. Peste tot înşusirile morale, cele frumoase, de altădată, astăzi se pot gradua demijloc bune; căci deşi sunt într'o parte oameni cinştiţi, sunt şi de aceia, cari se pleacă spre toate faptele rele. In adunări publice, predomneşte spiritul de partid politic. Deaci adeseori certe şi acuzări pe la judecătorii.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

X. Şcoala

Urme de învăţătura românească în Banat se află de mai bine de trei veacuri. Sub ocupaţia turcească deja erau şcoale româneşti, pe lângă Mânăstiri. La anii 1772, prin instrucţiunea de colonizare a Mariei Terezia, — dupăce Banatul a fost recucerit dela Turci —, s'a fost hotărât ca în mijlocul fiecărui sat nou fondat, ori dacă a fost ars de turci, să se expropieze loc de biserică, *şcoală* şi casă parohială; iar pentru învăţători, pe lângă salarul de 60 florini, să se dea pământ în ţarină pentru livadă şi păşunat.

La doi ani mai târziu, adecă prin rezoluţia majestatică 29 Nov. 1774, urmată la proiectul de învăţământ pregătit prin deputaţiunea ilirică, s'a statorit, ca pentru învăţătorii naţionali (învăţătorii naţionali, erau cei care conduceau şcoalele româneşti şi sârbeşti), să se hotărască intravilan îndoit mai mare decât la alţi săteni, iar dacă sătenii vor zidi în timp de 3 ani, ori vor repara edificiul şcolar, atunci să li se deie lemne gratuit.

Impărăteasa Maria Terezia la 1778, pentru şcoalele naţionale poporale, a fixat metoda de instrucţiune şi a luat dispoziţia cu privire la organizarea şcoalelor, care apoi împăratul Iosif II, din deosebita sa îngrijire pentru cultivarea poporului, a estins-o la toate şcoalele româneşti, în anii 1778—1780 şi 1786. S'a dat poruncă de către Impărat, ca „nici un tânăr să nu poată încheia căsătorie, decât dacă va produce atestat dela învăţător, că a frecventat şcoala regulat şi că cel puţin în catehis a făcut progres".

Din „Tabella conscripţionale" de la 1785, aflăm că numai în comitatul Căraş erau 195 comune, cu 104 şcoale şi 118 învăţători. In această „tabella" nu sunt trecute şcoalele existente în graniţa militară pe vremea aceia.

După a noastră părere, pare-că guvernanţii de atunci, purtau mai multă grijă şcoalelor săteşti, decât cei de azi. Căci iată ce găsim în rapoartele comisiilor şi quasi-revizorilor de atunci:

„Fiind poporul însărcinat cu multe dări şi aşa nu este nădejde ca părinţii de bună voie ori prin alte

Şcoala primară din Lighed, jud. Timiş.

mijloace, să provadă pe pruncii lor cu cărţi de şcoală şi requizite, apoi e de părere comisia, că precum şcolarii în trecut au fost prevăzuţi cu cărţi din partea Majestăţii, aşa să să facă şi'n viitor câţiva ani, până când poporul românesc va cunoaşte foloasele şcoalei şi va ajunge la stare materială mai bună".

Şcoale primare vestite, aveau atunci românii în Banat pe lângă mânăstirile Morava, Partoş şi Srediştea-Mică lângă Vârşeţ; iar după provincializare, împărăteasa Maria Terezia ordonă ca în fiecare comună să se pună învăţător, lăsându-se tot odată lemne gratis din pădurile statului, pe seama acestora. Asemenea s'a reglementat controlul şcoalelor printr'un director şcolar. Tot pe timpul acesta se înfiinţează

un curs de 6 luni de teologie şi pedagogie la Vârşeţ, cu profesori români, şcoală care mai târziu s'a mutat la Arad; până la 1843, când se decretează introducerea limbei ungureşti în întreg învăţământul.

Deja după revoluţia din 1848, s'a pornit o mişcare culturală mai generală, după ce li s'a dat şi Ro-

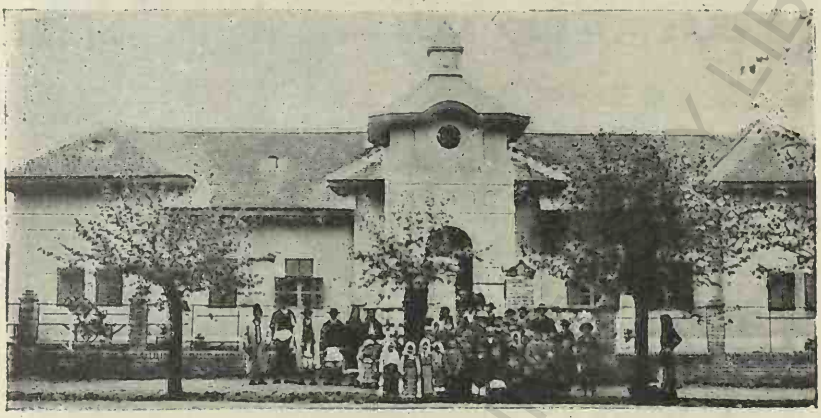

Casa naţională din Iclar, jud. Timiş.

mânilor, drept să-şi folosească limba lor în biserică, şcoală şi la judecătorii. Românii bănăţeni au obţinut însă rezultate mai însemnate, numai după despărţirea de către Sârbi şi înfiinţarea diecesei de Caransebeş, cam de pe la anul 1870 încoace.

Până la desfiinţarea fostei monarchii Austro-Ungare, şcoala românească în Banat, ca şi în întreaga Ungarie, s'a susţinut numai cu jertfe mari şi a fost în lupte grele cu guvernul unguresc.

Astăzi sunt mai multe licee, şcoli meedii şi de meserii româneşti, în afară de restul şcoalelor rurale.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

XI. Cântecul şi muzica la Bănăţeni

Cum răsună 'n ghies pădurea,
Dă glas dulşie dă şiimpoi
Ori dă fluier dă la oi!
Dar auzîtu-s'o p'aiurea
Că săceanu lucrător
Ca'n Bănat să cânce 'n cor?
Pun rămaş — că: nicăiurea!

Vlad—Detamarina

Banatul e patria corurilor şi a fanfarelor, având peste 300 coruri, din cari vre-o 200 fanfare. Este un reservoriu nesecat de cântăreţi şi compozitorri-dirijori, ca regretatul Grozăvescu, Bredicianu, Drăgoi, Vidu, Timotei Popovici, Velceanu, Filaret Barbu, Lighezan, Miclea şi alţii. Nu-i *om deplin,* care nu ştie aci cântà.

Corurile acestea înseamnă câteva zeci de mii de săteni, peste tot întinsul Banatului, cari învaţă şi ştiu să cânte, în acorduri melodioase şi sub bagheta de multă disciplină, de multe ori a dirijorului tot ţăran, — frumosul cântec românesc.

Emulaţiile de coruri şi fanfare, ce se ţin anual în Banat, sunt în această privinţă cea mai bună dovadă.

Aşa, azi în Banat abea se găseşte sat, care să nu aibe cor bisericesc, ori reuniune de muzică şi cântare. La acestea au contribuit numai învăţătorii. Şcoalele fiind aci confesionale, învăţătorii-cantori erau obligaţi, să formeze astfel de coruri bisericeşti cu băeţii dela şcoală, din care mai târziu s'au format reuniuni de cântare şi muzică, în care intrau apoi tineri şi bătrâni. Reuniunile de muzică, formate în orchestre

Reuniunea de cântări şi muzică „Doina" din Râtişor (Banatul Jugoslav).

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

şi fanfare, iau parte la serbări naţionale şi la petreceri lumeşti: nunţi, baluri, etc.; iar corurile dau concerte şi reprezentaţiuni teatrale. Rostul acestora, pe lângă cultivarea spirituală era şi cultivarea simţului naţional, care aci e foarte bine desvoltat. Azi însă, împrejurările acestea s'au schimbat aproape cu totul:

Doină

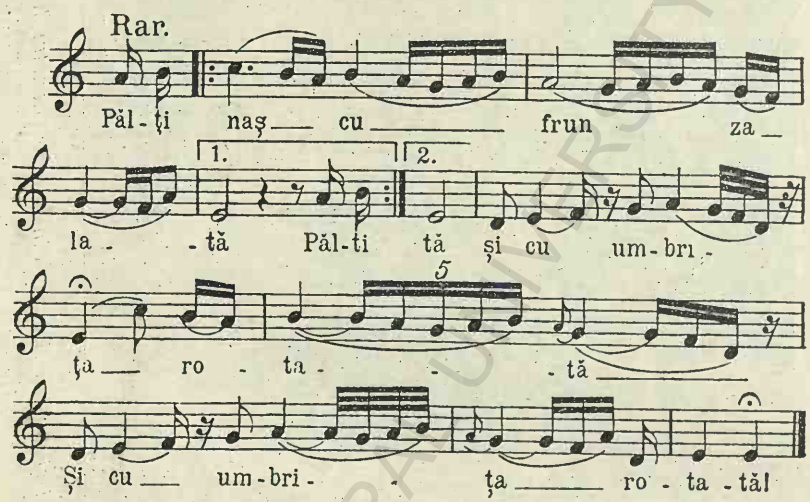

2.

Lasă-mă la umbra ta
Să mai şed cu mândra.

3

Ba, eu nu te-oi mai lăsà
Ca să şezi cu mândra ta,

4.

Că te-am mai lăsat odată;
Şi mi-a picat frunza toată.

5.

Şi dacă te-oi mai lăsà
Mi-e teamă că m'oi usca.

Colecţia N. Lighezan
prof. de muzică, Oraviţa.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Fanfara țărănească din Vrani (jud. Caraș). Una dintre cele mai renumite.

BCU LIBRARY

şcoala fiind statificată, învăţătorimea nu se mai vede obligată a le înfiinţa, sau conduce.

Corul din Bîrlişte, jud. Caraş.

Corurile şi fanfarele din Banat, dacă vor fi supuse pe viitor unei îndrumări sistematice, vor ajunge cu timpul o mândrie a ţării noastre şi un factor artistic şi naţional, acărui valoare nu trebue să ne scape.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

XII. Coordonate geografice

1. SITUAŢIUNEA GEOGRAFICĂ A BANATULUI: între 20⁰ şi 22⁰ 40' E de Gr. şi 46⁰ 10' N.

Banatul e aşezat în zona de trecere din clima Europei centrale în clima mediteranee.

Temperatura mijlocie anuală 10,5. Co. Umezeala relativă 622 mm. (Timişoara).

Vegetaţiunea spontană, frumoasă şi bogată. La S. şi S.-E., se găseşte şi o mică parte din flora mediteranee.

Vânturi: Boarea (Bora?), bate dela S.-V. şi aduce ploae. Soreanu (Austru), bate dela E. şi S. Toamna şi primăvara adeseori foarte violent. Iarna bate rece. Vara e ferbinte şi produce uscăciune, secetă. Crivăţul, vântul dela N. aduce ger şi zăpadă.

2. NATURA SOLULUI: 1. Regiunea muntoasă dela Mures-Rusca-Orşova, până la Reşiţa-Oraviţa, bogată în metale şi cărbuni. Aci aflăm munţii cei mai înalţi cu vârfurile: Pagieşul 1380 m., Poiana Ruschii 1350 m., Poarta de Fier 700 m., este trecătoarea (pasul) spre Haţeg. Muntele Mic 1800 m., Ţarcu 2190 m., Godianu 2325 m., Gugu 2230 m. şi Domogled 1190 m. pe fosta frontieră cu vechiul regat. Semenicu 1450 m. de-asupra Reşiţei. 2. Regiunea deluroasă dela Reşiţa-Oraviţa spre Vârşeţ-Baziaş: argile-lutoase, bogate în păduri, pomături şi vii. Vestita ţuică de Bănat, din carea nainte de război se exporta cantităţi foarte mari în Austria şi Boemia, sub nume fals: Silvoriu de Sirmiu. 3. Regiunea de câmpie dela Baziaş-Vârşeţ-Timişoara spre Tisa: şesuri humoase, pe alocurea nisipoase, ca nisipiştea cea mare dela Deliblata. E foarte bogată în totfelul de cereale; de aceia cu drept cuvânt s'a numit Canaanul Ungariei.

BOLYAI UNIVERSITY LIBRARY

3. STAŢIUNI BALNEO-CLIMATERICE: 1. Buziaş, Alt. 132 m., băi minerale, calde şi reci, hidrocarbonizate şi calorifere de nomol feruginos şi ape minerale de băut. Sezon 15 Mai—15 Septembr. Staţiune de c. f. pe linia Lugoj-Gataia şi Timişoara-Buziaş. 2. Băile Herculane. Staţiune de c. f. pe linia Timişoara-Orşova-Bucureşti. Alt. 168 m. Sezon 15 Mai—15 Sept. Băi Termale sulfuroase şi cloruro-sodice de renume european. 3. Lipova. Staţiune de c. f. Timişoara-Lipova. Alt. 135 m. Băi calde şi reci. Ape minerale de băut hidro-carbonizate, feruginoase, 4. Marila-Staierdorf. Staţiune climaterică cu poziţie frumoasă, clima plăcută şi împrejurimi cu păduri de brad la alt. de 900 m. Localitatea e foarte cercetată de oameni suferinzi de plumâni şi boli mintale. Staţiune de c. f. este Oraviţa-Montană şi Anina. 5. Bocşa Montană, cu staţiune de c. f. pe linia Timişoara-Reşiţa. Loc plăcut de vilegiatură, cu un sanatoriu vestit.

4. CÂI DE COMUNICAŢIUNE. Şosele naţionale. Dela Arad peste Timişoara-Vârşeţ-Baziaş la Dunăre. Dela Timişoara peste Lugoş-Caransebeş la Orşova: cu ramificaţie dela Lugoj peste Făget-Ilia-Mureşană spre Ardeal; iar dela Caransebeş, peste Poarta de Fier spre Valea-Haţegului. Şoseaua: Baziaş-Moldova de-a-lungul Dunării la Orşova. Afară de acestea sunt însemnate ramificaţii de şosele judeţene, care leagă diferitele centre între sine.

LINII DE CALE FERATĂ. Banatul are o întinsă reţea de cale ferată, al căreia centru e Timişoara.

I. *Linii principale:* 1. C. F. Timişoara-Lugoj-Caransebeş-Orşova. Lungimea 190 km. Dela Caransebeş, calea ferată urcă mereu trecând prin trei tunele mari, până la Poarta Orientalis (Alt. 515 m.), de unde coboară în valea adâncă a Cernei la Orşova. 2. C. F. Timişoara-Vârşeţ-Baziaş. 3. C. F. Timişoara-Arad-Curtici, spre Ungaria. 4. C. F. Timişoara-Jimbolia spre Jugoslavia.

II. *Linii de căi ferate vicinale:* 1. Dela Timişoara peste Voiteg la Reşiţa, cu ramificaţie dela Berzovia

spre Oraviţa-Anina. 2. Dela Timişoara la Lipova. 3. Dela Timişoara la Buziaş. 4. Timişoara-Modoş.

Reţeaua de căi ferate a Banatului.

5. Dela Lugoj spre Făget-Ilia-Mureşană. 6. Dela Lugoj peste Buziaş la Gâtaia-Jamul-Mare-Vârşeţ. 7. Dela Caransebeş peste Vama-Marga spre Bouţari-Haţeg.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

XIII. Desvoltarea istorică culturală

Epoca antică

Numirea de Banat o are dela Ban (Ban=Pan[1]) jude sau administratorul ţinutului şi obvine pe timpul regilor arpadieni, vestitul *„Banatul Severinului"*. Din istoria timpurilor pcimitive, despre Banat, se ştie foarte puţin. Primele însemnări despre aceste părţi le găsim la Herodotos, care vorbeşte despre Agathirşi, în a cărora ţară curge Mains=Mureş, care se varsă în Istroson=Dunăre. Vin Argonauţii la Ister, ajung la Porţile-de-Fier, în căutarea lânei de aur. In vechime deci Banatul a fost locuit de Agatirşi, cari s'au contopit cu Dacii. Dela aceştia apoi Banatul s'a numit Dacia ripensis. Despre Daci se ştie, că erau un popor curagios şi foarte războinic. Regele lor Boerebista stăpânia dela Tisa până la Marea Neagră.

Romanii devenind vecinii Dacilor, sub regele Decebal, încă au avut mult de suferit din partea lor; până-ce în fine împăratului Traian, după două războaie glorioase la 101—102 şi 104—107, primul purtat chiar pe pământul Banatului, la Berzobis-Berzovia de azi şi la Tapae (Tapia lângă Lugoj?), i-a succes să nimiciască poporul războinic al Dacilor.

---

1) Ban=Pan. Din rea rostire a streinilor cari pronunţă greşit în româneşte B. ca P. şi invers. Astfel «Bacala» în loc de Păcală în «Walachische Märchen» de Arthur Schott.—Stuttgart u Tubingen 1845. Mere Pătule: Batul Apfel. Pine în loc de Bine?

2) Ban=Pan, jupan. Numiri de localităţi şi azi în Banat: Jupa lângă Caransebeş, unde se crede să fie fost vechiul Tibiscum. Jupalnic lângă Orşova şi Jupâneşti lângă Făget. Mai demult: jupânu, jupânule=titlu pentru domnu, domnule Astăzi: jupânu e poreclă, e batjocură pentru domni, ovreul sfârnariu.

3) Banatul Timişan şi nu Temişan. Numirea o are dela râul Timiş, ce curge de-alungul B De-aci Timişoara şi nu Temişoara, cum sunt obicinuiţi unii să scrie. Temeş şi Temesvár sunt numiri ungureşti. Numirea de Banatul-Temişan, o folosiau istoriografii vechi.

Vezi şi A. T. Laurianu: Temişiana pag 39.

Sub domnia Romanilor de 170 ani, (105—271), Banatul a ajuns la o stare înfloritoare. Castre şi cetăţi romane se făcură în toate părţile. Astfel erau: Arcidava la Vărădia, Centum Putea la Surducul Mare, Berzovia la Jidovini (Berzovia de azi), Aixis sau Azizis la Ezeriş[1]), Caput Bubali pe Cozlari, lângă Valea-Boului, Tapae la Jupa (ori la Tapia de azi ?), Tibiscum lângă Caransebeş, Gaganis lângă Teregova, Ad-Mediam la Meedia, Tierna la Orşova, ale cărora rămăşiţe se văd şi azi; până şi vestitele Băile Erculane din Valea Cernii.

Colonizarea şi cu aceasta romanisarea provinciei s'a făcut sub scutul şi ajutorul cohortelor şi legiunilor, ce au staţionat în Banat şi anume: La Tierna, cohorta I. Britanică. La Pojejena, cohorta V-a a Galilor. La Plugova şi Moldova Veche, cohorta III-a illirică-dalmatică. La Mehadia şi Jupa, cohorta I-a Tungrilor. La Tibiscum aflăm legiunea XIII gemina. La Berzovia, Bocşa, Rafna, legiunea IV Flavia. Afară de acestea se aflau trupe auxiliare din Asia şi Africa. Cu totul aflăm urma dela 12 legiuni, (Dr. E. Fischer).

Colonii romane cunoscute sunt: Ad-Mediam-Mehadia, Agmonia-Ohaba-Bistra. Ahibis-Buziaş. Aizizis-Ezeris (Ajeriş-Fârlug). Arcidava-Vărădia. Berzobis-Berzovia (Jidovin), Canonia-Verşeţ. Caput-Bubali-Valea Boului. Centum-Putea-Surduc. Dierna-Tserna-Orşova. Gaganis-Slatina-Teregova. Gemula-Palanca-Nouă. Licisis-Becicherecul Mare. Morisenum-Cianad. Panuca-Panciova. Pons-Augusti-Vaislova. Praetorium-Plugova. Tapae-Tapia. Tibiscum-Caransebeş. Zambara-Timişoara. Ziridava Bulci. Urme necunoscute sunt la Capălnaş, Jena, Cavaran, Jupa, Bocşa, Poţoc, Rafna Duleu ş. a. După Eutropiu (VIII, 3) coloniştii şi legionarii erau din întreg imperiul roman.

De-aci se scotea aur, argint, aramă şi alte minereuri în cantităţi foarte mari; iar urmele lor se văd şi azi la Bocşa (Cracu cu aur), Dognecea, Oraviţa, Ciclova, Măidan, Sasca. Cele mai însemnate urme

1) Poporul pronunţă numai: Ajiriş.

de ocnărit s'au aflat la Moldova Nouă, minele de argint foste proprietatea lui T. Agricola şi Azius Achianus.

Două drumuri principale cunoscute duceau în Banat: unul intra la gura Caraşului şi altul la gura Cernei. La depărtare de 1/4 milă erau zidiri postale. Lângă castre erau localităţi de târg, unele cu drept de municipiu, (Tibiscum).

„TOT-ACI S'A NĂSCUT POPORUL DACO-ROMÂN, *unde aflăm cele dintâi mărturii istorice despre Români.*

La Priscus Rethor, care trecea la Athila prin aceste locuri, găsim amintirea unei populaţii, ce vorbea o limbă, care nu era latină şi totuşi se pricepea: erau cei rămaşi, — primii părinţi ai naţiunei române". (Din Monografia Reşiţei de Gh. Molin).

Epoca năvălirii Barbarilor

Banatul însă, n'a fost norocos a continua opera civilizatoare în Dacia, căci urmând potopul migraţiunii popoarelor barbare din Orient, aceste toate au trecut peste acest ţinut frumos şi roditor". (E. R.).

Incă pe timpul stăpânirii Romanilor, Banatul a fost adeseori teatrul războiului. Aşa dela Vest năvălesc Jasigii, cari locuiau între Tisa şi Dunăre; dela Est năvălesc Ostrogoţii (248). Năvălirile acestora, precum şi epoca de slăbire la care ajunse imperiul roman, hotărâră pe împăratul Aurelian, să părăsească noua provincie şi să-şi retragă legiunile sale peste Dunăre (271 d. C.), după o stăpânire de aproape două secole asupra Banatului.

Vin acum rânduri peste rânduri de popoare barbare, ca Hunii şi Gepizii la 380. Vin apoi Avarii 568 şi cu aceştia Slavii (Bulgarii de azi). După nimicirea Avarilor prin Carol cel Mare, rămân Slavii sau Bulgarii stăpânitori asupra Banatului, până la venirea Maghiarilor. Din timpul acesta, să crede a fi rămas

comoara găsită în anul 1799 la Sân-Miclăuşul Mare, (azi în Muzeul din Viena), constătătoare din 24 vase de aur cu inscripţii slave.

In intervalul acesta, poporul Daco-Român din Dacia Traiană, să retrăsese în munţi, unde şi-au păstrat individualitatea şi originea romană.

Banatul sub stăpânirea maghiară şi organizaţiile cnejilor români

La venirea Ungurilor, Banatul de azi era ducatul lui Glad, care şi după ocuparea ţării de către Unguri, deşi vasal acestora, rămâne domn al ducatului, el şi următorii săi, până în vremea lui S. Ştefan, primul rege unguresc, când domnea Achtum sau Optum, cu a căruia moarte încetează ducatul. Banatul acum fiind împărţit în comitate sau judeţele Torontal, Timiş şi Caraş, ajunge sub administrarea unui Comite sau Ban, care stă direct sub potestatea regelui unguresc. Tot pe atunci erau aci mai multe Knezeate sau districte valache, privilegeate, direct supuse regilor ungureşti, având cetăţi sau castele întărite ca: Lugoj, Caransebeş, Mehadia, Comyath, Berzava, Caraş, Şomalia şi Iladia. Mai târziu aflăm ca Bani ai Severinului pe Luca, Oslu, Laurenţiu, Ugrin, Pavel, Micud, Timotei şi Macu.

Iată cum se pronunţă istoricul bănăţan Nicolae Tincu Velea, în a sa: „Istorioara bisericească politico-naţionale", (Sibiiu 1865), despre drepturile Românilor bănăţeni asupra celor 8 districte privilegiate: Lugoj, Cavaran-Sebiş, Meadia, Almaş, Caraşova, Bersiova, Komeat şi Ilidia, cât şi asupra întregului Banat:

„Românii au ţinut ţeara aceasta totdeauna ca o ţeară proprie şi liberă a lor, sub domnitori parte naţionali, parte streini, însă mai mult naţionali şi după a. 271, când au fost lăsaţi de capul lor şi au venit barbarii asupra lor, au avut prefectul său propriu, căci ei nu s'au amestecat cu barbarii, ci au for-

mat ei singuri de sine *republice,* până-ce mai târziu s'au împreunat cu Bulgarii, cei iarăşi prin dânşii în-

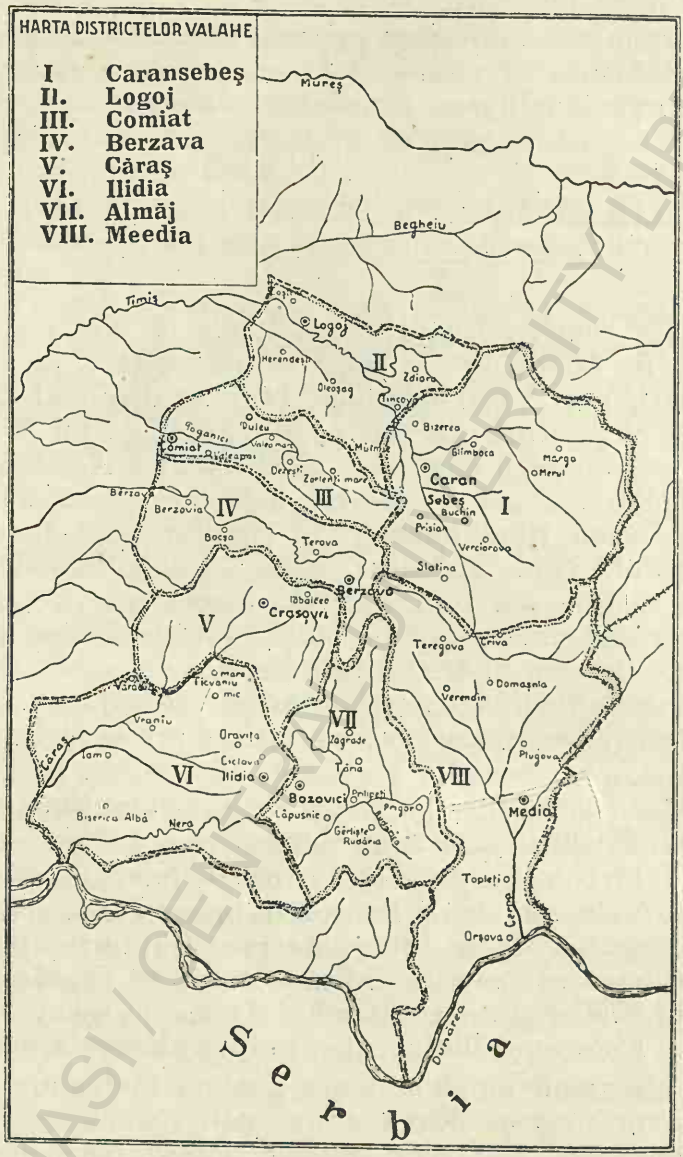

creştinaţi. Ci Bulgarii bănăţeni fiind puţini, cu încetul s'au desnaţionalizat şi s'au transformat în Români, cari aceştia făcea majoritatea absolută şi se

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

bucurau de multă avere materială şi pòtere militară. Acestea ne face a crede, că ducii ţerei caută să fie fost Români (Pag. 218).

Aşa au aflat Maghiarii pre Românii bănăţeni, căci după cum ne spune istoria: „post multas cuentas pugnas", în urma tractatului de pace încheiat din ambe părţile, ţeara nici nu s'a împoporat de Maghiari, nici nu s'a gubernat de ei, ci s'a lăsat cu toată autonomia ei sub guberniul Ducelui român Gladiu seau Klaudiu şi a următorilor sei, până pe timpul regelui Ştefan I, (Pag. 219).... şi se estindea dela marginile Transilvaniei până la Dunăre şi dela Mureş şi Criş, până la Severin şi Vidin: adecă întreg Banatul. Anonim Belae c. c. 11.33.42.

Argumentele, carile susţin aceste socotinţe a noastre, le scoatem din datele, ce le vom cita ceva mai înjos, din timpul regilor Andrei II (1205—1235) şi Carol Robert (1308—1342); apoi din privilegiele Românilor, despre care tractăm acum şi însfârşit şi din aceea, că după istoria Banatului timişan de Schwiecker pag. 71 impoporaţiunea Temişului şi a Karaşului, în timpul Marelui Ludovic I (1373) a stat mai eschisiv din Români. (Pag. 219).

Se crede că autonomia acestor districte s'a continuat neîntrerupt şi că aci e de căutat cauza, că regele Andrei II s'a aflat motivat a da Ungurilor şi Românilor *celor nobili,* importantul privilegiu, care seamănă încâtva privilegiului lui Ladislau V.

Aces privilegiu al lui Ladislau ne spune, că Românii locuitori în cele 8 districte, sub impăratul Sigismund ca rege al Ungariei (1387—1437), s'au bucurat de cele mai nobile drepturi, care apoi regele Ladislau V (1445—1457), mai pre-larg le-a întărit, cum se vede din diploma lui din a. 1457, August 26, dată afară în Viena în ziua de Botez, la rogarea unor fruntaşi ai districtelor româneşti din Banat. Eacă ce zice acea diploma:

...„că regele voind a-şi arăta mulţămita sa către Românii colocaţi pre marginile regatului, pentru scutirea şi apărarea Vadurilor Dunărei, în contra deselor

incursiuni ale Turcilor, pentru apărarea cetăţilor, cari după date istorice sunt: Lipova, Timişoara Veche, Lugoj, Caran-Sebiş, Şidovia (Jidovinu), Bersiova, Veghenia (Vârşeţ), Iladia, Potoc, ş. a., cu o vorbă „pentru credinţa, serviţiele şi meritele Romă-bănăţeni, ori şi ce diplome şi privilegie despre ori şi ce a lor libertăţi inmunităţi, prerogative şi drepturi articulate, dară tot sub condiţiunile, greutăţile şi servituţile, sub carile acelea au emanat şi prin predecesorii sei regi ai Ungariei s'au conces, cu auctoritatea sa regală pentru precedent şi pentru venitoriu le întăreşce", s. c. a. Apoi promite: „ca în cele 8 districte, să nu fie iertat nimeni, nici regescei Maiestăţi, a despărţi satele şi moşiele dela olaltă, neci a le dona cuiva; decât numai acelora, cari se vor recunoaşte de binemeritaţi prin zişii Români". Mai departe îmbună Românilor că: „nimeni nu-i va judeca afară de Comitele lor, dela care se va potea apela la judele Curiei şi de aci la Maiestatea Sa", s. c. l. (Pag. 253).

Banatul sub Turci

După lupta dela Câmpul Mierlei 1390, apar Turcii la Dunăre, trec adeseori în Banat, răpesc oamenii şi avutul lor, sunt în două rânduri bătuţi la Varadie şi Gâtaia. La anul 1439, trupele Sultanului Murad după-ce pustiiesc comitatele Caraş şi Keve, înaintează până la Timişoara. Tocmai atuncia ajunge gloriosul Ioan Huniade Corvinul, ca Ban al Timişoarei, unde îşi zideşte Castelul Huniadi ca reşedinţă. Azi e Palatul Cultural şi Muzeul Naţional. De-aci intreprinde expediţiile sale contra Turcilor învingându-i în mai multe rânduri.

Pe timpul fiului său, a regelui Matei Corvinul, luptă şi viteazul Pavel Chinezu, ca Ban al Severinului şi Comite al Timişorii (1478). Banatul a avut mult de suferit din partea Turcilor. De aceia urmaşul său regele Vladislav, recunoaşte şi întăreşte toate privilegiile avute, celor 8 districte Valache, pentru

apărarea graniţelor dela Dunăre şi-i obligă şi pe viitor la aceasta.

După lupta dela Timişoara la 1552, ajunge Banatul sub domnia Turcilor.

Pe timpul stăpânirei turceşti de 164 ani, Banatul a fost împărţit în şandjacuri, după administraţia turcească. In epoca aceasta mulţi Români periră ori emigrară, astfel că Banatul rămase despopulat.

Administrarea Banatului sub Maria Theresia şi colonizările

După alungarea Turcilor, o altă calamitate a dat peste Bănăţeni. Impărăţia a adus o mulţime de coloni: Nemţi, Boemi, Francezi, Spanioli, etc., cari au ocupat moşiile mănoase dela şes, ori că s'au aşezat prin oraşele Timişoara, Vârşeţ, Biserica Albă, Cudritz, etc.[1]). Abia sub împăratul Iosif al II, după ce li s'a dat şi Românilor drept de trecere dintr'un loc la altul, s'au aşezat şi Românii la şes (la pustă), unde sunt azi cele mai mari şi mai bogate sate româneşti.

Tot în acest timp se poate pune şi colonizarea Românilor-Olteni (Bufanii) şi aşezaţi în locurile montane: Oraviţa-Montană, Sasca-Montană, Ciclova, Moldova, Bocşa, Reşiţa-Montană şi Dognecea, apoi cei dela Sân-Miclauş, Banat-Comloş, Torac, etc.

Colonizarea Sârbilor în Banat s'a făcut în două rânduri. Cei dela Cuvin-Vârşeţ, au venit sub Matei Corvinul, iar cei de lângă Tisa-Mureş (Torontal), cu patriarchul Arsenie Csernovics, au venit sub Leopold I. Se mai aminteşte despre o colonizare a Sârbilor în Banat la anul 1733, iar la 1740 vin coloniştii Bulgari la Denta şi jur, Vinga, Beşenova, etc.

Din cele şapte sate craşoveneşti, în Valea Caraşului, (Calina s'a romanizat deja; păstrându-şi numai câţiva religia catolică), Caraşul, (Craşova), Iabalcea şi Lupac sunt colonizate încă dela a. 1393, după

1) Colonizările s'au făcut sub Maria Theresia şi sub Iosif al II-lea 1763—1790 apoi s'au continuat între a: 1802—1832.

Matricula bisericii din Craşova. Vodnic, Rafnic, Nermet şi Clocotici abia între anii 1690—1761 [1]).

Învăţatul profesor şi istoric bănăţean Nicolae Tincu Velea în a sa: Istorie bisericească politico-naţio-

Port bufănesc din com. Coronini (Clisura), jud Caraş.

nală, a Românilor peste tot, Sibiiu 1865 la Pag. 28 scrie despre aceşti Craşoveni astfel:

„Regele Ludovic I, sub Papa Urban V. (1362—1370), îşi supune sieşi Bulgaria şi se pune a unì (cu Roma, N. A.) pe Bulgari. In treizeci de zile peste 200.000 oameni au primit credinţa catolică. De-aci nainte tot a mai crescut catolicismul între Bulgari, până când la 1393, devenind Bulgaria sub puterea

1) Vezi Pesty Frigyes: Krasso Vármegye történ. Pag. 258

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Turcilor, Bulgarii catolici, au fugit în Ungaria şi s'au aşezat în Banat, prelângă Lipova, Recaş, Lugoj, Caransebeş... alţii au fugit în locurile aspre şi sălbatice ale Caraşului... De atuncia se datează Bulgarii aşà numiţii Caraşoveni în comitatul Caraşului".

Cumcă intemeietorii localităţii Caraşova sau Craşova, nu sunt Bulgarii craşoveni de azi, ci Romanii ori următorii acestora Românii, dovadă că la venirea Maghiarilor, erea socotită între cele şapte districte valache privilegiate „Castro de Crasso", castel sau cetate întărită, ale căreia rămăşiţe se văd şi azi; apoi numirile româneşti de munţi: Goroniţa, Troscotu, Dialu Mărculeştilor, Cioaca Mare, Piatra de strajă, Poiana Ursului, etc.

Scăpat de sub jugul turcesc Banatul, la început administraţia avea caracter militar. Pentru apărarea provinciei de către Turci, s'au înfiinţat cele trei regimente de graniţă, unul românesc la Caransebeş, altul sârbesc la Biserica Albă şi altul german la Panciova sau Confiniul militar. Astfel toţi bărbaţii acestor regimente sunt obligaţi a servi în armată; iar pentru jertfele aduse, se bucurau de drepturi excepţionale ca ceilalţi locuitori.

Confiniul militar s'a desfiinţat la 1872, iar pe teritoriul fostului regiment de graniţă româno-bănăţean, s'a creat judeţul Severin, care la 1880 s'a anexat judeţului Caraş; ca mai de curând în 1925, să se desfacă în judeţele Caraş cu sediul în Oraviţa şi Severin cu sediul în Lugoj. La desfiinţarea Confiniului militar, grănicerilor, pentru serviciul lor credincios, li s'a dat spre folosinţă jumătate din pădurile statului, din care s'a înfiinţat Comunitatea de avere, a fostului regiment romano-banatic, cu sediul în Caransebeş şi cu primul ei preşedinte generalul Traian Doda.

Sub administraţia civilă, Banatul incorporat la Ungaria, e împărţit în cele trei comitate sau judeţe: Caraş, Timiş, Torontal, cu Comiţi supremi în frunte. Se dispune ca la conferirea oficiilor publice, să fie preferiţi catolicii. Se fac noui colonizări, apele se regulează, mocirlele se seacă şi se ridică agricultura,

pomăritul, viticultura şi comerciul. Pentru înaintarea industriei se fac în Timişoara diferite fabrici. Apoi s'a ţinut seamă şi de ridicarea culturală a poporului. Astfel s'a dispus ca în fiecare sat de 60 familii, să se zidească şcoală şi să se pună învăţători. In oraşe s'au ridicat şcoale germane; iar pe seama Românilor s'au

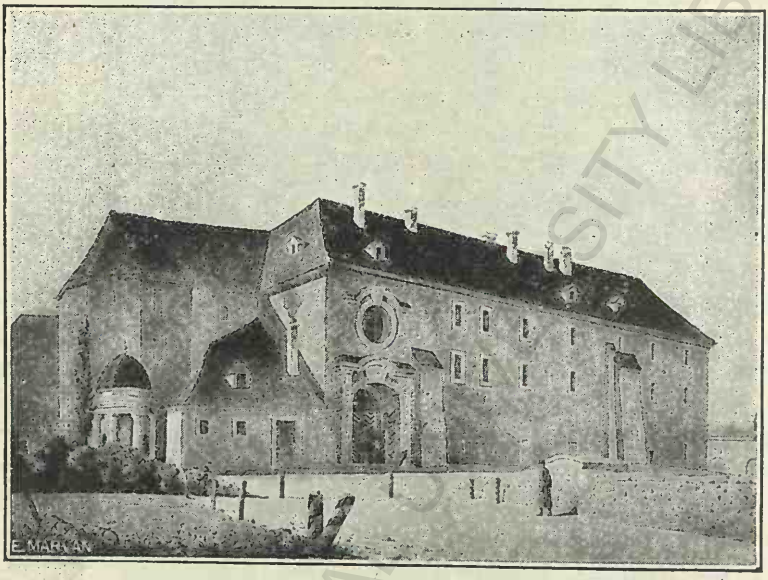

O parte din fortăreaţa Timişorii la 1800.

deschis cursuri de teologie şi pedagogie pe spesele statului.

Provincia s'a măsurat şi împărţit în districte, hotare şi comune, făcându-se complexul fiecăreia. Aşa s'a regulat şi proprietatea individuală prin Urbariu[1]). Pentru fiecare sat, s'a dat un loc de păşune şi pădure comună; iar pentru fiecare casă s'a dat: 1, 1/2, 1/4, 1/8 sesiune = 24—12—6 jugăre pământ arător şi 6 ori 3 jugăre livadă sau fânaţ. Zilerii sau Jilerii, au primit loc de casă şi dreptul la păşunea şi pădurea comună.

Românilor li s'a asigurat biserica şi şcoala, cu

1) «Urbarium» s'a numit decretul împărătesei Maria Theresia dela 1770, referitor la Banat, prin care s'a regulat şi stabilit raportul între proprietarul domenial şi iobagii săi.

sesiuni parochiale (32 jug. catastr.) şi pământe şcolare (4 jug. catastr.). Peste-tot, Românilor bănăţeni, li s'a îmbunătăţit soarta, dându-li-se libertatea de a să mută din un loc la altu, şi de a avea moşia proprie.

Mai târziu, în războiul cel lung cu Napolean în care mulţi Români au sângerat, Curtea din Viena în urma împrejurărilor nenorocite s'a văzut silită a asculta dorinţele nobilimei maghiare. Limba maghiară se introduce în şcoală, administraţie şi la judecătorii. Autorităţile bisericeşti sunt silite să poarte matricule şi să corespondeze cu cele civile numai în ungureşte. Urmează anii viforoşi ai revoluţiei. Românii bănăţeni asupriţi bisericeşte şi politiceşte se mişcă. Ţin la Lugoj sub presidiul lui E. Murgu, bănăţean şi el, marea adunare naţională, în care hotărâse despărţirea bisericească de Sârbi şi aleg doi episcopi români, pentru diecesa Timişorii şi a Vârşeţului. Guvernul revoluţionar unguresc, a ajutat pe Bănăţeni în năzuinţele lor de despărţire, căci au întărit aceste episcopii, dar aù funcţionat numai scurt timp.

ABSOLUTISMUL. După revoluţie urmează absolutismul, un timp mai prielnic pentru Români. Iobăgia fiind acum ştearsă, toţi oamenii sunt egali înaintea stăpânirilor şi a legei. Pentru regularea proprietăţilor s'a introdus Cartea funduară (Grundbuch), iar pentru preţuirea lor s'a făcut „Foile cadastrale". Banatul numit acuma „vojvodina sârbească", e guvernat printr'un guvernator militar cu sediul în Timişoara. Afacerile administrative şi cele judecătoreşti, deliberate în districtele provinciale, erau direct supuse ministerelor respective din Viena. In timpul acesta Românii bănăţeni înaintaseră o rugare la împăratul, în care cer totuşi îmbunătăţirea sorţii lor şi despărţirea de voivodatul sârbesc; la care li se răspunde cu înfiinţarea episcopiei greco-unite din Lugoj. Mai departe s'a regulat instrucţiunea în şcoalele poporale, luându-se aspre dispoziţiuni pentru promovarea învăţământului, spre care scop s'au instituit „consilieri" şcolari guvernali.

După zece ani de guvernământ absolutistic, Banatul se reîncorporează la Ungaria şi se restabilesc mai toate instituţiunile constituţionale; iar după catastrofa dela Königgrätz se formează:

DUALISMUL. Dela pactul dualistic până la prăbuşirea monarchiei Austro-ungare, soarta politică-culturală a Românilor bănăţeni e la fel ca a Ardelenilor. Comunele sunt grupate în cercuri electorale, astfel pretutindeni alegătorii români să fie slăbiţi prin minorităţi neromâne. In istoricul luptelor naţionale din Ungaria asupritoare, Bănăţenii însă au fost întotdeauna în frunte, cucerind nu odată mandate de deputat pentru Babeş, generalul Doda, Bredicianu, dr. G. Popovici şi luptând eroic pentru Vlad, Vaida Voievod, Pop de Baseşti, etc. Pe toate terenele şi în tot modul s'a lucrat, ca Românii să fie cât mai mult împiedecaţi în desvoltarea lor culturală-economică. Ei însă au rezistat până în ceasul desrobirei lor definitive, urmând încetul cu încetul calea progresului, păstrându-şi limba şi datinele moştenite dela străbuni. „Lupta cu statul ostil a păstrat într'o tabără integrală toate forţele, a dat naştere unei vieţi patriarhale sănătoase în înfăţişările ei rustice, cu note de austeritate şi cu-o alvie sufletească mai adâncă".

La 31 Octomvrie 1918, în urma revoluţiei s'a proclamat Banatul republică; apoi e ocupat de trupele sârbeşti până la 27 Iulie 1919, când se retrag Sârbii în colţul sudvestic pe linia Baziaş-Vârşeţ-Keresztur şi ocupă Românii Timişoara. In 4 Iulie 1920, subscrie Ungaria tratatul de pace dela Trianon, prin care renunţă la Banat pentru totdeauna.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Incheiere

In fine, aflăm de necesar, ba chiar de o imperioasă datorie, a publica aci, din galeria personalităţilor ilustre bănăţene, acei cărturari luminaţi ai Banatului, cari în vremuri de grea urgie, sub impulsul sentimentului naţional şi al chemărei lor, au luptat în mod conştiinţios, pentru binele şi progresul românismului din acest colţ de ţară.

Mihai Roşu, sârbizat Martinovici, n. 1750 scriitor, primul dascăl român la şcoala normală şi tâlcuitor al teologiei în reşedinţa episcopiei din Timişoara. A luptat pentru desrobirea bănăţenilor de sub sclăvia ierarhiei sârbeşti. Iorgovici Paul n. 1764, scriitor şi mare luptator pentru deşteptarea Românilor din Banat. Diaconovici Loga Constantin n. 1770, pedagog şi scriitor român. Obradovici Dositei, pedagog şi scriitor. Tomici Ioan n. 1772, profesor şi scriitor. Tempea Iosif. Teodori Dimitrie. Ţichindeal Dimitrie n. 1775, fabulist. Bojinca Damaschin n. 1801, scriitor şi jurisconsult român. Lupulov Petru n. 1804, pedagog şi scriitor. Ioanovici Constantin n. 1813, advocat şi pedagog. Mocioni Andrei n. 1812, a fost multă vreme conducător politic al Românilor din Banat. Tincu Velea n. 1814, profesor şi scriitor istoric. Vasici Pavel, doctor în medicină, scriitor şi luptător în mişcarea de renaştere naţională. Babeş Vichenţie n. 1821, Preste 50 de ani a contribuit la desvoltarea şi consolidarea consciinţei naţionale. Dr. Haţegan Dimitrie n. 1822, distins jurisconsult şi orator. Constantini O D., pedagog român. Roja (Roza) C. Gheorghe. Maniu Vasilie n. 1824,

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

advocat şi scriitor istoric. Dr. Murgu Eutim n. 1826, jurisconsult şi filosof. Diaconovici Adolf n. 1829, a contribuit mult la ridicarea şcoalelor şi a bunăstării poporului român din sudul Banatului. Dr. Marienescu Atanasie n. 1830, advocat şi scriitor. Mangiuca Simeon, advocat şi scriitor. Doda Traian, general austr., mare român. Stoica Nicolae. Brosteanu Petru n. 1838, scriitor român. Călăcianu L. P. Dreghici Meletie, scriitor. Grozescu Vichentie, scriitor. Grozescu Iulian n. 1839, scriitor şi poet. Mocioni Alexandru n. 1841, scriitor, publicist şi mare apărător al Românilor. Drăgălina Patrichie, pedagog şi scriitor istoric. Trăilă Ilie, advocat şi scriitor. Rotariu Pavel n. 1840, advocat şi publicist. Simu Ion, dascăl şi publicist. Andreescu G., dascăl şi autor didactic. Ardeleanu Gh., advocat şi publicist. Bălan Iosif, profesor şi scriitor. Brediceanu Coriolan n. 1850, advocat, înflăcărat naţionalist şi luptător politic. Dr. Olariu Iosif Iuliu, scriitor bisericesc. Dr. Diaconovici Cornel n. 1859, publicist. Păcăţan Teodor, n. 1852, scriitor şi publicist. Dr. Popovici Gheorghe n. 1863, scriitor şi publicist. Dr. Popovici Iosif, profesor şi fiolog. Dr. Sârbu Ion, scriitor istoric. Popovici Ion n. 1869, poet şi nuvelist. Vlad Victor Delamarina n. 1870, poet în dialect bănăţan. Ungureanu Emanuil, advocat, mare român şi mare filantrop, dăruieşte tot ce are, pentru marile probleme naţionale bănăţene. Dr. Branişte Valeriu, publicist, un mucenic al românismului. Gaşpar Mihail, protopop, nuvelist. Liuba Sofronie, dascăl, primul folklorist bănăţan. Vidu Ion dascăl şi valoros compozitor; Dr. Cosma Aurel advocat, primul prefect al oraşului Timişoara în România-Mare, filantrop.

Scriitori în viaţă: Velovan Ştefan, n. 1852, scriitor filosof şi pedagog renumit. Petrovici Ioan, profesor şi scriitor. Popescu Virgil n. 1860, profesor şi scriitor. Vuia Iuliu profesor şi scriitor. Dr. Barbu Petru, profesor şi autor de cărţi didactice. Dr. Nemoian Petru, advocat, scriitor şi luptător politic pentru Românii din Jugoslavia. Dr. Brînzeu Nicolae, canonic şi scriitor. Dr. Peteanu Aurel, profesor şi publicist.

Bredicea Tiberiu, compozitor, folklorist bănăţan, Drăgoi Sabin, mare talent muzical, compozitor. Bizerea Petru, preot şi autor didactic, Velceanu Iosif, profesor şi compozitor. Cătana Gheorghe, dascăl şi scriitor folkloristic. Bălteanu Gheorghe, dascăl şi modest poet bănăţan din Topleţ. Miclea Nestor, instructor de coruri şi compozitor. Birou Iuliu, dascăl şi compozitor. Dr. Aurel Cosma jun. avocat, ziarist preocupat de trecutul Banatului, Dr. Gh. Gârda, avocat, care ne-a dat valorosul volum de poezii în dialect bănăţan: „Tăt Bănatu-i fruncea".

Universitatea Al. I. Cuza Iaşi
Biblioteca de Geologie-Geografie
Cota veche Geogr. | Preţul 5 lei.

BIBLIOGRAFIE:

1. NICOLAE TINCU VELEA: Istorie bisericească politico-naţională a Românilor peste tot. Sibiiu: 1865.
2. Dr. GHEORGHE POPOVICI: Istoria Românilor din Banat.
3. P. DRĂGĂLINA: Din Istoria Banatului Severin. Caransebeş.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CUPRINSUL.

	Pag.
Prefața	3
Românii din Banat	5
I. Tipul și caracterul etnic al Bănățenilor	6
1. Casa țărănească	7
2. Căsătoria	11
3. Nașterea	19
4. Copilăria	20
5. Tinerețea	22
6. Jocul (Dansul)	23
7. Boale și leacuri	26
8. Moartea	28
9. Zile de repaos și sărbători	31
10. Credințe deșarte și superstițiuni	35
II. Imbrăcămintea	41
III. Hrana Bănățenilor	47
IV. Ocupațiile	53
V. Industria casnică	55
VI. Etnografia Banatului	58
VII. Bogății naturale	82
VIII. Dialectul Bănățean	86
IX. Religia	88
X. Școala	103
XI. Cântecul și muzica la Bănățeni	106
XII. Coordonate geografice	111
XIII. Desvoltarea istorică culturală	114
Incheiere: Figuri Bănățene	127

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

TIPARUL
SCRISUL ROMÂNESC S. A.
CRAIOVA

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY